ISSN 1300-4158

AYLIK KÜLTÜR SANAT DERGİSİ • YIL:12 • KASIM 2001 • 1.500.000 TL. (KDV DAHİL)

insancıl

2001 / 11

Bir Acayip Nesne Gördüm...
İsyan Günlerinde Aşk

Bilimsel Yöntem ve Düşündürdükleri

Değer Sorunu

Niçin Hâlâ Mitos

Savaş Rüzgarları Altında

Aydınlanma Düşüncesinde İnsan

İÇİNDEKİLER

Cengiz GÜNDOĞDU	BİR ACAİP NESNE GÖRDÜM... İSYAN GÜNLERİNDE AŞK	1
Mustafa TURAN	GERÇEK DEĞİL BUNLAR F'YE DAİR RÜYALAR (ŞİİR)	9
Cihan DURA	BİLİMSEL YÖNTEM VE DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ	10
Gün ALTAY	MEKTUP (ŞİİR)	16
Afşar TİMUÇİN	DEĞER SORUNU	17
Ömer Naci SOYKAN	NİÇİN HALA MİTOS?	19
Asker DODUEV	ÇEVİRİ ŞİİRLER (Türkçesi: Anıl MERİÇELLİ-Anatoli MİZİEV)	23
Mehmet ESATOĞLU	SAVAŞ RÜZGARLARI ALTINDA	24
Berrin TAŞ	DİYARBAKIR'DA BİR GÜN...	26
Ebru OKTAY	AYDINLANMA DÜŞÜNCESİNDE İNSAN	28
Güngör GENÇAY	DİPTEN ÇAĞRISI DOĞANIN (ŞİİR)	30
İlhan YÜCE	SALDIRGANLIK, YIKICILIK VE ŞİDDET ÜZERİNE BİR DENEME (II)	31
Halldun ŞEN	SANSÜR VE ÇARE ÜRETMEK	37
İsmail DELİHASAN	HİSLERİMDE (ŞİİR)	38
Yılmaz ZİR	BİR TARTIŞMA (ÖYKÜ)	39
Cengiz GÜNDOĞDU	YILDIZ GÜNCESİ	45
Peyman BABİL	LİTA (ŞİİR)	48

İnsancıl'a gönderilen ürünler geri verilmez

Sahibi ve Yazı İşleri Sorumlusu
BERRİN TAŞ

Genel Yayın Yönetmeni
CENGİZ GÜNDOĞDU

Kurum Yazmanı
ŞADİYE GÜLE

Sanat Danışmanı
MEHMET ESATOĞLU

Kapak Resmi
KAYSIN KULİEV

Kapak Tasarımı
YUSUF ASLAN

Ofset Hazırlık
DENİZ SARAÇ

Baskı
ILICAK MATBAASI

Adres: Küçükparmakkapı, İpek Sok. Zafer Han No.10 Beyoğlu-İstanbul
Tel./Fax. (0212) 249 80 19 E-mail: insancil@insancil.com
Atölye Adres: İstiklal Cad. Mustafa Katip Çelebi Mah. Tel Sk. No.20/4 Beyoğlu - İstanbul

SAYI: 133 **ABONE KOŞULLARI** **ISSN 1300-4158**

Yurtiçi yıllık abone bedeli: 18.000.000 TL.
Yurtiçi ödemeler için
T.İş Bankası Cağaloğlu-İstanbul Hesap No. 1095 437905
Posta Çeki: 666043

Yurtdışı yıllık abone bedeli: 225 DM. ya da 125 $
Yurtdışı ödemeler için
T.İş Bankası Atakôy-İstanbul 1137 30100317 9305 (Mark Hesabı)

Ödemeler Berrin TAŞ adına yapılacaktır.

BİR ACAİP NESNE GÖRDÜM... İSYAN GÜNLERİNDE AŞK

Cengiz GÜNDOĞDU

Bir Romanı Nasıl Okumalı

Bir yazar, romanını yayınevine götürdü. Yayın yönetmeni denen kişi bu romanı nasıl okumalı. Yayın yönetmeni "Bu romanı basmalıyız" ya da "Basmamalıyız" önermesini nasıl gerekçelendirmeli.

Diyelim, Ahmet Altan, elinde *İsyan Günlerinde Aşk* (1) adlı dosyasıyla *İnsancıl*'a geldi. Tabii kendisini buyur ettik. Çay ısmarladık.

Ben Ahmet Altan'ın niye geldiğini merak ediyorum. Çünkü onlara göre *İnsancıl*'ın varlığıyla yokluğu birdir. Ahmet Bey, son derece dingin, çayından bir yudum aldıktan sonra,

- Yeni bir roman yazdım, İsyan Günlerinde Aşk.

- Evet...

- Bu romanın *İnsancıl Yayınları*'ndan çıkmasını istiyorum.

Cigaramdan bir soluk çektikten sonra Ahmet Altan'a baktım, alay mı ediyor diye.

- Sizin yayınevi niz var, bildiğim kadarıyla, niye bize geldiniz.

Ahmet bey, gülümser bir yüzle,

- İnanır mısınız hiçbir nedeni yok. Kitabım *İnsancıl*'dan çıksın istedim.

- Ahmet Bey dedim, bu sizin için iyi olmaz. Kitabınız bizde çıkarsa, bu kitaptan kimse söz etmez. Hiçbir gazete sizden, kitabınızdan tek satır bile geçirmez.

- Kırarız onu.

- Kıramazsınız. Ayrıca bunun için bir uğraşa da izin vermem.

- Niçin.

- Şunun için izin vermem. Ben onlara sayfa diktatörleri diyorum. Hep birlikte tarihe yürüyoruz. Gelecekte *İnsancıl*, o sahte demokratların gerçek yüzünü ortaya çıkaracak. Arada sırada *İnsancıl*'dan söz etmekle bu hesaplaşmayı önleyebilirler.

- Peki, öyle olsun. Ben yine de *İnsancıl*'dan çıksın istiyorum romanım.

- Öyleyse bırakın dosyanızı.

- Sonucu ne zaman alabilirim.

- Bir ay sonra yazılı olarak sonucu size bildiririm. Yalnız Ahmet Bey, romanınızı beğenmezsem bana kızmayın.

- Rica ederim, öyle şey olur mu.

- Hep böyle söylüyorlar, küfürü basıyorlar sonra.

- Biliyorum... çok ayıp ediyorlar.

- Ahmet Bey, bir sorun daha var.

Ahmet Altan gülerek,

- Sizde de sorun bitmiyor.

- Bakın Ahmet Bey, Yeni Şafak'ta, Mehmet Altan, Altan Ailesini eleştirenler için, "Biz" 1915'den beri burdayız" diye meydan okuyor. Bu aile dayanışmasına pek sevindim, ancak, ben sizin romanınızı beğenmezsem, Mehmet Altan "Biz 1915'den beri burdayız. Sonradan gelme garip Trakyalı. Dağdan gelip, bağdakini mi kovacaksınız" diye üstüme yürür mü.

- Sanmıyorum. Ordaki sorun başkaydı.

- Sorun başkaydı ama, Mehmet Altan bu tavrı her sorunda gösterebilir. Romanınızı beğenmezsem kardeşiniz "Sen kimsin lan, dağdaki ayı. Sen ne anlarsın romandan. Git ormanda ağaç kabuğu kokla gidinin ayısı derse. Çünkü gördüğüm kadarıyla Mehmet Bey toz kondurmuyor size.

- Mehmet adına söz veremem ama, böyle olmaz. Hem siz bu tür suçlamalara aldırmıyorsunuz.

- Aldırmıyorum ama, durup dururken küfür yemenin bir anlamı yok.

Konuşmamız daha sonra başka konulara dağıldı. Ahmet Altan gitti.

O gece hemen *İsyan Günlerinde Aşk* adlı romanı okumaya başladım. Romanı şöyle okudum.

- Romanda dil
- Romanda tip-karakter
- Romanda örge
- Romanda kurgu
- Romanda izlek
- Yazarın durduğu yer.

İsyan Günlerinde Aşk' bitirdim. Şimdi düşüncemi söyleyeceğim.

Dil

İlkin şunu söylemeliyim. Dili, yazarlar, şairler geliştirir. Her yazar, her şair böyle yapmaz tabii. Edebiyatçı, varolanla çatışmaya girdikte, varolanın durağan dili, duyguları, düşünceleri iletmeye yetmez. İşte bu çatışma yeni kavramları zorunlu kılar. Çatışma yalnızca kavram düzeyinde kalmaz, anlatımı da zorlar. Böylece edebiyatçı, dille gerçekliğin gizine girer. Gerçekliğin yeni yanlarını insana gös-

terir. İşte edebiyatçının bu eylemi, okurun kavramsal, duygusal dünyasını geliştirir.

Şimdi burda duralım. Edebiyatçı, varolanla çatışmaya girdikte dedim. Bunun için edebiyatçının varolanı bir sorun diye kavraması gerekir. Bugün bütün insanları sarıp sarmalayan, insanı "kendi efendisi" olmaktan alakoyan varolanı, sorun diye kabul etmek bir yazar için, bir edebiyatçı için ilk ölçüttür, temel ölçüttür.

Peki nasıl bir ölçüttür bu, ölçütün temeli neye dayanır.

Dil, insanı, öbür varlıklardan ayıran son derece önemli bir öğe. Dil, insanın varolanı kavrayıp, varolanı kendisi için değiştirme mücadelesinde ortaya çıkan bir kalkışma. Dilde varolana uyum yoktur. Dilin bu niteliği çok sonra değiştirildi. Dil, egemen sınıfın elinde de, uzlaşma, anlaşma, uyuşma derkesine indirgendi. Sözgelimi Tahir Nejat Gencan, dili şöyle tanımlıyor.

"Duygu, düşünce ve dileklerimizi anlatmaya yarayan imlerin daha çok, ses imlerinin -hepsine birden dil denir."(2)

Yumuşak, bulanık bir tanım. Kimin duygu, düşünce ve dileklerini anlatacak dil. Bir örnek veriyorum. Konfüçyus'e bir haber getirmişler. Gaddar bir prens için "öldü" demişler. Konfuçyüs "Hayır" demiş, "Öldü demeyin, geberdi" deyin.

Dil, gerçekliği saklayabilir, yumuşatabilir. Ama bu dilin niteliğinin bozuntuya uğratılmasıdır. Dil, nitelik açısından devrimcidir. Edebiyatçı için işte ölçüt budur.

Edebiyatçının dille kalkışan, gerçekliği gösteren, devrimci bir dil olmalıdır. Varolanla uyuşan, gerçekliği göstermeyen dil, insanın insanlaşma mücadelesine taban tabana zıttır.

Parmenides, köleye "sen köle değilsin, özgür olmayansın" diyordu. Böylece varolanla uzlaştırıyordu köleyi.

Buna karşı Kadıköylü Phales, mülkiyette eşitliği savunuyordu, devrimci bir dille.

Bu açıdan bakıldıkta Ahmet Altan dil dendikte Parmenides'i anımsatıyor.

Ahmet Altan'ın dili çok açık. Hemen anlaşılıyor söyledikleri. Bu açıklık, gerçekliği örtüyor.

Yine Parmenides'e dönersem, felsefeye yeni başlayanlara, Permenides'in Bir'ini anlatmak zordur. Hele kölelerin bu anlaması mümkün değildir. Ama köle "Sen köle değilsin, özgür olmayansın" dendikte, bunu hemen anlıyordu.

Egemen anlatımın temel yöntemidir bu. Lao Tse binlerce yıl önce uyarmış insanları, "İnsanlar bir şeyi kapatmak istedikleri zaman mutlaka açarlar."

Ahmet Altan da böyle yapıyor. Gerçekliği örtmek için açık bir dil kullanıyor.

Nasıl yapılır bu. Önce hayattan bir örnek. Yağmur yağar, sağı solu seller basar. İki üç ev yıkılır, iki üç insan ölür. Ertesi gün gazetelerde okuruz. "Yağmur can aldı." Görüyorsunuz açık bir anlatım. Bir okuyuşta yağmurun can aldığı hemen anlaşılıyor. Hiç zorlamıyorsun kendini. Nedir bu diye düşünmüyorsun.

Şmidi bu anlatıma sokulalım. Bu söyleşinin altına bakalım. İnsanlar niye ölmüş. Yağmur taneleri bu insanların kafasını mı parçalamış. Yoksa kurşun gibi yüreğine mi girmiş.

Hiçbiri değil.

Yağmur işte, bildiğimiz yağmur. Ne diyor gazeteler, o bildiğimiz yağmura. "Yağmur, can aldı." Bu anlatımla yağmur özne oluyor. Yağmur, gökten geliyor, can alıyor. Bu açık anlatım, yağmurun özne oluşu, insanlardan, bozuk kentlere dolduranları saklıyor. Yağmur can almıyor, toprak rantından para kazananlar can alıyor. "Yağmur can aldı" bunları saklıyor.

Ahmet Altan'a döndükte, şöyle diyor, *"Yıllarca ağır bir istibdat altında ezilerek susmak zorunda kalan, kendi sessizliğiyle zehirlenen bu kalabalık." (s.88)*

İstibdat özne oluyor burda. Hemen anlaşılıyor istibdadın halkı ezdiği.

Peki bu istibdat neyin istibdadı. Nasıl bir istibdat.

İstibdad özne oluyor, halkı kimin ezdiğini saklıyor.

Bir örnek daha, *"Bütün bir yüzyılı etkileyecek kanlı ve unutulmaz bir kıyıma hazırlanan ürkütücü bir hengame."* (s.151)

Hengame özne oluyor. Hengame, Tan gazetesini yıkıyor, 6-7 Eylül'de İstanbul'un altını üstüne getiriyor, 1 Mayıs'ta halka kurşun sıkıyor, Kahramanmaraş'ta, Sıvas'ta, Gazi'de insanları katlediyor.

Bütün bunları hengame yapıyor.

Ahmet Altan, İttihat Terakki'nin merkezi ahşap konağını da özne yapıyor. Ahşap konak tarihin en büyük imparatorluğunu yıkıyor. Bu açık dil, özne olan ahşap konak, emperyalizmi örtüyor.

Öyleyse, ilk elde şunu söylemem gerekiyor Ahmet Altan'a. Anlatımınız gerçekliği örtüyor. Olguları şeyleştiriyor. Özneyi gizliyor.

Dilinizin bu yanını düzeltin.

İş bununla bitmiyor. Ahmet Altan'ın dili geleceği kapıyor.

Peki, nasıl oluyor bu. Romantik anlatımla oluyor. Romantik anlatım geçmişi özler, geçmişi yüceltir. Biliyorum, kapitalizm cangıla çevirdi dünyayı. Ama geçmiş daha güzel değildi. Güzel olsa bile, geçmişi bugüne getiremeyiz.

İnsan, geleceği güzelleştirebilir ancak. Bu açı-

dan bakıldıkta geçmişi özleyen dil, insan türünü yoksullaştırır. İnsanı edilgin kılar. Çünkü romantik dil, bugünü mutlaklaştırır. Bugünün hiçbir biçimde, kesinlikle değişmeyeceği izlenimini verir.

Öyleyse ikinci olarak Ahmet Altan'a şunu söyleyeceğim: Diliniz gerçekçi olsun.

Herkese Neden Okuma Yazma Öğretmemeli

Ahmet Kabcılar'ın kitabını değerlendirirken söyledim. Herkese okuma yazma öğretmemeli. Sonra oturup roman yazıyorlar dedim. Bunu, Ahmet Altan için de söylüyorum. Keşke okuma yazma öğrenmeseydi.

Bakın neden.

Kitap şu cümleyle başlıyor. *"Bazı geceler eskimiş Acem halılarının üstünde yürüyen karıncaların adım seslerini duyarak uyanıyordu."* (s.7)

Adım sesi duyulmaz. Ayak sesi duyulur.

Peki, karıncaların adım sesi duyulur mu. Bunu karakter bölümünde söyleyeceğim.

Devam ediyorum.

"Noelden iki gün önce, ortalıktan el ayak çekilip, hastalar uyuduktan sonra koğuşları dolaşmaya çıkan Sör Clementine, Hikmet Bey'in odasının kapısından içeri girip de onun hâlâ uyumadığını görünce, memnuniyetini gizlemeye çalışmadan 'Siz daha uyumadınız mı Mösya Hikmet?' demişti." (s.20)

Burda ilk elde şu var. Zaman-eylem nedenselliği bozulmuş. Noelden iki gün önce, zaman belirten bu cümlecik ondan sonraki eylemlerin nedeniymiş gibi gösterilmiş. Oysa, zaman belirten bu cümlecik, hastaların uyumasının, Sör Clementine'nin Hikmet Beyin odasına girmesinin nedeni değil.

İkincisi... Ahmet Altan, şöyle diyor, *"Sör Clementine, Hikmet Bey'in odasının kapısından içeri girip de."*

Dur.

Sör Clementine, nerden giriyor odaya. Kapıdan. Bu, kapıdan odaya girdiği özellikle belirtiliyor. Demek bu sör, odaya başka yerlerden de giriyor, ya da gireccek.

Ben kitabı okuyorum. Bekliyorum bu sör, bir gün ya pencereden ya da tavandan girecek odaya diyorum. Hayır. Pencereden, ya da tavandan girmiyor odaya. O zaman "Sör Clementine odaya girip de" diyebiliriz. Çünkü, bu "odanın kapısından içeri girdi" dendimi, bu olağan durum özellikle belirtildikte odaya başka yerden de girilebileceği anlamına gelir.

Peki, Sör Clementine odanın kapısından nereye giriyor. İçeriye giriyor. Peki, Sör Clementine, acaba odasının kapısından dışarı girebilir mi. Ahmet Altan'a göre girebilir. O zaman "odaya girdi" dendikte, nerden girdiği, odanın içine mi girdi, dışına mı girdi anlaşılmaz. Öyleyse odanın kapısından içeri girdiği özellikle belirtilmeli.

Buraya kadar güzel de, Ahmet Altan, sör Clementine'nin odanın kapısından içeriye nasıl girdiğini belirtmemiş. Söz gelimi, yürüyerek mi girdi, koşarak mı girdi, kaydırakla mı girdi.

İş bu kadarla bitmiyor. Ahmet Altan'a göre bundan böyle şöyle konuşacağız.

- Sahip olduğum elimde yara çıktı.
- Sahip olduğum elime bir eldiven alacağım.

Çünkü Ahmet Altan şöyle yazıyor, külhanbeyi, *"gırtlağına yapışan elin sahibine şaşkınlıkla"* bakıyor.

Şunu söylüyorum. Türkçeyi sevmiyor Ahmet Altan. Bilmiyor dilini. Bilmediği için sevmiyor. Türkçe yapım ekleriyle zenginleşen bir dildir. Bilgili demiyor "bilgi sahibi" diyor. Yüz demiyor, "yüzün sahibi" diyor. Bakın şu cümleye *"O genç yüz, henüz duygularını saklamaya muktedir değildi, dahası yüzün sahibi, duygularının farkına bile varamıyordu."* (s.85)

Bir yüz var, bir de yüzün sahibi var. Peki o zaman, bu genç hanım, yüzünü nerden almış, kaça almış, bunu niye belirtmiyor Ahmet Altan. Çünkü insan meta sahibi olur ancak. Araba sahibi olur, ev sahibi olur, mal sahibi olur. Bütün bunlar da alınır satılır. Yüz sahibi olmaz.

Altan'a göre, bundan böyle şöyle konuşacağız.

- Çok güzel bir yüze sahipsiniz.
- Sahip olduğum saçlarımı keser misiniz.
- Diş bilgisine sahip olan birine gitmeliyim. Çünkü ağrıyan bir dişe sahibim.
- Sakın benle ilgili şüphe sahibi olma.
- Senin için bir aşka sahibim.
- Sahip olduğunuz elleriniz çok ince.
- Dün gece, sahip oludğum başım ağrıdı.

Bıktım.

Bıktığım için daha fazla not almadım.

Bir yazar, dilini böylece bozar mı. Onca okul okumuşun kaç para eder. Türkçeye yazık değil mi.

Şunu düşünüyorum şimdi. Ahmet Altan'ın hiç mi arkadaşı yok. Bu kitabı, basılmadan önce okuyup, "En azından şu sahipleri düzelt" diyen bir tek arkadaşı yok mu.

Bir de şu var. Ahmet Altan'ın dili canlandırıcı değil. Sönük, öldürücü bir anlatımı var. Çoşku, korku, sevgi yaratamamış.

Halit Ziya'yı, Yakup Kadri'yi, Sait Faik'i okusun bu dediklerimi görür orda.

İsyan Günlerinde Aşk'da kar yağıyor, hava soğuyor, ilk yaz geliyor, insanlar öldürülüyor.

Bütün bunlar iç bunaltıcı bir çizgide anlatılıyor.

Peki, neden böyle oluyor bu.

Hegel, *"sanat, bütün hayat pratiğimizi kapsamalıdır"* der.

İşte Türkiye'de sanatın temel sorunlarından biri. Sanat pratiği, kişinin bütün hayatını kapsamıyor. Sanat, hayatın bir ucunda iğreti duruyor.

Yarımyamalak sanat pratiği. Hemen yazmalı. Çabucak bitirmeli kitabı. Akşamüstü filanca bara, pazar günleri falanca yere, yarın gece düğüne. Sonuç... işte ölü bir dil... iç bunaltıcı bir "roman"

Ahmet Altan'a şunu söylemeliyim. Dilinizi düzeltmeden bir daha tek satır yazmayın.

Bir Of Çeksem Karşıkı Dağlar Yıkılır

Cesetleşmiş bir dille tip-karakter yaratılamaz. Aslında Ahmet Altan'ın böyle bir sorunu yok.

Tip-karakter gerçekçi yazarlar için sorundur.

Tipmiş, karaktermiş, yaratmaymış, canlandırmaymış bunların hiçbirine aldırmıyor Ahmet Altan.

Keyfi genellemelerle "roman" yazıyor. Keyfi genellemelerle boğuyor kişileri.

Hadi başlayayım bu sıkıcı işe.

İnsanlar, Osman'ın deli olduğuna inanıyorlarmış. Kişiyi, odanın kapısından içeri sokan Ahmet Altan, *"İnsanlar onun deli olduğuna inanıyorlardı"* deyip büyük bir adımla, sessizce olgunun üstünden atlıyor.

Osman'ın deli olduğuna inanan bu insanlar kim. Osman "insanların" tanıdığı kadar ünlü mü.

Ahmet Altan, "odanın kapısından içeri girip" diye gereksiz bir ayrıntıyı anlatıyor. Bu ayrıntının hiçbir önemi yok. Asıl önemli olan şu. Osman'ın deli olduğuna inanan insanlar kim. Bu insanlar deli dendikte ne anlıyor. Osman'ın deli olduğuna inanç nasıl bir inanç. Ahmet Altan bunlara hiç girmiyor. Genel kavramlarla "roman" yazıyor. Ama genel kavramlarla roman yazılmaz.

Şimdi şu "karıncaların adım sesinin" duyulmasına geldikte, "karıncanın adım sesi" bir simge burda.

Osman ölülerle konuşuyor. Ölülerin "dehşet verici sırları" var. Bunları öğrenecek Osman. Nerde öğrenecek. Dedesinin eski köşkünde.

Mümkün değil. Anlatılarının gerçekliği, burda kırılıyor. Hemen. Osman köşke çekilen biri değil, bir araştırmacı olmalıydı. İnce ayrıntıları vıdı vıdı araştıran biri.

Osman değil karıncanın adım sesini, tankların "adım sesini" bile duyamaz.

Bir of çekiyorum. Ama bitmiyor Ahmet

Altan'ın yaptığı işe bakın.

"Yenilgiye uğramış her dürüst insan gibi" (s.29)

- *"bütün erkekler gibi."* (35)
- *"Gururlu fakir erkeklerin."* (s.38)
- *"her kadın gibi"* (s.39)
- *"Bütün erkekler gibi."* (s.407)
- *"Her erkek gibi"* (s.420)

Bunları yazdın ya yakanı bırakmam Ahmet Altan.

Ragıp, Dilara'yı saldırganlardan kurtarmıştır. Buna karşın *"kadının bakışlarında görmeyi beklediği minnet, korku ya da hayranlık"*(s.35) belirmez. Yine de kadın teşekkür eder.

Kadın konuşta ya, sonrasını şöyle anlatır Ahmet Altan, *"daha önce hiç böyle bir kadın sesi duymamıştı ama bütün erkekler gibi içgüdülerinle, erkeklik hükümranlığının bittiği sınıra"* geldiğini anlıyor.

Ahmet Altan, nerden biliyor "bütün erkeklerin" hükümrünlığının bitişini içgüdüleriyle anladıklarını.

Ahmet Altan'ın erkekleri zaman-mekan dışı.

"Kadının yüzüne bakmaya dalan Ragıp Bey, münasebetsiz bir iş yaparken yakalanmış gibi irkildi. Gururlu fakir erkeklerin zengin kadınlar karşısında duyduğu huzursuzluğa ve nedensiz kızgınlığa kapılmıştı." (s.38)

Başka bir kategori çıktı karşımıza. Gururlu fakir erkekler... Görüyorsunuz, Ragıp, kişiliksiz, karaktersiz biri. Bütün erkekler nasıl davranıyorsa, öyle davranıyor.

Zavallı Ragıp, kişiliksiz Ragıp, Osman'a şunu söylemiyor, *"Yazarımız beni rezil etti. Valla benim bir karakterim var."*

Tabii *"bakmaya dalınmaz."*

Peki, Dilara, her erkek gibi olan, kişiliksiz, karaktersiz bir erkeği netsin. Ama kadın da "bütün kadınlar" gibi olursa... Dilara'da bütün kadınlar gibi *"zevk çığlıkları..."* atıyor.

"Hikmet Bey, eski karısının yüzüne her zamanki gibi gördüğü güzelliğe şaşırarak baktı, kendisini terk eden güzel bir kadınla daha sonra yeniden karşılaşan bütün erkekler gibi." (s.406-407)

"Uzun sürmüş beraberlikler yaşamış insanların hafızları zamanla yaşananları unutsa ya da unuttuğunu sanıp o anıların üstünü örtse de tenlerine gizlenmiş bir özlem ve istek orada hep canlanacağı günü bekleyerek kalır." (s.410)

"... çok güzel bir kadının yatağından yara almadan çıkabilmiş her erkek gibi artık diğer kadınlara biraz yukardan, nasıl söylemeli, biraz küstahça ve küçümseyerek bakıyordu." (s.420)

Ben, kendime acıyorum. Bu ülkenin insanına çok acıyorum. Asla haketmediği yöneticileri, yine kendi seçiyor. Asla haketmediği yazı yazanlar yazar diye önüne konuyor.

Şimdiye kadar okuduğum, beğenmediğim hiçbir kitap, hiçbir yazar, Ahmet Altan kadar insanı küçümsemedi.

Ahmet Altan, zamansız mekansiz kişileriyle bütün kadınları, bütün erkekleri özdeşleştiriyor. Her insanda ayrı itkiler yaratacak örgeler, her insanda, her kadında, her erkekte aynı itkiyi yaratıyor. İlk el-

de şunu söylemek gerekiyor. İnsan hiçbir zaman belirlenmiş bir varlık değildir. Dolayısıyla hiçbir zaman bir kadın, "bütün kadınlar gibi" davranmaz. Bir erkek, "bütün erkekler gibi" davranmaz.

Peki, Ahmet Altan neden böyle yapıyor. Belki tip yaratmak istedi. Ama bu yöntemle tip yaratılmaz. Belki de bütün insanları özdeş sanıyor Ahmet Altan. Tabii, insanın zenginliğini göremiyor. Kütük gibi buduyor insanları.

Kütüklerin içi boş.

Sıkıcı... berbat bir dünyası var Ahmet Altan'ın Bu dünyada herkes birbirine benziyor. Bütün kadınlar özdeş, bütün erkekler özdeş. O zaman Ragıp'ın karısı varken bir başka kadınla yatması, Hikmet Beyin karısı kaçtı diye intihar girişimi temelsiz, anlamsız oluyor. Bütün kadınlar özdeşse Hikmet Bey, niye intihar etmek istesin...

Tuhaf bir durum var. Kitaptaki kişiler karakterlerine bürünüp, karakterlerini yaşamak istiyorlar. Ama Ahmet Altan izin vermiyor. Kalkmak isteyenin başına vuruyor ha vuruyor. Ahmet Altan'ın kahramanları yerlerde sürünüyor.

Kitapta işin en tuhaf yanı kişilerin bilinç durumlarına uygun konuşmamaları. Hiç tartışmadan tümel hakikatı bulan, o hakikatin nesnel gerçekliğine inanan şeyh, bakın neler söylüyor Ragıp'a *"Hakikat çok kere onu bulduğumuzu sandığımız yerde değil Ragıp bey, kolay ele geçen hakikatlerden daima şüphe duymuşumdur."*

Bu şeyh var ya, nasıl oluyorsa her şeyi biliyor. Ama rabbe giden yolun silahtan geçtiğini bilmiyor. Medine-Mekke savaşlarını, daha sonra halife savaşlarını... Emevilerin iktidarı nasıl kan dökerek ele geçirdiklerini... Abbasilerin mezarlar açtırıp ölülerin kemiklerini yaktırdıklarını...

Yoksa bunlar da islamın resmi tarihi mi. Resmi tarihe çok kızan Ahmet Altan, bundan snora bir "roman" daha yazmalı. İslamın tek damla kan akıtmadan, tırnak bile kesmeden nasıl ülkeden ülkeye yayıldığını anlatmalı.

Ragıp, en aznıdan öldükten sonra Sıvas'ı sorsaydı Şeyhe.

Kitapta kişilerin varoluşu, neden yaşadıkları belli değil. Bu kişilerin varoluşu, Ahmet Altan'ın keyfi için oluşmuş.

Mehpare Sultan, Ahmet Altan'ın "ruh çözümlemeleri" için var. Şimdi çözümlemeye bakın. *"Ya, Rukiye'nin anidan babasına benzeyiveren yüzünün, Sultan'a, Şeyh Efendi'ye bir zamanlar beslediği ve izlerini hâlâ taşıdığı aşkı hatırlatmasından ya kendini sahipsiz kalmış hisseden bir çocuğun çektiği kederin böylesine apaçık çıkmasından ya kendi oğluna hiçbir zaman sevgi ve şefkat göstermemesinin yarattığı pişmanlığın ruhunda yol açtığı hasarın, şimdi acılı bir başka çocukla karşılaştığında, birdenbire bencillik duvarlarını çökertmesinden, ya kendine bile zaman zaman bunaltıcı gelen bencil yalnızlığının onda gizliden gizliye uyandırdığı bir başka insanı karşılıksız sevme ihtiyacından ya da hiç bilemeyeceğimiz bambaşka bir başka sebepten, Mihrişah Sultan, kendine olan güveni aniden çatlayan Rukiye'nin, o çatlağın altından beklenmedik bir şekilde fışkıran ıstırabını görünce, tahmini zor bir şevkat ve sevgi duymuştur."* (s.85-86)

Ya, ya ya da diye olur olmaz kelimeleri sıralamak, sonra, "ya da hiç bilemeyeceğimiz bambaşka bir sebepten" deyip işin içinden çıkıvermek.

Buna ruh çözümlenmesi denmez. Kırkambar yöntemi denir.

Ahmet Altan, bütün kadınları, aynı zevk çığlıkları atmada paydalıyor. Ama bu yanlış bir tümevarım. Üstelik tümevarımla elde edilen doğrular, mutlak değil, olumsaldır. Dahası tümevarımı insanlara uygulamak son derece sakıncalıdır.

Bütün kadınların zevk çığlıkları attığını nereden biliyor Ahmet Altan. Kimisi hiç çığlık atmayabilir.

Osman'a geldikte, Osman'ın da öbürleri gibi işlevi yok. Osman'da daha sonraki olgular eleştiriliyor. Şöyle *"Yıllar sonra Ragıp Bey Osman'a, 'Aslında Mustafa Kemal Beyle İsmet Bey haklıydılar, ya Enver'i kıskandıklarından ya da durumu herkesten önce kavradıklarından, bu mevzuun üzerinde çok durdular ama gariptir, kendileri iktidara gelince de askeri siyasetten çıkarmadılar. Mustafa Kemal'in en ateşli taraftarları bile daha sonra onun bu görüşlerini unutmayı tercih ettiler' demişti."*

İnsan merak ediyor. Mustafa Kemal, en azından Osmanlı İmparatorluğunu parçalamakla suçlanan İttihatçılardan biri, diyelim Enver Bey neden Osman'la konuşmuyor.

Cevat Bey, öldükten sonra çok gizli bir bilgi veriyor. Cevat Beyin verdiği bu gizli bilgiye göre Hareket Ordusu'nda üç insan, ülkenin geleceğini belirleyecekmiş. Ama bu üç insan, o zaman bunun farkında değillermiş.

Gördünüz mü gizli bilgiyi.

Rukiye'yle Dilsever'e geldikte, bunların ikisi de canlı cenaze.

Bütün bunlardan sonra örge için ne söylenebilir. Örge dendikte, karakterlerini etkileyen, karekterin şu ya da bu biçimde olguya tepki vermesi düşünülmeli. Karakter yoksa, örge ne yapsın. Ama Ahmet Altan'ın örgeleri çok zayıf. Ahmet Altan isteseydi bile, insanı heyecanlandıran, insanı düşündüren sıkı örgeler kuramazdı.

İşte bir örge. Mehpare, daha sıkı sevişen bir erkeği buldukta, "her kadın gibi" kocasını bırakıp, sıkı sevişen erkeğe, Kostantin'e kaçar.

Mehpare sıkı sevişen erkeğe kaçıyor. Peki ne-

den. Mehpare'de *"etinin azgın huzursuzluğu"* var. *"Etinin azgın huzurluğu"* burda örge. İyi ama tek bir önermeyle örge kurulmaz ki. Daha sonra, *"Girit'i Yunanlıların alması karşısında duydukları sevinçleri kadınlı erkekli kutlamaları, Osmanlılarla, Padişah'la İttihatçılarla alay etmeleri."* (s.76) Mehpare Hanımı rahatsız ediyor. Çünkü Mehpare, birden bire Osmanlı olduğunu anımsıyor, bu kez İstanbul'a dönüyor.

Kişileri harekete geçiren örgeler zayıf olduğu için itkiler de zayıf. Kitapta önemli örgelerden biri de Hasan Fehmi Beyin öldürülmesi. Çünkü yine Ahmet Altan'a göre Hasan Fehmi Beyin öldürülmesi *"Osmanlı İmparatorluğunu sarsaracak büyük bir ayaklanmanın ilk adımı"* (s.171)

Bu örge şöyle anlatılıyor. *"Dokuz Haziran günü, deniz kokulu yumuşak bir sıcaklığın içine kendini bırakmış olan şehir, Bahçekapı'da patlayan bir silahla kasılıp gerildi."* (s.430)

O kadar.

Kemiksiz Bir Kitap

Kurguya geldikte... Kurgu bir romanın iskeletidir. Bu kitabın iskeleti yok.

Hastane bölümü, Ragıp'ın annesi, Sör Clementine ne için bu kitaptalar.

Hele Hasan Efendi'nin cüce karısı. Bu cüce kadın, kitaba bacadan gizlice girmiş gibi. Tek bir işi var. Hasan Efendi'yle sevişmek.

Hasan, yorgun argın eve geliyor. "Yorgunum" diyor. Cüce kadın "Sen yorulmazsın aslanım" deyip Hasan'ın üstüne atlıyor, *"Biraz itiştikten sonra Hasan Efendi kendini bıraktı, üstünde ıslak bir sürüngen dolaşan bir adamın tiksintisiyle karısının bedeninde dolaşmasına, küçük ellerini kasıklarına dokundurmasına, gecelik enterasini sıyırtmasına ses çıkarmadı, her zaman olduğu gibi bu tiksinti bir süre sonra yerini isteksiz bir zevke, daha sonra da içinde hiçbir sevgi, hatta arzu bile bulunmayan kör ve sağır, etsel bir azgınlığa bıraktı."* (s.103)

Cüce kadın, Ahmet Altan bunları yazsın diye var.

Kurgu tırıl olduğu için doğayla insan ilişkisi yok *İsyan Günlerinde Aşk* adlı kitapta. Şu betimlemeye bakın. *"Yağmurların şehirde bıraktığı ince buğu, güneşin ilk ışıklarıyla, bir mücevher kutusunun üstünden kaldırılan parlak bir saten gibi nazlı kıvrımlarla yükselerek gecenin mahmur gölgesinden henüz kurtulamamış lacivert minarelerin, bakır kırmızısı kubbelerin, altın hilallerin ucundan sıyrılırken..."* (s.208) diye iç bayıltıcı biçimde devam ediyor.

Ahmet Altan'ın doğası insansız. Üstelik doğa hiç değişmiyor. Hilal hep altın gibi. Herakleitos'tan beri bunu biliyoruz. *"Güneş dünkü güneş değildir."* Ahmet Altan'a göre doğa değişmez. Hilal hep altın gibidir. Söyle diyor, *"Osman'ın o güne dek hiç görmediği kadar ince bir hilal, gökyüzünde altın bir kirpik gibi belirmişti."* (s.467)

Hadi diyelim, hilal, hep altın kirpik gibi gözüksün. Ahmet Altan, bir başka gece hilalin altın kirpik gibi görünüşüyle Osman arasında bir ilişki kuruyor. O güne kadar Osman, hilalin bu biçimini hiç görmemiş. Burda hilalin görünümü bir örge. Hadi Osman ilk kez gördüğün bu biçime şaşır, sevin, bir adakta bulun.

Osman... Osman eyleme geç. Hayır. Osman yerinden kıpırdamıyor.

Şunu da söylemem gerekiyor. Ahmet Altan, doğa-insan ilişkisini romanın bir bölümünde sağlıklı kurabilmiş. Ragıp'ın İstanbul'dan gidişini şöyle anlatıyor. *"İnsansız steplerden, unutulmuş köylerden geçen trenin tekerlek seslerini dinleyerek birliğine giderken bir yarayı dağlamanın acısının tahmininden de büyük olduğunu anlıyor, zamanın bir an önce geçmesi ve unutmasına yardımcı olması için bilmediği bir kudrete yalvarıyordu."* (s.449)

İnsansız stepler... unutulmuş köyler... trenin tekerlek sesleri... Bütün bunların arasında yalnız bir erkek. İçsel bir yaranın acısı. İnsan-doğa ilişkisi, bu ilişkinin çağrışım yapıcı etkisi sağlıklı kurulmuş. Ragıp nerdeyse canlanmış. Ama o kadar.

Kurguda temel hata, Ahmet Altan'ın kişileri genelleştirmesi... Şimdi Hediye'de bunu görelim.

Hediye, Hikmet Beye babasının armağanı. Baba, Hikmet Bey cinsel ilişkiye girsin diye Hediye'yi armağan eder. Hediye de bu işi iyi becerir. Gün gelir Hikmet Bey, karton kız Dilsever'le evlenmeye karar verir. Bunun üstüne Hediye kendini öldürür.

Şimdi burda ciddi sorunlar var. Hediye genelleştirilmiş bir kadın. Hediye'nin kendini öldürmesinin hiçbir nedeni yok. Ama Hediye karakteri belirli bir kadın olsa bile kendini niçin öldürdüğü belli değil.

Sorun şurda. Terkedilen her kadın kendini öldürmez. Terkedildi diye kendini öldüren kadın, terkedildi diye kendini öldürmeyen kadından, karakteri, bilinç durumu açısından ayrılır. Hediye'nin bu yanları belirsiz. Hediye'nin kişiliği genel. Dolayısıyla Hediye'nin kendini öldürmesi gerçekçi değil. Ahmet Altan'ın keyfi öyle istemiş, Hediye ölsün demiş.

Yazarın keyfi yerine gelsin diye roman yazılmaz.

Metafizik Yöntem

Yazar, sorunu olan bir insandır. Bu sorun, ben'den evrensele uzanan insani bir sorundur. Böyle bir sorunu yok Ahmet Altan'ın. Çözümlerin insanı Ahmet Altan. Tam burda şunu söylemem gerekiyor. Ahmet Altan bende hep rahat bir insan izlenimi bı-

raktı. Bu kitabını okudukta anladım Ahmet Altan'ın rahatlığını. O, bütün sorunlarını çözmüş.

Soru şu. Osmanlı İmparatorluğu neden parçalandı. Ahmet Altan şöyle yanıtlıyor bu soruyu kitabında. İttihat Terakki olmasaydı, II. Meşrutiyet olmazdı. II. Meşrutiyet olmasaydı Abdülhamit tahtan indirilmezdi. Abdülhamit tahtan indirilmediği için Osmanlı İmparatorluğu parçalanmazdı.

İşin gerçekliği bu değil. Akacak kan damarda durmaz derler. Osmanlı İmparatorluğu akacak kandı. İttihat Terakki bu kanı durdurmak istedi. O dönemin trajik noktası tam burdadır.

Kabak Tarlası

Ahmet Altan, insanlar dünyasında dolaşmıyor, kabak tarlasında dolaşıyor. Hiçbir insan, özerk değil. Hiçbirinde karakter özellikleri yok. Hiçbirinin iç dünyası yok.

Tensel aşka inanıyor Ahmet Altan. Aşk yalnızca cinsel ilişki, cinsel hazdan kasıkların sızlaması. Bu, Ahmet Altan'ın insan görüşünden çıkıyor. İnsanın yaratıcılığına inanmıyor Altan. Cinselliği de kapsayan tinsel aşkların yaratıcı öznesi değil insanlar. Onlar cinsel güdülerin oyuncağı.

Ahmet Altan, kavramların gerçekliğine inanan Platon'un ardılı. *"İnsanın tesellisi insandadır oğlum, acıyı bulan insan, teselliye de bulacak olan o, ama insanlar kendilerine fırsat tanımıyorlar çareyi bulmak için."* (s.468) diyor Cevat Bey.

Bu görüşe göre, acı bir yerde duruyordu, insanlar gittiler buldular acıyı.

Ahmet Altan çok açık bir cümleyle doğruyu örtüyor. Şöyle. İnsan, tümel bir kavram. Bu kavram, ezenleri, egemenleri, ezilenleri, sömürülenleri de kapsıyor. Burdan baktıkta şunu görürüz. Toplumda ne zaman sınıflaşma başladı, işte o zaman acı çıktı. Ezilenler, sömürülenler binlerce yıldır acı çekiyor. Sömürenler, ezenler çektiriyor bu acıyı.

Altan'ın durduğu yerden bu görülmüyor anlaşılan.

Ahmet Altan Roman Yazmasın

Emek, Marks'a göre bireysel varlığın doğrulanmasıdır. Doğrudur bu. Ancak burjuva mülkiyetinin egemen olduğu dünyada, emek bu niteliğini yitirdi. *İsyan Günlerinde Aşk*, bu yitişin keskin, açık belirtisi. Bu kitaba nerden bakarsan bak, kötü. Yirminci yüzyılın başlarında bu topraklarda doğru ya da yanlış mücadele verenlere ciddi bir saygısızlık bu kitap.

İnsanları harcamak için roman yazılmaz. İnsanları araştırmak için roman yazılır.

Ahmet Altan, insanları harcamış kitabında.

Bütün bu nedenlerden ötürü, bu kitap *İnsancıl Yayınları*'ndan çıkmaz.

Peki, bu roman düzeltilemez mi. Hayır düzeltilemez. En iyisi Ahmet Altan'ın roman yazmayı bırakması gerekiyor.

Peki neden. Bunu kavramak için yaratma sürecini görmek gerekiyor.

Ahmet Altan'da Ne Yok

Anna Seghers Lukacsaz yazdığı mektupta yaratıcılık sürecini şöyle anlatır. *"... özgül sanatsal süreç, belki de en güzel Tolstoy'un anlattığı, 'ama büyük bir olasılıkla bu süreci doğru gözlemleyebilmiş olanların tümünce anlatılan süreç. Tolstoy, güncesinde bu yaratma sürecinin iki aşamalı olduğunu söyler. İlk aşamada sanatçı, gerçekliği, görünüşte bilinç düzeyinde olmaksızın, doğrudan algılar, sanki ondan önce aynı şeyi gören olmamış gibi, yepyeni algılar, çoktan bilincine varılmış olan, yine bilinçdışı konuma dönüşür; ikinci aşamada ise bu bilinçdışı konumu yine bilinçle algılama söz konusudur."* (2)

Anna Seghers, yaratma sürecinin evreleri için şunu söyler, *"... gerçeklik karşısındaki ilk tepki aşaması olan bu birinci aşamayı geride bırakmak ne denli önemli ise, bu ilk tepkinin sanat yoluyla yaratmanın ön koşulu, temel koşulu olduğunu; nasıl yöntemsiz bir bireşime varılamazsa, bu koşul olmaksızın, bir bireşime varılamayacağını asla unutmamak o denli önemlidir."*

Anna Seghers'in yazdığı göre, *"Tolstoy, bu tepkiye ilişkin olarak, gerçekliğin bir kez daha taptaze ve bilinçdışı insanı etkilemesi gerektiğini, insanın onu bir kat daha bilinçli olarak yaratabilmesinin ancak böyle mümkün olabileceğini söyler"*miş.

Ahmet Altan'da işte bu ilk tepki yok. Çünkü Ahmet Altan gerçekliğin karşısına çıkamıyor. Anna Seghers yaratı süreci için son derece önemli olan bu nokta için şunları söyler, *"Bunalımlara, savaşlara vb. özgü bu gerçekliğin önce üstlenilebilmesi, onunla karşı karşıya gelmekten çekinilmemesi, sonra da biçimlendirilmesi gerekir. Adları sanatçıya çıkmış sayısız insanlar bu gerçekliğin karşısına ya hiç çıkmadılar ya da ancak görünüşte çıkarlar."*

Ahmet Altan yazdığı dönemin gerçekliğini üstlenememiş. Ahmet Altan'ın gerçekliği şunlar. Sokak kabadayılarla kavga eden subay, karısı kaçtı diye, niye bilinmez kendini öldürmek isteyen bir İttihakçı karşıtı biri. Daha önemlisi, tekkesinde ahkam kesen bir şeyh. Bu şeyh çok önemli. Ahmet Altan, şeyhleri, hocaları, müderisleri savunmak için, "roman" denen kitabında makale bile yazmış. Şöyle, *"Hangi nedenlerle, hangi hesaplarla bu beyannameyi yazmış olurlarsa olsunlar, bir din savaşının eşiğinde görünen bir ülke için bu çok önemli bir girişimdi, ama İttihatçılar, ulemanın bu girişimini görmezden geldiler. Hatta 'isyana karşı çıktılar ama İt-*

tihatçılara bu beyannamelerinde destek vermediler' diye bir düşmanlık bile sezdiklerini açıkladılar." (s.299)

İttihatçıların, daha sonra cumhuriyetçilerin bütün hatası Şeyh Efendinin sesinin öldürülmesiymiş. (s.300)

Ama bu Ahmet Altan'ın hatası değil. Cumhuriyetçiler, cumhuriyetin tarihi anlamını kavrayan, cumhuriyeti benimseyen kuşaklar yetiştiremediler.

Şimdi bu kuşak gerçekliği üstlenemiyor, şeyhlerin sesi kısıldı diye üzülüyor. Şeyhlerin sesi kısılmasaydı, sorunlar çözümlenirdi. Bunu şöyle açıklıyor Ahmet Altan, *"Derviş Vahdeti'nin sesini yaşattılar. Aradan bunca yıl geçti, artık ben ben bir ölüyüm, benim sesimi öldürenler de ölü ama şimdi iyice dinlersen Derviş Vahdeti'nin sesini duyarsın, o hâlâ sağ, onun sesini yaşattılar, sesini yaşattıkları için onu da yaşattılar."* (s.300)

Derviş Vahdeti köktenci dincilerin simgesi. Şeyh, ılımlı dincilerin simgesi. Ancak bu simgelerin gerçeklikle hiç ilgisi yok. Simgeler gerçekliği örtüyor.

Ahmet Altan, cumhuriyetçilerin, ılımlı islamla işbirliği yapmasını öneriyor. Bu tür öneriler romanda yapılmaz. Ahmet Altan roman yazmadığı için bu öneri şaşırtmıyor insanı. Ahmet Altan'ı, bu önerisinden dolayı eleştirmiyorum. Ama önerisini tanıtlıyamamış.

Az Satan Bir Meta

Benim okuduğum *İsyan Günlerinde Aşk* adlı metanın kapağında "2. 50.000" yazıyor. Gazetelerde okuduğuma göre "3. 50.000" piyasaya verilecekmiş.

Yayınevi, bunu başarı gibi gösteriyor. Hayır. Başarı değil bu. Bakın, neden başarı değil.

Gaston Bouthoul şöyle der, *"Kalabalıklar psikolojini incelemiş olanlar genellikle saldırganlıkları ve ilkel zihniyete dönüşleriyle belirttikleri vasıfları mübalağa etmişlerdir. Kalabalıkların saldırgan oluşuna nadiren rastlanır, kalabalıklar yakıp yıkmaktan ziyade, alkışlamak, övmek... için toplanır, bununla beraber, son derece hassas bir zihinsel sirayet (contagion mentale) özelliği gösterirler. Kalabalıkların seviyesi, kendiliğinden en aşağı zihinsel ortak paydaya göre ayarlanır; yani kalabalığın içindeki en cahillerin ya da en ilkellerin zihniyeti, en basite kaçan fikirleri ve işitimleri ön plana geçer. Kalabalıklar, basmakalıp formüller, sloganlar ve tekrarlı sözlerin cizabesine kolayca kapılırlar, şu kadar ki sadece bir mecaz, bir metafor, ya da bir sembol olan şey, kalabalık için bir gerçek, bir realite oluverir. Fakat ortada temelli bir fark vardır: kalabalık geçici bir fenomendir. Gerçi kalabalığın etkisi, geçici bir sarhoşluk gibi şahsiyetimizi sürükleyebilir veya altüst edebilir lakin bu etki kaybolur kaybolmaz biz kendi gerçek zihniyetimizi tekrar buluruz."* (3)

Türkiye 12 Mart 1973'den başlayarak *daimi kalabalık* sürecine sokuldu. 12 Eylül darbesiyle Türkiye'nin *daimi kalabalık* olmasına kesin karar verildi. Ciddi bir uygulamayla, insanların kişilikleri altüst edildi. Sistemin bütün yazılı, sözlü odakları, bu noktayı binlerce... binlerce kez bombaladı. İşte bugün geldiğimiz nokta. Cep telefonu özgürlük sanılıyor. Aileler tembel çocukları sınıf geçsin diye yürüyüş yapıyor. Hapishanelerde insanlar yerlebir edilirken halk gözlerini kapıyor.

İsyan Günlerinde Aşk işte bu kalabalığın kitabıdır. İler tutar yeri olmayan bu kitap, yoğun bir tanıtımla kalabalıklara "bir gerçek roman, bir real roman..." diye sunulmuştur. Bütün kalabalığın 468 sayfalık bir kitabı okuma cesareti yoktur. Ancak kalabalığın yüzde onu bu kitabı alsaydı *İsyan Günlerinde Aşk*'ın altı milyon satması gerekirdi.

Marks, bu konuda şöyle der, *"Bir yazar, düşünceler ürettiği sürece değil, ancak yapıtlarını yayınlayan yayıncıyı zengileştirdiği sürece, ya da bir kapitalist için ücretli emekçi ise üretken bir emekçidir."* (5)

Bu açıdan bakıldıkta Ahmet Altan, yayıncıya fazla para kazandıramamıştır, dolayısıyla üretken emekçi değildir.

Bir Bilmece

Annemle bilmece oynardık. Şöyle. Bilmeceyi bilemeyen, sonucu öğrenmek için bir kent verirdi. Sözgelimi, bilmeceyi bilemeyen, küçük bir kent vermek ister, öbürü ise büyük kenti isterdi. Sonra bu kent, o kişinin adına yazılır. Bilmeceyi bilen de tabii bir ya da daha fazla kent alabilir. Bu bilmecelerden biri şöyleydi, "Bir acayip nesne gördüm/ Altı derya üstü nar/ Etrafını ejderha çevirmiş/ Her nefeste ateş saçar." Bu bilmeceyi çözebilmek için iki ipucuna iki kent vermiştim anneme. Şimdi bu bilmeceyi değiştirerek günümüze uyarlıyorum.

Şimdi ben de size bir bilmece soruyorum.

"Bir acayip nesne gördüm
Üstü açık, altı örtük
Çevresini reklamcılar bürümüş
150 bine ulaştığı söylenir
Her sayfada akla ziyan verir."

Bildiniz değil mi. *İsyan Günlerinde Aşk.*

Kötü Günler Geçti

Hani, insan, meyve yerken, bilmeden çürük meyveyi ağzına atar ya, ağzının tadı bozulur ya, *İsyan Günlerinde Aşk*'ı okurken böyle oldum. Geceleri eve giderken canım sıkılıyordu. Üstelik iki kez okumak zorundayım. Ahmet Altan'ın kitabını bitir-

dikten sonra tadım yerine gelsin diye, Yakup Kadri'nin *Panoroma*'sını okuyorum yeniden. Eve giderken canım sıkılmıyor.

Benim için kötü günler geçti.

Peki, bu ülkenin edebiyatı n'olacak. Edebiyat dünyasında hep böylü kötü günler mi yaşanacak.

Hayır.

Marks, *1844 El Yazmaları* eserinde, burjuvazinin, özel mülkiyet tutkusunun hep fiziki, hem düşünsel duyuları körelttiğini söyler. Bugün bu durumdayız. Ama bu, insanın yaratıcılığına taban tabana karşıttır. İnsan, bu dünyada güzel şeyler üretmelidir. Bu üretilerin öbür insanlara haz vermelidir. Ben Yakup Kadri'den, Sait Faik'ten, Tolstoy'dan aldığım hazzı, Ahmet Altan'da almalıyım. Ahmet Altan roman yazacaksa bunu yapmak zornuda.

Yazar, körelmiş duyguların üstünde yükselmemelidir. Yazar, aşka öyle bir yorum getirmeli ki, ben bu aşk için mücadele etmeliyim. Ama Ahmet Altan basmakalıp, insanın içini bunaltan bir yorum getiriyor aşka. Aşk, kasıkların hazdan sızlaması... Bunun hiçbir yanı insani değil. Ben bunu bütün kötü romanlarda okudum. Yetmezmiş gibi bir de Ahmet Altan'ın kitabında okuyorum.

Vicdan varsa eğer, Ahmet Altan'ın vicdanı sızlamalıdır, bilmeyenlere bu kitabı güzel roman diye okuttu diye. Kitabın arka kapağında şöyle deniyor, *"İsyan Günlerinde Aşk, insanın en en derinlerinde saklı olan duyguları bile şaşırtıcı bir aydınlıkla gösteren bir roman."*

Bu önermenin, cep telefonuyla özgürleşirsin onermesinden hiç ayrımı yok.

Kötü günler bitecek. Çünkü insan yaratıcı varlıktır. Lza-Tse şöyle der, *"Kimi şeyler, azala azala çoğalır, kimi şeyler çoğala çoğala azalır."*

Bugün körelmiş duyguların üstünde çoğalıyorlar. Ama çoğala çoğala bitecekler.

Kötü günler bitecek.

1. Ahmet Altan, *İsyan Günlerinde Aşk*, Can Yayınevi, İstanbul 2001.
2. Tahir Nejan Gencin, *Dilbilgisi* TOK Y. Ankara 1971.
3. Anna Seghers, *Gerçekçiliğin Evrensel Mirası*, Çev. Ahmet Cemal, De Yayınevi, İstanbul 1984.
4. Gaston Bouthoul, *Zihniyetler*, Çev. Prof. Dr. Selmin Evrim, İst.Ünv.Ed.Fak.Y. İstanbul 1975.
5. K. Marx - F. Engels, *Yazın ve Sanat Üzerine I*, Çev. Öner Ünalan, Sol Yayınlar, Ankara 1995.

GERÇEK DEĞİL
BUNLAR F'YE DAİR RÜYALAR

1. Dün gecce
alfabedeydim
F'yi gördüm.
Uzun uzun duvarlar
manyetik kapanlar
gaz odaları.

Dün gecce
annem güvercindi
ben fare,
görüştük camdan cama
hatta
konuştuk fillerden
ince belli lalelerden
anmadık adını bile insanlığın
yasak diye
dün gece.

Dün gece
alfabedeydim
F'de bulundum: ölü!..
Kulelerde tarla kuşları
masada topraksız bir saksı
elimde sevgilimin karalanmış mektupları.

2. Bizim gardiyan
Homo sapiens neandar talhensislerden
mamut avcısı bir bilge
duydum ki üzülüyormuş açlıktan ölümüme
elinden çok çabuk kurtuluyorum diye.

Mustafa TURAN

BİLİMSEL YÖNTEM VE DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ

Cihan DURA

Bilimsel yöntem; gözlem, deney, tanımlama, hipotez kurma, hüküm verme... gibi çok çeşitli eylem ve düşünme işlemleri gerektirir. Bu nedenle yapıca son derece karmaşıktır. Onun bu heterojen yapısının bir ürünü, birçok bilimsel teknik almaşığını yanı sıra getirmesidir. Bununla birlikte bilimsel yöntem, genel yapısı ile hep aynıdır.

Bilimsel yöntem kısaca "gözlem ve muhakeme" şekilnde tanımlanabilir. Buna göre, denebilir ki bilimsel yöntem iki temel yaklaşımın, ampirizm ve rasyonalizmin, deneycilik ve akılcılığın sentezinden doğmuştur.

Dünyada her bilgi gibi, bilimsel yöntem de varsayımlara dayanır. Öyleyse, varsayımları çürütülürse, bilimsel yöntem de çürütülmüş olur. Başlıcaları şunlardır: Sebepsiz olgu yoktur. Her olgu, metafiziğe başvurmaksızın açıklanabilir. Bilimsel yöntemle, geçerli ve güvenilir bilgiye ulaşılabilir. Bilim adamına güvenilebilir.

Bilimsel düşünme ve araştırma, bilimsel yöntemle olur: Çoğu aydınımız bilimsel yöntemi bilmiyor, bilse de kullanmıyor. Makaleyi bu yönde bir özendirme amacıyla kaleme aldım.

Bilimsel yöntem, *aşamaları* olan bir süreçtir. Bu süreç başlıca *olgu, gözlem, açıklama, hipotez ve sınama* kavramları ile ilgilidir.

I. Bilimsel Yöntemin Aşamaları

A) Bilimsel yöntem, "betimleme" ve "açıklama" aşamalarından oluşan bir süreçtir. Betimleme "gözlem", açıklama ise "muhakeme" işlemi gerektirir. Kimi kaynaklarda, ikinci işleme "sistemli analiz" adı da verilir. Bu anlayışa göre bilimsel araştırma yöntemi iki esas elemandan oluşuyor:

- Olguların gözlemi (G),
- Olguların sistemli analizi.

Bunlardan "olguların sistemli analizi" sırasıyla üç aşamayı içermektedir:

- Hipotez bulunması (İ),
- Hipotezin sınanması (S),

Teori kurulması (T).

Kısaca ifade etmek gerekirse, bilimsel yöntem şu dört aşamadan oluşuyor: **G**özlem-**H**İpotez-**S**ınama-**T**eori: **GİST**. İkili yapıyar göre: **G-İST.**

Bilimsel yöntemi **"Gİ-ST"** şeklinde de düşünebiliriz. Bu takdirde aşamalarını şöyle ifade ederiz: İnsan sezgi ile bir şey keşfeder. Bulduğunu muhakemesi ile kanıtlar.

1. İnsan sezgi ile bir şey keşfeder (Gİ)

Belli bir olguyu inceleyen bir araştırmacı; önce, onu yöneten bir bağlantının (yasanın) varlığını sezer, hisseder. Burada "olguyu inceleme" gözlemi (G), "bağlantıyı sezme" hipotezi (İ) anlatır.

Aslında doğa sürekli konuşur, fısıldar, gösterir. Onu duyacak, görecek insan gereklidir. İşte bu yetenek, sezgidir. O fısıltı, o gösteri; insan zihninde bir fikre, eşdeyimle hipoteze dönüşür. Araştırmacıyı, bundan böyle yönetecek olan, bulmuş olduğu o hipotezdir.

Demek ki:

- Keşfedilen, hipotezdir.
- Hipotez sezgi ile bulunur.

2. İnsan, bulduğunu muhakemesi ile kanıtlar (ST)

Araştırmacı, akli bir kontrol yoluyla, sezgisinin doğruluğnudan emin olur. "Akli kontrol" sınama (S), "doğrulanmış sezgi" ise teoridir (T). Aklî kontrol demek, "dedüktif muhakeme" demektir.

B) Bilimsel yöntem aynı zamanda endüksiyon ve dedüksiyonun bir sentezidir. Buna göre -ilk gözlemler dışında- yine iki aşamadan oluşur.

- Dedüksiyon: Açıklama vaad eden bir hipotez ya da teoriden, sınanabilir önermeler (neticeler) çıkarılır.
- Endüksiyon: Çıkarılan önermeler, ilgili bulundukları gözlem ya da deney verileri ile karşılaştırılarak genellemeler yapılır.

Bilimsel yöntem bu görünümü ile, "hipotezli dedüktif yöntem" adını alır.

C) Bilimsel yöntem aşamasına göre araştırmalar; "betimleyici araştırmalar, hipotez kurucu araştırmalar, teori kurucu araştırmalar" olmak üzere üçe ayrılır.

Betimleyici araştırmalar gözlem bilgisi sağlar. Seçilen problem alanında, hangi özelliklerin hangi sıklıkla görüldüğü ortaya konur. Bunların sayım ve dökümü yapılır. Örnek: kamuoyu araştırmaları.

Hipotez kurucu araştırmalar gözlemlenen olgu-

lar arasındaki ilişkilere dayanarak, hipotez oluşturur.

Teori kurucu araştırmalar kurulmuş olan hipotezden yola çıkar. Yeniden gözlemler yaparak, bu hipotezin doğruluğunu araştırır. Bu noktaya değin, yapılan araştırma *sınayıcıdır.* Eğer sınama hipotezin doğruluğunu gösteriyorsa, ortaya bir *teori* atılır.

II. Olgu ve Gözlem

Bilimsel yöntem, olguların gözlemiyle başlar. Gözlem türlü tekniklerle yapılır.

A. Olgu

1. Olgu yaşantının, gözlemin bir verisidir. Bir nesne, bir durum ya da bir süreç olabilir. İnsanın, örneğin bir araştırmacının duyduğu ses, dokunup hissettiği bitki, izlediği üretim süreci birer olgudur. Eğer araştırmacının zihnini bir aynaya benzetirsek, olguların bu yüzeydeki yansımaları algılardır. Araştırmacı bu algıların kaynağının, eşdeyimle olguların kendi bilincinin dışında olduğunu bilir. Dolayısıyla, onları gerçek ve kesin olarak kabul eder. Öyleyse olgu, *"gözlemin verisi olarak meydana gelen, insan düşüncesinin dayandığı her şeydir."*

Olgu insan zihninden bağımsızdır; aklın ya da hayalgücünün değil, Doğa'nın bir ürünüdür (Burada Doğa'yı, "insan toplumları dahil, canlı ve cansız tabiat" anlamında kullanıyorum). Örneğin şu kavramlar birer olgudur: Madde, hareket, yaşam, ticaret, yoksulluk. Şu kavramlar olgu değildir: Ahret, cehennem, serbest rekabet...

2) "Olgu" kavramı, bilimsel yöntemin uygulama alanı ile yakından ilgilidir. Çünkü bilimsel yöntemin kapsamına "olgusal içerikli konular" girer. Eğer bir konu ya da "sorun" bu içerikten yoksunsa, bilimsel yöntemin dışında kalır. "Olgusal içerikli" demek, "üzerinde gözlem ya da deney yapmaya elverişli olan" demektir.

Örneğin "madde", "ışık", "yoksulluk", "emperyalizm" sorunları olgusal içeriklidir; buna karşılık "Tanrı", "ruh", "meleklerin cinsiyeti" sorunları olgusal içerikli değildir. Bunlarla ilgili bilgiler olgusal yoldan doğrulanamaz.

B) Gözlem

Bilimsel araştırma gözlemle başlar.

1. Gözlem "olguları, daha iyi öğrenip tanımak için, dikkatle incelemektir." Daha teknik bir **tanıma** göre gözlem; "olguları kavramak için, onların kendiliğinden meydana gelen belirtilerini algılama ve kaydetme işidir." Araştırmacı, gözlem sırasında, olguların meydana gelişine müdahale etmez. Ederse, yaptığı işe "deney" denir.

2. Gözlem, "araştırmacının bir araç kullanıp kullanmadığı" ölçütüne göre, **ikiye** ayrılır. Bunlardan birincisi yalın gözlem, ikincisi âletli gözlemdir. Eğer bir araştırmacı; nesnel gerçeğin gözlemini, yalnızca duyularının ve aklının yardımıyla yapıyorsa, buna *yalın (basit) gözlem* adı verilir. Eğer araştırmacı nesnel gerçeğin gözlemini, duyularının ve aklının gücünü (keskinliğini) artırıcı araçlar yardımıyla yapıyorsa, buna da *âletli gözlem* adı verilir.

Sosyal bilimlerde, gözlem, genel olarak iki teknik kullanılarak yapılır: Belgesel gözlem, Canlı gözlem. *Belgesel gözlem,* sosyal olguların, yüzerinde iz bıraktığı dokümanları derlemek ve analiz etmekten ibarettir. Doküman (belge, vesika) "bir olgunun varlığını gösteren ve aklın kabul ettiği her şeydir." Örneğin kitap, gazete, arşiv, istatistik, resim, fotoğraf, film, eşya... birer dokümandır. *Canlı gözlem;* anket, görüşme, soru kağıdı... yoluyla sosyal realitenin doğrudan doğruya gözlemlenmesidir.

3. Bilimsel gözlemin **iki koşulu** vardır:

ı. Psikolojik Koşul: Bu koşul, araştırmacıda iki ögenin bulunmasını gerektirir: Bilgi ve sezgi. Gözlem ancak bunlar varsa verimli olur. Bilgi ve sezgi, birbirini kontrol altında tutar.

- Bir gözlemci araştırma yaptığı alan hakkında **bilgi** sahibi olmalıdır. Bu kazanım, ona şu önemli yararı sağlar: Tüm gücünü ve dikkatini, çözeceği problemle ilgili olgular üzerinde yoğunlaştırma kolaylığına kavuşur. İnceleyeceği olguları kolayca tanır. Bilimsel yönden önemsiz olguları bertaraf eder. Örneğin, bir mühendis, ekonomik olguları verimli şekilde gözlemleyemez; bunun tersi de doğrudur.

- Gözlemci, **sezgi** gücüne sahip olmalıdır. Bu, ona, bilgisinin sınırları ötesine geçme olanağı sağlar. Bir olgu düşünün, o zamana değin kimsenin ilgisini çekmemiştir; hiçbir araştırmacı bilimsel açıdan onu anlamlı bulmamıştır. Oysa, bir araştırmacı çıkar, sezgi gücü sayesinde o olgunun kimi bilimsel sorunların çözümü bakımından çok önemli olduğunu fark edebilir. Buna iyi bir örnek ekonomi biliminden verilebilir: Klasik ekonomide "para" uzun süre ekonomiyi etkilemeyen bir olgu olarak düşünüldü. Oysa Lord Keynes, paranın ekonomide belirleyici bir değişken olduğunu ileri sürdü. Kuşkusuz bu gerçeği, yaptığı gözlemler sırasında, sezgi gücüyle farketmişti. Ancak, unutmayalım ki, sezgisi, önceki ekonomistlere kıyasla, çok daha ileri bir iktisat bilgisiyle destekleniyordu.

Demek ki bilim adamının yalnızca bilgili olmasıyla iş bitmiyor, onun aynı zamanda sezgi yetisine sahip olması gerekiyor.

ıı) Metodolojik Koşul: Araştırmacı etüd ettiği olgular hakkında bir ön-fikir (hipotez) sahibi olmalıdır. Hiçbir gözlem, hipotez olmadıkça ürün vermez. Claude Bernard bu gerçeği şöyle savunur: *"Aradığını bilmeyen gözlemci, bulduğunu da kavrayamaz."* Olgular ancak çözecek sorunu olanla konu-

şur. İyi bir araştırmacı, kendine problem yaratan kişidir.

Ancak araştırmacı hipotezini sürekli olarak kuşku altında tutmalı, tartışma konusu yapmalıdır. Böyle bir koşulu da ancak *"eleştirici zihin"* sahibi bir araştırmacı yerine getirebilir. Aksi halde hipotez, sabit fikir haline gelir. Gözlemi ve deneyi yozlaştırır, verimsiz kılar.

C. Gözlem Verilerinin İşlenmesi

Gözlem tekniklerinden biri ya da birkaçı kullanılarak olgular toplandıktan sonra, toplanan malzemenin özel tekniklerle işlenip değerlendirilmesi gerekir. Bu işleme **"gözlem verilerinin işlenmesi"** adı verilebilir. Kullanılan başlıca teknikler; analiz ve sentez, yalnızlama ve soyutlama, matematiksel modeldir.

1. *Analiz:* Her olguyu bir bütün (küme) olarak düşünürsek, analiz o bütünü, ögelerine ayırma işlemidir. Analizin amacı; bütünü oluşturan ögeleri yakından tanımak, ögeler arasındaki ilişkileri görüp betimlemektir. Bilimsel araştırmada, başlıca iki tür analiz kullanılır: Statik analiz, dinamik analiz.

*Statik analiz*de olgu; belli bir anda ve belli bir bakış açısından ögelerine ayrılır.

*Dinamik analiz*de ise bir hareket, bir süreç ögelerine ayrılır. Amaç; olguların sebep sonuç ilişkileri çerçevesinde ard arda sıralanışını ortaya koymaktır.

Dinamik analizin iki türü vardır: Süreç analizi ve fonksiyonel analiz. *Süreç analizi*nde zamanın akışında belli bir yer işgal eden bir sürecin aşamaları bir sıra halinde belirlenir. Ekonomiden örnek, büyüme süreci: Tasarruf>Yatırım>Sermaye stoku>Üretim>Toplam gelir>Kişisel gelir. *Fonksiyon analizi*nde ise iki ya da daha fazla olgu arasındaki ilişki belirlenir.

Süreç analizi "sebep", fonksiyon analizi "etki" kavramına dayanır.

2. *Sentez:* Gözlem konusu olguya ait ögelerin (oluşturucu parçaların) sistemli olarak yeniden bir araya getirilmesine sentez adı verilir. Genellikle her analizi bir sentez işlemi izler. Başka bir deyişle sentez; analiz işlemiyle ayrılmış parçalardan hareketle yapılır. Sentez, gözlemde üç aşamalı olarak kullanılır: Ögeleri ayırma, inceleme ve yeniden bütünleştirme.

- Araştırma konusu olgu (bütün, küme) analiz edilir, ögelerine ayrılır.
- Ögeler belirlenir (tanımlanır, sınıflanır); ögelerin sırası, ögeler arasındaki ilişkiler kaydedilir.
- Ögeler aynı düzen içinde yeniden bir araya getirilir.

Sentez "gözlem keskinliği ve derinliği "sağlar. Bu işleme araştırma konusu olguyu daha yakından tanımak için, ögelerin olgu (küme) içindeki yerini ve rolünü, olgunun yapısını ve işleyişini öğrenmek için başvurulur.

Anlaşılacağı gibi, sentezde araştırılan olgudan hareketle yine aynı olguya dönülür. Ancak olgu; ikinci halde, birinc ihalde olduğundan daha net, daha belirgin ve daha eklemli olarak görülmektedir.

3. *Yalnızlama ve Soyutlama:* Özellikle sosyal bilimlerde, araştırma konusu olgular başka olgularla iç içedir. Onları birbirinden ayırt etmek çok zordur. Çünkü sosyal olgularda bir süreklilik (continuum) karakteri vardır. Dolayısıyla gözlemlenen bir olgu, kimi başka olgulardan doğal bir şekilde ayrılmış değildir. Eğer gözlem, bu süreklilik karakterine uyularak yapılmaya kalkışılırsa, işin altından kalkılamaz. Bu nedenle nesnel gerçeği (realiteyi) basitleştirici yöntemlere başvurulur. Ancak söz konusu basitleştirme, zihnen yapılan bir basitleştirmedir.

a) Yalnızlama: Yalnızlama (isolation) yönteminde, araştırılan olgunun bağlantılı bulunduğu olgulardan bir bölümü yok varsayılır. Hangi olguların yok sayılacağı önceden kararlaştırılır. Böylece gözlem alanı daraltılmış, altından kalkılabilecek bir genişliğe indirgenmiş olur. Ekonomiden örnek: Fiyat artışlarının sebeplerini öğrenmek istiyoruz. Alan geniş. Çünkü fiyat artışlarının hem yurt içinden, hem de yurt dışından kaynaklanan sebepleri var. Gözlem alanımı daraltmalıyım: Fiyat artışlarının yurt dışından kaynaklanan sebeplerini yok sayarım. Böylece geriye "yurt içi sebepler" kalır. Sadece bunlarla ilgili olguları gözlemlerim.

b) Soyutlama: Soyutlama (abstraction) tekniği yalnızlama tekniğine çok benzemekle birlikte, ondan önemli bir farkı vardır. Farkı, gözlem dışı bırakılan olguların yok sayılmaması, her birinin daha sonra teker teker gözlemlenmesidir. Örnek: Diyelim ki bir y olgusu ile bağlantılı x1, x2, x3... xn olguları var. Bu ilişkiler küme'sini gözlemlemek istiyorum. Gözlem alanı, heterojen; basitleştirmeliyim. Önce x1 ile y arasındaki ilişkiyi gözlemlerim. Öbür değişkenleri (x2 ve x3'ü) geçici olarak "sabit" yani etkisiz kabul ederim.

Bu işlem bittikten sonra x2 ile y, ardından x3 ile y, en sonra da xn ile y arasındaki ilişkiyi gözlemlerim. Görüldüğü gibi çok sayıda olguyu bir defada gözlemlemeye kalkışmıyor, gözlemlediğim değişken sayısını azaltıyorum. Bu tekniğe *ceteris paribus* (diğer değişkenler aynı kalmak kaydıyla) adı da verilmektedir. Diyelim ki xn ile y arasında bir fn ilişkisi gözlemledim; o zaman şöyle derim: *xn ile y arasında ceteris paribus fn ilişkisi var.*

4. Matematiksel Model: Araştırmacının, zihinsel basitleştirmede birinci yardımcısı uygulamalı matematiktir. Uygulamalı matematik bu işlem için bize

çok değerli bir araç sunar: Matematiksel model!.. Süreci kısaca açıklayalım [J.P.King, *Matematik Sanatı*, 5.B., TÜBİTAK, Ank.,1998]:

Nesnel gerçek (gerçek dünya olgusu), soyutlama aracılığı ile matematiksel modele dönüştürülür. Başka bir deyişle gerçek dünya olgusunun, matematiksel dünyada soyut bir kopyası yapılır. Araştırmacı gerçek dünyadan bir süre için kopar. Artık matematik bir dünyadadır, tıpkı aynanın ötesine geçen, "Harikalar Diyarı"ndaki Alice gibi... Bütün dikkatini matematik model üzerinde toplar. Matematiğin türlü araçlarından uygun olanları kullanarak model üzerinde çalışır, modeli analiz eder. Yeni kavramlar, ilişkiler... oluşturur. Sonra bu yepyeni bilgilerle donanımlı olarak, tekrar gerçek dünyaya döner. Matematiksel bulgularını, araştırdığı nesnel gerçeğe uygular. Artık gerçek dünya olgusu hakkında, başlangıçta olduğundan çok daha fazlar şeyler bilmektedir.

Görülüyor ki matematiksel model süreci iki aşamalıdır:

- Gerçek dünyadan matematiksel dünyaya geçiş: Soyutlama.
- Matematiksel dünyadan gerçek dünyaya dönüş: Uygulama.

III. Açıklama

Bilimsel yöntem, sırasıyla, olguları "betimleme" ve "açıklama" (tasvir ve izah) aşamalarından oluşan bir süreçtir. İnsanın, iki yetisini kullanmasını gerektirir: Betimleme için *duyular,* muhakeme için *akıl*. Demek ki bilimsel yöntem bir "eylem" ile başlar, "düşünme" ile biter. Betimleme *gözlem* ister; açıklama ise *muhakeme*... Bu iki öge bütün bilimlerde ortaktır.

Araştırmacı **Betimleme** aşamasında şunları yapar: Duyularını kullanarak araştırmasına konu olan olguları belirler, aralarındaki ilişkileri saptar, sınıflayıp tanımlar. Olguların ne olduğunu, nasıl meydana geldiğini kaydeder. Araç olarak gözlem ve deneye başvurur.

Açıklamada ise, araştırmacı; betimlenmiş olgular arasındaki ilişkileri aklını kullanarak anlama gayesi güder, olguların nedenine iner.

A. Açıklama Nasıl Yapılır?

Açıklama iki farklı genelleme işlemine, "deneysel genelleme" ile "teorik genelleme"ye başvurularak yapılır (C. Yıldırım, *Bilim Felsefesi*, 3.B., Remzi Kitabevi, İst., 1991).

1. Deneysel genelleme nedir?

Deneysel genelleme (olgusal genelleme) ya da **endüksiyon**; olgular tek tek gözlemlenerek elde edilen, bütün bu olguların tümü için geçerli olan genellemedir.

i. Soyut bir örnek vereyim:

- Olguların *(y1,... yn; x1, xn)* tek tek gözlemi: *y1,x1'e bağlıdır (f1); y2, x2'ye bağlıdır (f2); y3, x3'e bağlıdır (f3);... yn xn'ye bağlıdır (fn).*
- Olguların tümü için geçerli genelleme: *Bütün y'ler x'lere bağlıdır [y=f(x)].*

ii) Somut örnek:

- Tek tek gözlem: Bu dairenin alanı çapına bağlıdır; şu dairenin alanı çapına bağlıdır; o dairenin alanı çapına bağlıdır... Filan dairenin alanı da çapına bağlıdır.
- Genelleme: Bütün dairelerin alanı, çaplarına bağlıdır.

iii) Başka bir örnek:

Hepimiz, ateşin yaktığını "deneysel genelleme" yoluyla öğrendik: Bu ateş yaktı. Şu ateş yaktı. O ateş yaktı... Filan ateş de yaktı. Öyleyse, bütün ateşler yakar.

2. Teorik genelleme nedir?

Teorik genelleme, deneysel genellemeye oranla daha ileri düzeyde olan, muhakeme gerektiren, deneysel genellemeyi açıklamak gayesiyle yapılan genellemedir. Böyle açıklayıcı bir genelleme; hipotez ve teori biçimlerini alır. Örnek: *Bütün y'ler x'lere z'den dolayı bağlıdır.* Ancak, açıklanmanın kabul edilebilmesi için, z nedeninin, yeni gözlemlere başvurularak kanıtlanması gerekir.

Teorik genellemede, şu hususlar önemlidir:

i. Teorik genelleme, doğrudan doğruya gözlemlenemez.

ii. Hangi türden bir düşünme yoluyla elde edildiği bilinmemektedir.

iii. Bilimsel yöntem bakımından önemli olan; teorik genellemenin, olgusal verilerle desteklenip desteklenmediğidir.

iv. Teorik genellemenin çatısı şöyledir: Buluş ve doğrulama. Bu iki kavram şu anlama gelir: Önce bir hipotez bulunur. Snora, bu hipotez doğrulanır.

Buluş işleminde, betimleme boyunca toplanan veriler bağlamında, olgusal ilişkileri açıklamaya elverişli hipotezler bulunur, ortaya atılır.

Doğrulama sürecinde ise, bulunmuş hipotezden sınanabilir önermeler (sonuçlar) çıkarılır. Bu sonuçlar, yeni "gözlem/deney" verileri ile karşılaştırılarak sınanır.

Ancak geçmişle ve gelecekle ilgili araştırmalarda, yeni "gözlem/deney" yapma olanağı yetersiz kalır.

B. Açıklamanın İki Türü

Açıklamalar (çözümler) karmaşıklık derecesine göre ikiye ayrılır: Basit açıklama, karmaşık açıklama.

1. Basit açıklama

Açıklama, birkaç olgusal önermenin doğrulan-

ması yoluyla gerçekleşmiş olur. Örneğin "madenlerin, ısıtıldığında genleşmesi" konusunda çözümü ifade eden önerme, doğrudan sınanabilir niteliktedir. Eşdeyilme, birkaç maden alarak her birini ısıtır ve her defasında, bunların genleştiklerini gösterebilirmi.

2. Karmaşık açıklama

Bunlar daha üst düzeyde olan çözümlerdir. Basit açıklamaların yanısıra, kimi öneme ve varsayımları da kapsar. Olgusal olarak doğrulanmaları, ancak dolambaçlı olarak sağlanabilir; eşdeyimle, dolaylı ve karmaşık kimi işlemler yoluyla... Bir takım "işlemsel tanımlar"a ve sıkı "mantıksal çıkarımlar"a başvurmak gerekir. Bu yoldan elde edilen açıklamalar, soyut kavramlar içerir. Teorik nitelikte genellemelerdir. Bu genellemeler sınanamaz, yani gözlem ve deneye gelmez. Örneğin, maddenin atomik yapısı, ışığın dalga ya da parçacık niteliği, evrensel çekim gücüne ilişkin açıklamalar bu türdendir.

C. Açıklamanın Bilimselliği

Bir açıklamanın (çözümün) bilimsel sayılabilmesi için şu koşulları yerine getirmesi gerekir:

i) Açıklama, mantıklı olmalıdır. Bu koşul iki anlamı kapsar:

- Çözümü dile getiren önerme, mantıklı düşünme sürecine aykırı olmamalıdır.

- Daha önce, güvenilir şekilde bulunmuş bilgilerle çelişmemelidir.

ii) Açıklama, "güvenilir gözlem ya da deneyler yoluyla doğrulanabilir" nitelikte olmalıdır.

iii) Açıklama doğru olmalıdır. Bir açıklamanın "doğru" olup olmadığı, realite ile karşılaştırılarak anlaşılır. Başka bir deyişle, bir açıklama önermesinin doğru sayılabilmesi için, güvenilir gözlem ya da deney sonuçları ile örtüşmesi gerekir.

IV. Hipotez ve Sınama

Nesnel gerçeğin gözlemi; ancak ona sorulacak sorular önceden belirlendiği zaman verimli olur. Şu koşulla ki soru ortaya konurken, aynı zamanda, varsayılan (tahminî) bir yanıt da tasarlanmalıdır. Bu yanıta "araştırma hipotezi" ya da kısaca "hipotez" denir. İşte, bilimsel araştırmanın gayesi, bu yanıtın doğru olup olmadığını sınamak olacaktır. Eğer yapılan sınamalar sonunda hipotezin doğru olduğu anlaşılırsa, bu hipotez teori haline gelir. Aksi hald eya değişikliğe tabi tutulur ya da tümden terkedilir; yerine, sınanacak başka bir hipotez bulunur.

A. Hipotezin Tanımı ve Koşulları

Hipotez "araştırma problemi ile ilgili olarak öne sürülen, doğru olup olmadığı henüz sınanmamış, fakat araştırmacıya doğru gibi gelen, olası bir çözümdür. Burada "doğru gibi gelen" ifadesi "sezilen" anlamındadır ve bilimsel yöntemin ilk aşamasına işaret eder: *İnsan sezgi ile bir şey keşfeder.* Buna göre hipotez kavramı kısaca şöyle tanımlanır: Hipotez bir bilimsel araştırmanın varacağı netice hakkındaki bir "esin" bir sezgidir.

Hipotez şöyle de tanımlanabilir: "Eğer bir genelleme henüz doğrulanmamışsa, ya da yeterince doğrulanmamışsa "hipotez" olarak anılır.

Hipotez olmanın, koşulları vardır. Bir önermenin hipotez sayılabilmesi için, sahip olması gereken en önemli nitelikler şunlardır: (i) Doğru olup olmadığı bilinmemelidir. (ii) Doğrudan doğruya sınanabilir olmamalıdır.

Hipotez bulmanın da koşulları vardır: Araştırma konusu alan hakkında "ön-bilgi" sahibi olunması, sezgi ve sağduyu yeteneği, problemi değerlendirme kapasitesi gibi.

Yapılan gözlem veya deneyler sonucunda **doğrulanmış** genellemelere ise "teori" denir. Bununla birlikte hipotezler arasında genelleme biçiminde olmayan, *tek bir olgu*yla ilgili olanlar da vardır.

B. Doğrulanabilirlik ve Yanlışlanabilirlik

1. Bir hipotezin "olgusal yoldan doğrulanabilir olması" ne demektir?

Olgusal yönden doğrulanabilir bir önerme, hem mantıksal hem de deneysel yönden olası görülen bir önermedir. Örnek:

- Neptün gezegeni üzerinde volkanik kraterler vardır.

- X yıldızkümesi, Güneş sistemimizden ışık hızıyla uzaklaşmaktadır.

Yukarıdaki her iki önerme de mantıksal yönden doğrulanabilir niteliktedir. Ancak birincisi deneysel yönden doğrulanabilir iken, ikincisi değildir.

2. Doğrulanabilirlik ölçütü eleştirilmiştir:

- Genelleme biçimindeki hiçbir hipotez, yüzde yüz doğrulanamaz. Bu nedenledir ki bu tür önermelerin bilim dışı bırakılması gibi bir sakınca doğar. Örneğin şu genellemeyi, var olan bütün cisimler için doğrulayamayız: Atılan her cisim düşer.

- Birçok önerme, olgusal içerikten yoksun olmakla birlikte doğrulanabilir. Doğrulanabilirlik yerine, K. Popper tarafından "yanlışlanabilirlik" ölçütünün kullanılması önerilmiştir.

C. Hipotezin Sınanması

Hipotez oluşturma endüktif (tümevarımcı), hipotez sınama ise dedüktif (tümdengelimci) bir işlemdir. Çünkü hipotez oluştururken, olgular gözlemlenir ve genel bir önermeye ulaşılmaya çalışılır. Başka bir deyişle araştırmacı "özelden genel"e yükselir. Sonra araştırmacı tekrar "genelden özel"e, olgulara iner. Neden? Sınama (test) yapmak için, hipotezi doğru mu, yanlış mı diye!..

Hipotezler (başlangıç hipotezleri) özellikle sos-

yal bilimlerde doğrudan doğruya sınanmaya (test edilmeye) elverişli değildir. Peki, elverişli hale nasıl getirilir? Dedüksiyon yapılarak!.. Daha açık bir deyişle, başlangıç hipotezinden, dedüksiyona başvurularak gözlemlenebilir neticeler (yeni önermeler) çıkartılır. Sınama işlemine işte bu neticeler, gözlemlenebilir önermeler tabi tutulur.

D. Teori

1. Teori; "Gözlem-Hipotez-Sınama-Teori" (GİST) olarak şemalaştırdığımız bilimsel araştırma yönteminin son aşamasıdır.

Her teori bize nesnel gerçeği, olguları anlatmaya çalışır. Teori nesnel gerçek hakkında ileri sürülmüş (geliştirilmiş), ancak önemli ölçüde doğrulanmış bir görüştür. Bu bakımdan hipotez, paradigma ve yasa (kanun) kavramlarından farklıdır. Şöyle ki: *hipotez* doğruluğu kuşkulu, henüz kanıtlanmamış; *paradigma*, doğruluğuna ilişkin kimi kanıtlar bulunan; *teori,* doğruluğu büyük ölçüde kanıtlanmış; *yasa*, doğruluğu tam anlamıyla, yadsınamaz ölçüde kanıtlanmış bir görüştür.

Teori; nesnel gerçekten, olgulardan ayrı bir varlığa sahiptir. Bu varlık zihinseldir: Teoriler ancak insan zihninde vardır. Bu nedenle her teori kavramsal niteliktedir. Başka bir deyişle, eğer dünya gerçeğini "nesnel gerçek ve göreli gerçek" diye ikiye ayırırsak, teori "zihnimizde oluşturduğumuz gerçek"tir, eşdeyimle "göreli gerçek"tir. Bu nedenle, nesnel gerçekle "olabildiğince çakışana kadar" teoriler de sınanır. Bilimde yenilikler yapmanın bir yolu da budur.

2. Teoriler hayat verdikleri tekniklerle (politikalarla) birlikte bilimleri oluşturur. Başka bir deyişle "teori+teknik=bilim" yazılabilir. Bu bakış açısından da bilimsel araştırmalar ikiye ayrılır: Temel araştırmalar, uygulamalı araştırmalar.

Temel araştırmalar mevcut bilgiye yenisini katmayı amaçlar. Pratik amaç gütmez. Bir bakıma "bilim, bilim içindir" anlayışına dayanır.

Uygulamalı araştırmalar, mevcut bilgiden yola çıkar. Pratik amaç güder: Çünkü bilgiyi toplumun bir sorununu çözmek, topluma bir yarar sağlamak için kullanır. "Bilim toplum içindir" anlayışına dayanır.

Düşünceler

I. Bilimsel yöntem, Türkiye'de neden yaygın ve etkili şekilde kullanılmıyor?

İlk akla gelen nedenlerden biri şu: Bilimsel yöntem çok karmaşık, büyük çaba, sabır ve özveri isteyen bir süreç. Birey olarak, çoğunlukla kendimizi zora koşmuyoruz.

Tarihsel olarak egemen kültürümüz, bilimsel yöntemin iki ana ögesiyle, gözlemle de, muhakeme ile de barışık değil. Egemen kültürden kastım, İslam kültürü. İslam'da bütün yanıtlar hazırdır. Hemen her şey "Allah" kavramı ile açıklanır. Dolayısıyla, insanın araştırma yapmasına, gözlem ve muhakeme yapmasına gerek yoktur. Bizim -Osmanlı'dan miras- dünyamızda, bilimsel yöntem, "topal" da değil, "kötürüm" kalmıştır: Gerekli iki temel yaklaşımın sentezi bir yana, bu ikisinden *rasyonalizm* dinsel çerçevenin dışına çıkarılamamış, *ampirizm* ise hiç geliştirilememiştir. İslam'da insanla Doğa arasında "bilimsel diyalog" yoktur.

Bu hazırcılığımızın kaynağı yalnızca İslam mı? Ne gezer... onunla birlikte bir de "Batı aktarmacılığı" var. Diyeceksiniz ki modern bilimden yararlanmayacak mıyız? Elbette yararlanacağız, ancak "körü körüne" değil. Her konuyu, hatta kendi gerçeklerimize ilişkin bilgileri bile -kayıtsız koşulsuz- Batı kaynaklarından sağlamamız, bizi yurt gerçeklerini doğrudan doğruya görmekten, bilimsel gözlemler yapmaktan uzak tutuyor.

Bir toplumda bilimsel yöntemin kök salması için, önce onun temellerinin atılması lazım. Bu ise, günümüz Türkiye'sinde bile zor iş. Şu nedenle: Bilimsel yöntemin varsayımlarından "Sebepsiz olgu yoktur" varsayımı, bizim kültürümüz için fazla bir anlam ifade etmiyor; çünkü olup bitenlerin sebeplerini araştırmayı sevmiyoruz. Örnek: Türkiye bugünlerde tarihinin en korkunç ekonomik bunalımını yaşıyor. Ancak birkaç aydın dışında kimse *"Yahu, biz bu krize neden girdik?"* diye kafa yormuyor. Adam *"Türk parasının itibarı geri gelsin"* diye hutbe okutuyor; ancak *"Paramızı, bu perişan hale kimler, nasıl getirdi?"* diye hiç merak etmiyor. Öte yandan toplumun en aydın katmanlarında bile olguları metafizikle açıklama eğilimi hayli yaygın. Bilim adamına güven, bir türlü somutlaşamıyor.

II. Bilimsel yöntemin en önemli aşamasını anlatan, şu *"insan sezgi ile bir şey keşfeder"* sözü üzerinde biraz kafa yoralım: Bir "keşif" yapılacak. Ancak buluş, kendiliğinden olmuyor; önceden şunları gerektirmekte: İnsan nesnel gerçeğe yönelecek. Bir olguyu anlama isteği olacak. O olgu üzerinde bilinçli olarak yoğunlaşacak. "Bilinçli olarak" diyorum, çnükü anlamak isteğiyle iş bitmiyor. Araştırmacı o nesnel gerçek kesiti hakkında yeterli bilgi birikimine de sahip olmalı. Çünkü olgular arasındaki bağlantıları "fark eder gibi" olması, yani "sezgi ile bir şey keşfetmesi" büyük ölçüde buna bağlı.

Peki, bu kısaca sunduğum sürecin işlemesi neye bağlı? Başlıca iki şeye: *"Bireyde Doğa'ya yönelme eğilimi"* ile *"bireyin o bilim alanında iyi yetişmiş olması"*'na... Bunlar da kuşkusuz "toplumsal elverişlilik" gerektiren koşullar. Öyleyse şöyle düşünebiliriz: Türk insanına bilimsel yöntemi benimset-

mek, öyle bireylere birtakım öğütler vermekle "Değişin, bakayım" demekle olmaz. Toplumsal yapılar çok önemli... Asıl sonuç getirici değişiklikler, oralarda. Bu etmenlerin de ötesine geçersek, *"ekonomik gelişme iradesi"* ve *"politik kadroların sorumluluk duygusu"* ile karşılaşıyoruz. Böylece diyebiliriz ki şu iki halin bulunduğu bir toplum, bilimsel yöntemi benimsemez: Ülke sanayileşmiyorsa, politikacıları ahlâksızsa... Ne acıdır ki günümüz Türkiye'sinde bunların ikisi de var.

III. Bilimsel yöntem bir sarmala benzetilebilir. Çünkü gözlemden muhakemeye, sonra muhakemeden tekrar gözleme dönen kesintisiz bir süreçtir. Bu Doğa'ya dönüşler, kafamızda oluşturduğumuz hipotez ve teorilerin doğruluğunu sınamak içindir. Buraya dikkat edelim: Bir düşünceye doğru damgası, bir otoriteye ya da kitaba sorularak değil, Doğa'ya sorularak vuruluyor. Tıpkı masaldaki kraliçe gibi, biz de bir aynanın karşısına geçip soruyoruz: *"Ey Doğa, söyle, benim bu düşündüğüm doğru mudur?"*

Demek ki toplumsal statümüz ne olursa olsun, aklımıza gelen her düşünce doğru değildir. Onu doğruymuş gibi ileri sürmek, salt "Ben öyle düşünüyorum" diye cansiperane savunmak; bilimsel açıdan çok ihtiyatsız bir davranış olur. Çünkü o, büyük bir olasılıkla yalnızca bir hipotezdir. Öyleyse, ikinci bir işlem daha yapmak zorundayız. Doğa'ya sormalıyız: Önermemizin doğruluğunu gösterecek somut kanıtlar toplamalıyız; doğruluğundan emin oluncaya değin onu sınamalıyız.

Bugün Türk aydınlarının, toplumun sorunlarına etkili çözüm üretememesinin temelinde bu eksiklik yatar: Aklımaza gelen her fikri doğru sanırız. Kullandığımız bilgilerin hipotez mi, paradigma mı, yoksa teori mi olduğuna bakmadan muhakeme ve tartışmalar yaparız. Doğu'dan Batı'dan aktardığımız görüşler için de aynı ihtiyatsızlığı gösteririz. Sonuç, tabii kör tartışmalar, ülke gerçeklerinden uzak uygulamalar olur. Bir diğer sebebi de unutmayalım: Açıklamalarımızı, sağlam betimlemelere dayandırmıyoruz. Anlamak istediğimiz olguyu yeterli ölçüde betimlenmeden yaptığımız açıklamalar, yetersiz olmaları bir yana yanlış da olabiliyor. Açıklamalar (görüşler) yanlış olunca, uygulanan teknikler, politikalar da yanlış oluyor. Sorunlar çözülemiyor, kaynaklar israf ediliyor.

Burada şu önlemler akla geliyor: Birincisi, aklımıza gelen ya da başkalarından aldığımız düşüncelerle Doğa arasında sıkı bağlar oluşturmalıyız. Betimleyici araştırmalara yönelişte büyük eksikliğimiz var. Bunu gidererek, fikirlerimizi sistemli bir şekilde gözlemlerden türetmeliyiz. İkincisi, görüşümüzün doğruluğundan emin olana değin, onu büyük bir ihtiyatla ve olasılıklı anlatımlarla kullanmalıyız. Bu önlemler; bizi yanlış uygulamalardan korur; karşılıklı tartışmalarda ortamı yumuşak tutar, toplumsal gerilimleri önler.

MEKTUP

Bugün yine
Boş kaldı posta kutusu
Zaten hep boş kalır
Ümitler kaybolur, sisler arasında
Hep bir zarf beklerim üstü yazılı
Hiç önemli değil zarfın rengi
İster mavi ister pembe
Yeterki bir mektup gelsin çok uzaklardan
Sıla kokan, sevgi kokan.

Gün ALTAY

IV) Gözlem verilerinin analizinde kullanılan teknikler de çok iyi bilinmiyor, Türkiye'de. Bilinse de kullanımları yaygın ve dengeli değil. Örneğin analiz yapmayı çok sevmiyoruz. Dolayısıyla anlamlı ve verimli sentezlere yükselemiyoruz. Yalnızlama ve soyutlama yöntemlerini, çoğumuz bilmiyoruz. Dinamik analizden çok, statik analize yatkınız. Oysa nesnel gerçeğin asıl açıklanması, dinamik analizle yapılır. Aydınlarımızın bu eksiklikleri, matematik modeller kurma bakımından da geçerli. İşin daha trajik yönü, gençlerimizi de bu tekniklerle donanımlı olarak yetiştirmiyoruz. Dolayısıyla büyük çoğunluğuyla gözlem yapmıyor, yapamıyorlar. Her bilgiyi, hazır olarak bekliyorlar. Türkiye'de yetişip dünya çapında tanınmış bilim adamlarımızın, özellikle sosyal bilimlerde sayıca az olmasının nedenlerinden biri de bu olmalı.

V. Hatırlarsınız bir zamanlar en sevdiğimiz sloganlardan biri "Konuşan Türkiye" idi. "Düşünen Türkiye" değil! Bugün -Yüksek Yargıcından şeriatçısına- kim ağzını açsa "Düşünceyi ifade özgürlüğü, demokrasi..." diye mangalda kül bırakmıyor. Doğru düşünce bilimsel yöntemle bulunur ve onun sınırları içinde ifade edilir. Bu yöntemin doğru dürüst kullanılmadığı, hattâ pek az bilindiği bir ülkede, "düşünce ve ifade özgürlüğü" öyle sanıldığı gibi "her derde deva" olamaz.

DEĞER SORUNU

Afşar TİMUÇİN

İnsan dünyasının sınırlarından girdiğimiz anda değer sorunuyla yüzyüze geliriz. İnsan için önem taşıyan her şey bir değerdir ya da değerlidir. İnsan için vazgeçilmez olan her şeyde değer vardır. Ahlak değerleri, sanat değerleri, iktisadi değerler, inanç değerleri gibi pekçok değerden sözedilir. Değerleri birbirine karşıt görünüler ortaya koyan iki kümede toplamamız doğru olur. Bu çerçevede *yarar değerleri*'yle *yüce değerler*'i birbirinden ayırmak zorundayız. Yarar değerleri insanın günlük yaşamını ya da doğal yaşamını sürdürebilmesi için zorunludur. Bu anlamda örneğin su değerlidir, hava değerlidir, vitamin değerlidir, toprak değerlidir, para değerlidir... Yarar değerleri kendi içlerinde bir bütün oluştururlar. Yüce değerler de kendi içlerinde bir bütün oluştururlar. Yarar değerleri gereksinimlerimizi karşılayacak ölçüde elde edildikleri zaman yarar sağlarlar, onların aşırı ya da oburca kulanımı onları *zarar değerleri* durumuna getirir. Yarar değerlerinin aşırı birikimi bilinçli kişilere hatta toplumlara mutsuzluk getirir. Eski Yunanistan'ın ölümü aşırı zenginliğin açtığı yaralardan olmuştur. Yarar değerleri azlıklarıyla ve çokluklarıyla tehlikeler yaratırlar. Günde iki litre su içmek yararlıdır, on litre su içmek zararlıdır.

Yüce değerlerin başında estetik değerler ve ahlak değerleri vardır. Estetik değerler ve ahlak değerleri birbirine oldukça yakın dururlar. Estetik değerler duygusal-düşünsel düzeyde insan araştırmasıyla ilgiliyken ahlak değerleri davranış kurallarıyla ilgilidir. Bu çerçevede *güzel*'le *iyi*'nin gizli bir ortaklığı var gibidir. Gerçekte bu iki kavramı, *iyi* ve *güzel* kavramlarını birbirinden ayrı tutmak gerekir. Ahlakçılar *iyi*'de estetikçiler *güzel*'de sınırlanmak isterler. Ahlakçıların *güzel*'le doğrudan ilişkileri yoktur. Sanatçılar, sanat izleyicileri ve estetikçiler de doğrudan doğruya *iyi*'nin alıcıları değillerdir. Düşünce bu iki kavramı ayrı bütünlükler olarak belirler, çünkü bunlar iki ayrı varlık alanını karşılarlar. Bunlar iki ayrı varlık alanını karşılasalar da her zaman birbirlerine yakın dururlar, birbirlerine karışmak için bahaneye bakarlar. Çünkü onların karşıladığı gerçeklikler yaşamda içiçe bulunur.

İyi'den bir çırpıda *güzel*'e, *güzel*'den bir çırpıda *iyi*'ye çıkıveririz. Sanat yapıtları *güzel*'le doğrudan ilgili olmakla birlikte bize insan yaşamını yansıtırken *iyi*'yi de gösterirler. Öte yandan davranışlarda sanat yapıtlarındakine benzer bir *güzel*'le karşılaştığımız olur. *İyi* ve *güzel*, düşünsel yaşamın ya da kültür yaşamının iki temel kavramıdır. Onların yanına bir de *doğru*'yu katmamız gerekir. Ancak *doğru*'nun bir yüzü yüce değerlerle bir yüzü yarar değerleriyle ilgilidir. Bir başka deyişle o yüce değerlerle yarar değerleri arasında bölünür. Doğrular bize gündelik yaşamın kolaylıklarını sağladıkları ölçüde yarar değerleriyle, bizi bugünden geleceğe açtıkları ölçüde yüce değerlerle ilgili olurlar. *Doğru*'nun gerçek yuvası bilim ve felsefedir. Ancak o sanatsal yaratının özüne de ters düşmeyecektir. Çünkü sanatçı ağzına geleni söyleyen, aklına estiği gibi konuşan insan değildir. Sanatçı da felsefe adamı ve bilim adamı gibi bir insan araştırmacısıdır. Gerçekte yarar değerleriyle yüce değerler bir bütün oluştururlar. İnsan yaşamı bir bütündür, onun bir yarısını görüp öbür yarısını görmemek, bir yarısını önemseyip öbür yarısını önemsememek olası değildir.

Biz burada doğal olarak yüce değerleri, öncelikle estetik değerleri ve ahlak değerlerini ele alacağız. Ancak önce değer'i tanımlamakta yarar var. Değer nedir? Değer insanın varlığını en uygun biçimde sürdürmesinin ve onu şimdi'den geleceğe doğru aşmasının düşünsel ve duygusal dayanağıdır. Şöyle de diyebiliriz: değer insanın kendini bugünde etkin kılma ve gelecekte yeniden kurma isteminin bilinçsel dayanağıdır. Buna göre değer dediğimiz şey insanın bugnüden yarına izleyeceği yolun ya da yolların özelliklerini ortaya koyar. Değer bugünü yarına bağlayan, çeşitli fikirleri amaçlara dönüştüren yönelimlerin genel adıdır. Buna göre değer *olan*'la olduğu kadar *olası*'yla ilgilidir, olanla yetinmeyen insanın daha üst bir dünya kurmak adına sürdüğü izlerle ilgilidir. Geleceğe kapalı değer yoktur, böyle bir şey bir dogma olabilir ancak, dogmanın da değerle gerçek anlamda bir ilgisi yoktur. Demek ki değerin çıkış noktası belirgin varış noktası olumsaldır: geleceğe açılmak ya da geleceği kurnmaya yönelmek hiçbir zaman bir kesinliğe ulaşmak anlamı taşımaz. Gene de her zaman gelecekle ilgili tasarımlarımız vardır, geleceğe yönelik fikirlerimiz vardır, gelecekten beklediklerimiz vardır. Demek ki değer kapalı bir amacı değil, sonsuza açık yani kendi tutarlı koşulları içinde az çok kaygan bir amacı ortaya koyar. Öte yandan değer bizi

gelecceğe açarken sıkı sıkıya geçmişe bağlar. Değerin kökleri geçmişin topraklarındadır. Geçmişin değerlerinden bugüne ulaşılmıştır, bugünün değerleri çoktan yaşanmış ya da çoktan yaşama geçmiş değerlerin uzantılarıdır ya da meyvalarıdır. Bugünün değerleri geçmiş değerlerin izini süren ve onlarla aralarında büyük çelişkiler bulunmayan yapılardır.

Değer hem bir saptama hem bir öngörüdür, buna göre karşıt ögelerden çok uyarlı ögeleri içerir. Ancak bu uyarlılık karşıtları tümüyle dışlayan bir uyarlılık değildir. Çelişki insanın özünde vardır, düşüncelerimizdeki çelişkiler, özellikle duygularımızdaki çelişkiler azımsanmayacak ölçülerdedir. Biz onları dengelemeye yani ussallaştırmaya çalışırız, uyuşmaz ögeleri uyuşturmakta usta bir yanımız vardır. Bu usta yanımızla ben'imiz için sağlam bir savunma düzeneği oluştururuz. Ancak değer dediğimiz şey karşıtları kolayca içine alan, kendinde eriten, onları kuzu kuzu bir araya getiren bir yapı ortaya koymaz. Değerlerin içindeki çelişkiler bir türlü zorunluluk koşuluna uymuş gibidirler. Yoksa değer dediğimiz şey birbirine uymaz ögelerin usta bir elle seçilip birbirine sağlanmasından oluşuyor değildir. Değerin temel özelliği elbette iç tutarlılığıdır. Ancak o yalnız kendi içinde bir tutarlılık göstermekle kalmaz, kendisine kaynaklık eden çoktan yaşanmış değerlerle de uyuşur. Değer bir tutarlılık ortamıdır. Bu tutarlılık yalnız bireyde özünü bulan bir tutarlılık değildir, kendini toplumsalda ya da hatta evrenselde doğrulamaya eğilimli bir tutarlılıktır. Değer, çıkış yeri bireysel de olsa, bireysel bir onamayı zorunlu kılıyor da olsa, toplumsala ya da evrensele uzanır. O bireyselden toplumsala ve toplumsaldan bireysele uzanan bir tasarımdır. Gerçekte bir değer öngören kişi bunu yalnız kendi için değil bütün bir insanlık için öngörmektedir. Bir kişilik değer yoktur. Bu çerçevede insanlık bir değerler uyuşumu ortamı olduğu kadar bir değerler çatışması ortamıdır.

Toplumda bir temel kavrayış formülü olan her değer her bireyde daha doğrusu her bilinçte özel renklere bürünür ya da özel bir yorum kazanır. Her birey kendi bilinç koşulları çerçevesinde her değere kendine göre anlamlar vermeye yatkındır. Bilinç bir değeri ya tartışmadan, olduğu gibi benimser ve onaylar. Bu çerçevede en çok göreneklerle belirlenmiş değerlerin edinilmesi söz konusudur. Bilinç bir değeri tartışarak yani içselleştirerek de kendine alabilir. Birinci durumda iğreti bir benimseme, ikincide bir özümseme sözkonusudur. Özümsemenin gerçekleşmesi için bilincin belli bir yetkinlik düzeyine ulaşmış olması gerekir. Bilinç yalnız değerleri alan ya da almayan, edinen yada özümseyen bir düzenek değildir; o aynı zamanda değerler yaratan ya da öneren bir güçtür. Değerleri toplumlar yaratır bireyler benimser diyemeyiz. Değerleri yaratan bireylerdir, onların yarattığı değerler bazen adsız ürnüler olarak bazen de adı belli ürünler olarak toplumla ve tarihe katılırlar. Gerçek değerler bilinçte yerini bulmuş, bilincin öbür ögeleriyle bütünleşmiş değerlerdir. Bilincin tartışmadan aldığı değerler iğreti değerlerdir. Onlar dıştan benimsetilmiş değerler ya da daha doğrusu göreneklerin dayattığı değerler olmakla, zorlama değerlerdir, buna göre güç durumlarda vazgeçilebilir değerlerdir. Gerçek ahlak ve gerçek sanat bilinçte, bireyin bilinç koşullarında temellenir. Dıştan edinilmiş ahlak kuralları kişiyi gerçek anlamda ahlaklı yapmaya yetmeyeceği gibi dıştan edinilmiş estetik kurallar da kişiyi sanatçı yapmaya yetmeyecektir.

Değerlere geldigeçti bir ilgi duyan hatta hiç ilgi duymayan bireylerin oluşturduğu toplumlar sorunlu toplumlardır, mutsuz toplumlardır. Bu sıkıntılı durum bir toplumda bireylerin yetkin bilince ulaşma koşullarını yaratamamış olmasıyla belirgindir. Bu gibi toplumlar gerçek anlamda toplumsal bir yaşam sürdürme konusunda büyük eksiklikler yaşarlar. Hatta aşırı bilinç yetersizliği gösteren bireylerin oluşturduğu toplumlar toplum olmaktan çok birer katışmaçtırlar, bir bütün oluşturmayacak biçimde yanyana gelmiş bireylerden oluşmuşlardır. Onların bütünselliği her an dağılmaya yatkın rasgele bütünselliktir. Bu gibi toplumlar kaba yarar değerleriyle yetinirler ve özellikle ahlak değerleri karşısında ve estetik değerler karşısında ilgisizdirler. Bunlar ahlak değerlerine belli ölçülerde sahip çıkar görünseler de estetik değerlere tümüyle sırtlarını dönerler. Bu gibi toplumlarda insanların bencillik duvarını aşıp özgeci bir tutumla insanlığa kavuşabilmeleri olası değildir. Oysa gerçek değerler bireyleri toplumla, toplumları insanlığa bağlarlar.

AYDINLANMA SÜRECİ
İNSANCIL
ATÖLYESİ'NDE

NİÇİN HÂLÂ MİTOS?

Ömer Nacî SOYKAN

Bu yazının başlıca amacı, mitos'un felsefe ve sanatla ilgisinin yalnızca geçmişle, belli zamanlarla sınırlı olmayıp günümüze dek sürmekte olduğunu göstermektir. Bu amaçla, felsefesinde mitolojinin önemli bir yer tuttuğu bir filozof olan Schelling'in düşünceleri başlıca temel alınmakla birlikte, benzeri yönde düşünen başka filozof ve araştırmacıların düşüncelerinin tanıklığına da başvurulacaktır. İlk ödevimiz, mitos'un felsefe ve sanat bağlamında işgal ettiği yeri ve bu yerin önemini açıkça ortaya koymak olacaktır.

Aristoteles, tüm şiir sanatlarını yaşanmış gerçekliğin taklidi (ousai mimeseis) olarak görür. Bu gerçeklik de mitos'tan başkası değildir. (1) Mitos'un gerçeklik olarak anlaşılması Schelling için de söz konusudur. Ona göre mitoloji meydana gelişteki süreçtir. Mitolojiyi meydana getiren "bu süreç, her bir araştırmalarımızda, ister soyumuzun başlangıçları, ister dinin ve uygar toplumun ya da bilimlerin ve sanatların ilk başlangıçları üstüne yapılan araştırmalarda olsun, daima sonunda karanlık bir yere ve zamana tosiarız. Bu karanlık zamana (khronos adelos) ancak mitoloji ile girilir." (3)

Mitos'un yaşanmış gerçeklik olduğu konusunda mitoloji araştırmacıları da aynı kanıdadır. Örneği, W.F. Otto şunları söyler: "Mitos şeyin kendisidir, 'tarih'tir. 'Mitos' sözü gerçekte olanın, ama her şeyden önce, geçmişte gerçekte vuku bulan şeyin sözüdür... O, var olmuş olanın, var olanın ve var olacak olanın dolaysız tanıtı olarak sözdür, söz ile varlık arasında bir ayrım olmadığı, eskilerin uygun gördüğü anlamda, varlığın kendini açması olarak sözdür." (4) Varlığın kendini açması inancı, gerek dinsel vahiy inancında, gerekse öz ile varlığın özdeş sayıldığı (Örn. Platon, Sophistes) ya da dilin varlığın evi olduğunun söylendiği (Heidegger) tarzındaki felsefi düşüncelerde de karşılıklar bulur. Çıplak hakikatı, hakikatın kendisini isteyen bilinç, ister mitsel, ister dinsel, isterse felsefi bilinç olsun, kendi tarzında daima asli olana yönelen böyle bir tavır içinde olur. Bu asli olan, ister mitsel bilinçte olduğu gibi geçmişte Tanrılar, kahramanlar tarafından ortaya konan olayların ve insan başarılarının ilk modeli olsun, ister dinsel vahiy inancında Tanrı olsun, isterse felsefe ve sanatın ideleri olsun, her zaman kendine uygun tarzda bir yönelimi karşısında bulmuştur. Mitosların mitsel bilinç için ilk-model olduğu şeklindeki kavranışını, eğer bugün biz hayalgücnüün de işe karıştığı yaşanmış gerçeklerin ifadesi olarak anlarsak, gerçi onların var olmuş olduğundan şüphe etmiş olmayız. Ancak, biz hayalgücü ile aklı birbirinden ayırdığımız için mitosları böyle görürüz. Oysa mitsel bilinç için hayalgücü ile akıl bir ve aynı şeydi. Orada hayalgücünün imgelediği ve aklın kavradığı iki ayrı gerçeklik yoktu.

Mitosların Tanrılar, kahramanlar tarafından gerçekleştirilmiş olaylar olarak anlaşılması, onların, bizim için bilinir olmayan tarih öncesi zamana ait gerçek olaylar olmadıkları anlamına gelmez. Schelling'e göre de en eski tarihin içeriği olan mitler, bu karanlık zamanın bilinir kılınmasına yarar. Bize tarih-öncesi zamanı bildiren mitler olmaksızın bir tarih felsefesi hiçbir başlangıca sahip olmaz, tamamen temelsiz bir şey olabilir ve felsefe adına hizmet etmez. (5) Dahası Schelling, "mitolojinin tarih felsefesiyle zorunlu bir ilişkiye sahip olması gibi, mitoloji felsefesinin sanat felsefesi için de yoksun kalınmayacak bir temeli oluşturduğunu ayrımlamak ister." (6) Mitoloji-din ilgisi, bu araştırmanın dışında olmakla birlikte, mitolojinin Schelling için dinin de ilk kaynağı olduğu görüşünü burada anmak istiyoruz. Schelling, mitolojinin insanın Tanrı'yla gerçek, real bağıntısına dayandığını söyler. (7) Bu real bağıntıda Tanrı, henüz kozmik bir potensdi ve o Christus'un Praeexistenz'i idi. (8) Böylece, din, sanat ve felsefenin ortak bir kaynağı ve varlık temeli olması bakımından mitolojinin insan uygarlığı için önemi görülmüş olur.

Felsefe için ideler ne ise, mitoloji ve sanat için Tanrılar odur. Mitoloji Tanrıları real olarak algılarken, sanat onları ideal biçimler olarak ortaya koyar, felsefe de salt ideler olarak kavrar. Mitolojinin Tanrılarla gösterdiği ilk-örnek, felsefe için hakikatin ilk-örneği olarak mutlak olan iken bu, sanat için güzelliğin ilk-örneğidir. (9) Mitoloji, felsefe ve sanat için yalnızca kendisinden malzeme alınan bir kaynak değil, aynı zamanda varlıksal bir temeldir. Mitolojinin böyle bir temel olarak görülmesi, onun evrensel ve sonsuz bir karaktere sahip olması demektir. Bunun anlamını Schelling açıkça şöyle dile getirir: "O [Mitoloji], yalnızca şimdiki olanı veya geçmişte olanı da ortaya koymak zorunda olmakla kalmaz, aynı zamanda geleceği de kavramalıdır." (10) Mitolojinin böyle ebedi bir karaktere sahip olması, onun dolaysız ifadelerinin ilk-örneksel dünyaya dayan-

masındandır. Bu dünyada geçmiş ile gelecek birdir. Bunun antik sanattaki karşılığı epos'dur, homerik şiir (Poesie)'dir.

E. Cassirer, Schelling'in mitoloji felsefesinde, mitler dünyasının allegorik yorumunun yerine "tautegorik" bir yorumun aldığını söyler. Bu yorum mitsel biçimleri tinin otonom oluşumları olarak kabul eder. (11) Bu tautegorik yorum, Schelling'in mitsel biçimleri, Tanrılar ve kahramanlar tarafından meydana getirilmiş, kendi kendisiyle özdeş, değişmez, zorunlu, evrensel ilk-örnekler olarak kabul ettiği anlamına gelir. Bu ilk-örnek anlayışı, mitoloji araştırmacılarının da benimsediği bir görüştür.(12) Böylece burada felsefenin "ide" kavramı için bir ön-kavrayış hazırlanmış olur. Mitos'un sunduğu zeminden birçok felsefi sistemin beslendiği bilinen bir olgudur.

Mitolojinin felsefeye temel olması, Platon'da pek çok örneğini gördüğümüz gibi, onun felsefeye malzeme sunmasıyla veya bir tür kanıtlama aracı olarak kullanılmasıyla sınırlı değildir. Mitsel bilinç için mitos'un yaşanmış gerçeklik olarak ilk ve asli örnek oluşu, Platon'un pek çok yapıtında da kullanılmıştır. Phaidros'da (259) ağustos böceklerinin şarkı türkünün ve dansın atası olduğu yolunda başvurulan mitos, buna tipik bir örnektir. Burada model almanın yanında bir sembolizmin olduğu da söylenebilir. Bu sembolizm, mitsel bilinçten bir uzaklaşmayı gösterir. Kuşkusuz felsefenin mitoslardan hareket ederken, onları kullanırken bile onlardan uzaklaşması, kendiliğinden anlaşılırdır.

Mitoloji ide'lerin yaratılmasında ilk kaynaktı. Böylece o, felsefe için de ilk olanağı gösteriyordu. Bunu Schelling şöyle dile getirir: "Mitolojik süreç, Grek bilincinde kendi sonunu ve en son krize vardı. Bu noktada, mitolojiyi kavramayı isteyen bir felsefenin ilk soluk ışığının birdenbire ortaya çıktığını gördük." (13) Bu ilk ışık Thales'te arkhe olarak göründü. Thales'in arkhe kavramı için Grek mitosu zemin olmakla birlikte, arkhe'nin dünyanın kalıcı maddi konstitution'unu veren bir ilke olmasıyla elbette mitostan uzaklaşılmıştı. Ama bu uzaklaşmak, ilk kaynağın ileriye doğru akışı olarak görülmelidir. Bu yapıcı-kurucu maddenin daha sonra Demokritos'un "atom"unda "element"e dönüşmesi de ilk ide'ye az şey borçlu değildir. Biz burada felsefe ve bilimin idelerinin ya da sanatın figürlerinin hangilerinin mitolojiye borçlu olunduğunun bir dökümünü vermek niyetinde değiliz. Ancak felsefeye ve sanata sunulan bir olanağın altını çizmek istiyoruz. Mitolojinin oluşturduğu bu zemin, felsefe için ideleri, sanat için hem ideleri hem de figürleri verir. Felsefe ideleri kavramlarla ifade ederken, sanat onları somut biçimler olarak ortaya koyar.

Her gerçeklik, bir bilincin karşısında bulunur. Buna göre mitsel gerçeklik, mitsel bilincin objesidir. Mitsel bilincin kendine özgü bir algılama tarzı vardır. Mitsel bilincin nesnesiyle real ve düpedüz doğal bir bağıntıda olması, bu tarzın dolaysız bir kavrama olduğunu gösterir. Burada dilin sembolizmi henüz ayrımlanmış değildir. Adın nesnesi ile arasında bir ayrım görülmemesi, ikisinin özdeşleştirilmesi, dolaysız kavrama dediğimiz şeydir. Söz, nesnenin bir sembolü değil, tersine nesnenin kendisidir. Bu söz-nesne özdeşliği yoluyla sözde nesnenin kendisini doğrudan doğruya verdiğine inanılır. Bu kavrama tarzının modern insanın bilincinden hiç de uzak olmadığını, örneğin Heidegger'i andığımızda açıkça görürüz. Heidegger söylüyor: "Deyimleme, varolan şeyin kendisi için bir varlıktır. (...) Deyim *gerçek*tir şu demektir: O, varolanı kendi kendisinde açığa çıkarır. O, varolanı kendi apaçıklığında dile getirir, gösterir, 'görülmesini sağlar.' (αποφανσις)" (14) Bu ifadelerde söz ile varlık arasındaki asli özdeşliğin, sözün varlığın kendisini açık etmesinin dile gelişi, dolaysız bir kavramanın ürünüdür. Mitosta söz henüz sembol değildi; Heidegger'de söz artık sembol değildir. Her iki durumda da söz, doğrudan doğruya varlığın kendisini verir. Yukarıda alıntıladığımız, Otto'nun Grek mitos'u için söylediği, sözün varlığın kendini açması ile Heidegger'in "deyimin varolanı açığa çıkarması" sözü arasındaki apaçık benzerlik kendini göstermektedir. Bu dolaysız kavrama ve ifade, Heidegger'in ve başka filozofların "şeyin dili" derken kastettikleri şeyde de bulunur. Hakikate yönelen felsefi bakış, rastlantısal olanı değil, fakat zorunlu olanı arar. Söz-nesne özdeşliği, bu arayışın modern bilinçteki varsayımıdır.

Mitoloji, sanata daima malzeme ve figür vermekle, sanat için tükenmez bir kaynak oluşturmuştur. Aralarındaki ilgi, sanatın mitostan malzeme almasının da ötesindedir. Mitos ile felsefe arasında bulduğumuz bağlantı tarzlarından biri mitolojinin felsefi ideler için kaynak oluşturması idi. Bunun benzeri bir bağıntı biçimini mitos-sanat arasında buluyoruz. Mitolojinin sanata da ideler vermesini görmek için sanatın ideler ile olan bağıntısını anlamak gerekir. Bu bağıntıyı Schelling'in şu sözü ile göstermek istiyoruz: "Sanat bakımından daima hissedilmiş olan şey, gerçek özün zorunluluğu, aynı zamanda ilkeler, genel ve ebedi kavramlar -yalnızca göstermezler, tersine vardırlar, bu konuda felsefe ilkin olanağı göstermeye sahiptir." (15) Felsefe "ilkeleri, genel ve ebedi kavramları" akıl yoluyla kavrarken sanat onları bize hissettirir. Mitos'ta ise onlar, doğrudan doğruya yaşanan ilk-örneklerdi. Her sanat eseri, ancak ebedi ve zorunlu içerik sayesinde rastlantısallıktan kurtulur, belli bir zorunlu-

luk etkisini uyandırır. Böyle bir içeriği de sanat mitolojide bulur. Shelling söylüyor: "Ama, tüm bilinçli ve hakiki şiiri önceleyen, böyle ilksel bir ide yaratma olarak görülebilen bir şey, doğrusu yalnızca mitolojide bulunur." (16) Mitoloji, sanattaki hayalgücü için uygun nesneyi verir. Burada mitos ile sanat arasındaki fark, doğrudan doğruya yaşama ile hissetme arasındaki fark olarak ortaya çıkar. Felsefede us, sanatta hayalgücü, mitosta ise ruh ve beden bütünlüğü olarak insanın tüm benliği söz konusudur. Bu yüzden mitosta insan cezbeye tutulurken,sanatta etki altında kalır; felsefede ise eleştirel bir tavır alır. Felsefe-bilim insan aklına hitap ederken, sanat insanın ruhuna, tüm benliğine. Bu etkileme şiddetli olduğundan, bir tür büyü etkisi yapar. O zaman sanat yapıtları karşısında insan, gerçi mitler karşısında olduğu gibi cezbeye tutulmaz, ama ona benzer bir büyülenme içinde olur.

Mitsel bilinç için hayalgücüyle imgelenen ve usla kavranan iki ayrı gerçekliğin olmaması ve ikisinin bir olması, sanat yapıtlarının algılanmasındaki yanılsamada benzeri bir tarzda ortaya çıkar. Örneğin sahnede seyrettiğimiz bir trajedi karşısında heyecanlanmamız, hatta ağlamamız, hayalgücünün görünüş-gerçeklik ayrımını ortadan kaldırması yoluyla vardığımız bir özdeşleşmenin sonucudur. Mitoloji için asli ve doğal olan özdeşlik, felsefede sözün nesnenin kendisini vermesi tarzında bir söz-nesne özdeşliği olarak, sanatta ise bir görünüş-gerçeklik özdeşliği olarak karşımıza çıkar.

Sanatın hayalgücüne ihtiyaç duyması, idelerin somut biçimler olarak ortaya konması gereğinden kaynaklanır. Schelling söylüyor: "Sanatın biçimleri, onlar mutlak olanda veya kendi kendine nasıl iseler öyle olmak zorundadır." (17) Böylece sanat yapıtı, bir yandan kendi varlığının zorunluluğuna sahip olur, bir yandan da kendi zamanını aşarak en yüksek etkiyi uyandırır. Biz bugün hâlâ Sophokles'in Oidipous'unu seyredebiliyorsak, bunun nedeni Thebai'de olmuş bitmiş olanı merak etmemiz değil, fakat onda canlandırılan idelerin bugün de karşılaşabileceğimiz insani gerçeklere tekabül edebilmesidir.

Sanatta idelerin ifade edilmesi, Schelling'e göre, ancak dahi sanatçı vasıtasıyla olur. Sanat yapıtı ya bir deha ürünüdür ya da hiçbir şeydir. Dahi sanatçı, bu yaratıcı tini Tanrı'dan ödünç alır. Schelling söylüyor: "Tanrı'daki insanın bu ebedi kavramı, onun yaratmalarının dolaysız nedeni olarak deha denilen şeydir; deha sanki insanın içindeki tanrısal olan şey diye adlandırılır. O, deyim yerindeyse, Tanrı'nın mutlaklığından bir parçadır. Bundan ötürü her sanatçı, kendisinin kendine özgü varlığının ebedi kavramı Tanrı'ya ne denli bağlı ise, ancak o denli çok yaratabilir." (18) Yaratmanın bilinemezliği, bu sözlerinde görüldüğü gibi Schelling'i ve kuşkusuz başka birçok filozofu, yaratıcı dahi sanatçıyı Tanrı'yla özdeşleştirmeye götürür. Bu özdeşleşmenin mitsel kavrama için de söz konusu olduğunu yukarıda ifade etmiştik. Aradaki fark, orada tanrısal olanla bağıntının real ve doğal olmasına karşın burada metafizik olmasıdır. Bu da insan düşüncesindeki soyutlama sürecinin bir evresini gösterir.

Schelling, mitoloji-sanat ilgisini en keskin biçimde şu sözlerle dile getirir: "Mitoloji, tüm sanatın zorunlu koşulu ve ilk konusudur."(19) Schelling'e göre, sanat ancak mitoloji zemininde gelişip serpilebilir. Çünkü sanatın yaratmaları, mitolojinin kalıcı ve belirli olan Tanrı biçimlerine daha yüksek bir gerçeklik vermekle mümkündür. Bu biçimler sanat yapıtında ideler ve ebedi kavramlar olarak görünüşe çıkar. Bu görüşüne çıkma, yapıtın türüne göre iki tarzda olur.

Schelling, sanatı bir "universum" olarak görür. Bu, Tanrı'nın yarattığı universum karşısında sanatçının yarattığı bir dünyadır. O yüzden de sanatçının yaratma gücünün Tanrı'dan ödünç alındığı söylenmişti. Universum, kendisini ortaya koyması bakımından real birlik ve ideal birlik olarak iki yanlı bir bütündür. "Mutlak yaratmanın veya mutlak kendini-olumlamanın dolaysız kopyası olan tüm sanat", aynı yapıya sahiptir.(20) Sanatçının yarattığı bu görünüş dünyasında ideler görünüşe çıkmakla, asli varlıklarına bir anlamda geri götürülmüş olurlar. Sanatın biçimlerinin şeylerin mutlak olanda oldukları gibi olması gerektiğinin anlamı budur. Tıpkı universum gibi real ve ideal olmak üzere ikiye ayrılan sanat dünyasının her bir yanında ve her bir yandaki her bir sanat türünde daima bir real-ideal karşıtlığı ve birliği söz konusudur. Real-ideal karşıtlığının real temelde senteze varması sanatın real yanını, ideal temelde senteze varması ise ideal yanını gösterir. Sanat dünyasının real yanını, sırasıyla müzik, resim, plastik sanat; ideal yanını ise söz sanatları oluşturur. Bu sıralanma, aynı zamanda realden ideale doğru gidişi de gösterir. Sanatın real olmasının anlamı, onun görülen, işitilen, kısacası algılanan sanat olması iken, ideal olmasının anlamı da onun zihinsel bir kavramının nesnesi olmasıdır. Real-ideal karşıtlığı, idelerin görünüşe çıkması açısından sonlu-sonsuz karşıtlığı ve özdeşliği olarak dile getirilir. Sanatın ideal yanından söz edilse de sanat yapıtı daima real bir şeydir. Sonlu-sonsuz karşıtlığının sonsuz olanda senteze varması, real bir şey olan bir sanat yapıtının varlığının ideal olana bağlanması demektir. Başka bir deyişle, sanat yapının sonsuz olanı gösteren sonlu bir şey olmasıdır.

Genellikle sanat dünyasının betimlediğimiz bu yapısının mitolojiyle ilgisini Schelling, antik-modern karşıtlığında temellendirir. Bu karşıtlık, antik Grek dünyası ile Hristiyanlıkla başlayan modern dünya karşıtlığına paralel olarak antik sanat-modern sanat karşıtlığı olarak ortaya konur. Schelling söylüyor: "Modern dünya genellikle bireylerin dünyası, antik dünya türlerin dünyası diye adlandırılabilir. Bu ikincisinde genel olan özel olan, tür bireydir. Bundan dolayı onda özel olan egemen olmasına rağmen o, yine de türlerin dünyasıdır." (21)

Buna göre Grek mitolojisi, türün, soyun eseridir. Ancak burada tür bireyle aynıdır. Bu nedenle, doğrudan doğruya Grek mitolojisine dayanan Grek sanatı ve şiiri (Poesie) rasyonalite olarak karşımıza çıkar. Homeros ya bir Tanrı veya tanrısal bir ölümlü olarak Grek soyu ile aynıdır. Grek sanatının rasyonelliği, bu özdeşliğe dayanır. Homerik şiirin doğal, real, rasyonel ve heroik karakteri, kahramanların ve mitolojinin realitesinden ötürüdür. Dahası Grek mitolojisi doğanın bir eseridir. Sonraki mitolojiler, Grek mitolojisinin çözülümüdür. Bu çözülüm bir irrasyonalite olarak karşımıza çıkar. Doğal, real ve rasyonel olanın çözülümü, modern dünyada ideal ve irrasyonal olarak ortaya çıkar. Schelling söylüyor: "Realist mitoloji, kendi çiçeklerini Grek mitolojisinde verdi; idealist mitoloji zaman sürecinde tamamen Hristiyanlıkta akıp gitti." (22)

Sanat dünyasındaki real-ideal karşıtlığı, burada mitolojiyle bağıntıda antik sanat-modern sanat karşılaştırmasında yine real-ideal olarak karşımıza çıkarken, buna bir de rasyonel-irrasyonel karşıtlığı katılıyor. Antik dünyada türün eseri olan mitoloji ve sanat, modern dünyada bireyin yaratması olarak meydana gelir. Modern sanat dünyasını basamaklı bir biçimde kateden sonlu-sonsuz karşıtlığı, Grek şiirinde hiçbir sembolizmi göstermez; tersine mutlak aynileşme olarak anlaşılır.(23) Universum'u doğa olarak algılayan Grek mitolojisinin konusu doğa idi. Buna karşın, Hristiyan ya da modern mitolojinin konusu universum'un tarih olarak, tanrısal inayetin bir dünyası olarak kavranmasıdır. Grek mitolojisi ne kadar doğal, real, rasyonel ise, modern mitoloji o kadar ideal ve irrasyoneldir. Birincisinde sonlu olan, özel olan, ikincisinde genel olan ve sonsuz olan egemendir. Antik dünyada doğa insanın yurdu idi. Ama doğayı yitiren modern insan başka hiçbir yurt edinemedi.(24) Bu, onun ideal bir dünyaya kendini açmasının nedeni oldu. Bu ideal dünyada sanat, var olan hazır bir mitoloji üstüne artık yükselemezdi. O, kendi mitolojisini kendisi yaratmak zorunda idi.

Schelling'e göre, bireylerin dünyası olan modern dünya hiçbir gerçek eposa sahip değildir. Bu yüzden de onun universal bir mitolojisi yoktur. Modern mitolojinin dayanacağı temel ancak katoliklik olurdu. "Katoliklik, tüm modern şiir ve mitolojinin zorunlu bir öğesidir." (25) Fakat katoliklik de mitoloji için yeterince üniversalliğe sahip değildir. Çünkü o, dünya ruhunun yalnızca bir kısmıdır. Modern dünyanın real bir süreç olarak universal bir mitolojisi olmadığı için, o kendi kısmi mitolojilerini büyük bireyleri eliyle yaratmıştır. Her büyük şaire kendi zamanı, bütünün yalnızca bir kısmını aşikar edebilir. Bu, Dante için de Shakespeare için de Goethe için de böyledir. "Her gerçek yaratıcı birey, kendi mitolojisini kendisi yaratmaya sahiptir." (26) Ancak bu büyük bireylerin yarattığı tarihsel kişiler, mitolojik kişiler olarak tüm zamanlar için geçerli olur. Modern şair, kendi poetik çevresini kendisi yaratmak zorunda olmakla, modern Poesie'nin temel ilkesi de orijinalite olur. O ne kadar orijinal ise, o kadar evrensel olur.(27)

Modern sanatın başarısı olan roman, nesnel, genel geçer ifade biçimiyle universal olmak bakımından bir avantaja sahiptir. Schelling, romanı epos ile dramanın bir karışımı olarak görür. (28) Ama o da kısmi bir mitolojiye hizmet eder. "Roman, dünyanın, en azından çağın bir aynası olmalıdır ve böylece o kısmi mitolojiyi oluşturmalıdır." (29) Modern dünya universallik için ne denli uygun araçlara sahip olsa da o, bütünün, türün değil, tersine bireyin dünyası olduğu için, parçalanmış bir dünya olduğu için, burada meydana getirilecek mitolojiler de kısmi olmak zorundadır. Antik çağın sanatı, kendi idelerini ve figürlerini kendi mitolojisinden almasına karşın, bunun tersine olarak modern sanat, yarattığı eserleri yoluyla knedi mitolojilerini oluşturur.

Sözlerimizi araştırmadan çıkan birkaç soru ile bitirmek istiyoruz: Schelling'in antik-modern mitoloji ve sanat karşılaştırmasının ışığında günümüze baktığımızda ne görüyoruz? Ekonomiden politikaya ve kültüre, hemen her alanda sıkça sözü edilen globalizasyon ve dünyayı saran iletişim ağı, antik tarzda değilse de, yeni bir biçimde bir universalliği ve universal bir mitolojiyi hazırlamakta mıdır? Yoksa böyle bir mitolojiye zaten varmış mı bulunuyoruz? Üstelik bu mitoloji, günümüzde bir "sanal dünya"dan söz edilmesiyle bir süreç olarak da görülemez mi? Teknolojiyi bireysel yaratmayı gölgede bırakacak biçimde kullanan ve yine aynı teknoloji sayesinde tüm dünyaya yayılan günümüz satanın bu mitolojide yeri nedir? Bu sorular, başlı başına bir araştırma konusudur.

1. Aristoteles, *Peri Poietikhes*, 1447a.
2. F.W.J.Schelling, *Sämtliche Werke* (SW), II,I,233.

ASKER DODUEV

Beni Savunma
Sen yüreğimde yürüyerek
Gidiyorsun dar sokaktan.
Yoluna yerleşiyor ay,
Düşlerimi aydınlatarak.
Benim için tutuşarak savunma!
Nasıl istersen öyle yap:
Ben ya akıllı olurum
Ya da şair.

Uzaktayım
Yağan karın aydınlık sesinde,
Sen yine dönüyorsun gibi uyanığım.
Soğuk kış güneşinin doğuşunda
Adınla anımsıyorum bahar sıcağını.
Zaman dört nala geçip gidiyor,
Esirgemeden yapıyor yapacağını.
Kimim artık ben senin yazgında?
Beni anmıyorsun artık kıvancım.
Seni görmeyince yarım kalır aşkım,
Sevincimden sana da sunacağım.
Kimi özlemle bekliyorsun bugün?
Kimi bekliyor bugün kucağın?
... Ben eski yolumdan çok uzaktayım.

Türkçesi: Anıl Meriçelli-Anatoli Mizlev

3. Schelling, SW, II,I, 237-238.
4. Alıntı: Ernesto Grassi, *Kunst und Mythos*, s.81, Rowohlt 1957.
5. Krşl.Schelling, SW,II,I, 237.
6. Schelling, SW, II,I,241.
7. Krşl.Schelling, SW, II,I,245.
8. Krşl. Schelling, SW, II,I, 249.
9. Krşl. Schelling, SW, I,V, 370.
10. Schelling, SW, I,V, 414.
11. Bkz. E. Cassirer, *Philosophie der symbolischen Formen, Zweiter Teil*, s.7, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstand 1977.
12. Örneğin, bkz. Mircea Eliade, *Mythos und Wirklichkeit*, s.17, 22, Insel Verlag 1988.
13. Schelling, SW, II, I, 255.
14. M.Heidegger, *Sein und Zeit*, s.218, Max Niemeyer Verlag Tübingen 1979.
15. Krşl.Schelling, SW, II,I,242.
16. Krşl.Schelling, SW, II,I,241.
17. Krşl.Schelling, SW, I,V,388.
18. Krşl.Schelling, SW, I,V,460.
19. Krşl.Schelling, SW, I,V,405.
20. Krşl.Schelling, SW, I,V,631.
21 Krşl.Schelling, SW, I,V,444.
22. Krşl.Schelling, SW, I,V,424.
23. Krşl.Schelling, SW, I,V,422.
24. Krşl.Schelling, SW, I,V,427.
25. Krşl.Schelling, SW, I,V,442.
26. Schelling, SW, I,V,446.
27. Krşl.Schelling, SW, I,V,447.
28. Krşl.Schelling, SW, I,V,674.
29. Krşl.Schelling, SW, I,V,676.

SAVAŞ RÜZGARLARI ALTINDA

Mehmet ESATOĞLU

Soğuk bir ocak akşamı. Sokaktan daha soğuk bir salonda prova yapıyoruz. 1981 yılında Diyarbakır cezaevinde yaşanan olaylardan yola çıkan bir oyun üzerine uğraşıyoruz. Oyunun ilk gösterimi Almanya'nın Krefeld şehrinde gerçekleşecek.

O günlerde bütün gazetelerin manşetlerinde Saddam ve Bush çekişmesi yer alıyor. Saddam yine aynı Saddam ama Bush on yıl önceki ABD başkanı baba Bush. Gece yarısı provadan yorgun argın dönüyoruz. Televizyonda benzin faturası daha sonra bize yansıtılacak uçaklar ardarda havalanıyor. Her kalkan uçağın ardından aynı ses yankılanıyor: *"Savaş Geliyor"*.

Bunun ne menem bir savaş olacağını kestiremiyoruz. Ekipteki bazı eski "moruk"lar olarak yeni kuşağa görüp bilebildiğimiz savaşları naklediyoruz. Bizim en soluk soluğa gördüğümüz savaş; 1974 Kıbrıs işgal harekatı.

70'li yılların ortası. Biz ülke olarak 12 Mart askeri darbesinin etkileri altından yeni yeni kurtuluyoruz. Kıbrıs'ta ise darbe yaşanıyor. Darbenin ardından katledilmiş insan fotoğrafları gazeteleri kaplıyor. Bir 20 Temmuz akşamı Kıbrıs'a çıkartma yapıldığı haberi yayılıyor ortaya. Yunanistan'ın da Türkiye'ye saldıracağı hesabıyla karartma çağrısı yapılıyor. İlk kez bizim kuşak "Karartma Geceleri" yaşıyor.

Yazlığa gitmiştik ailece o yıl. Kapkara bir gecenin ortasında her yanın ışık sızmamacasına karartılması ve o karanlığın içinde duyulan belli belirsiz uçak sesleri garip bir korku yaratıyordu insanın yüreğinde.

1991 Ocak'ında televizyonlar savaş geliyor diye haykırıp durdukça gece düşümde hep o 70'lerin karartma gecelerine gidip geliyorum. Ve o günlerde bir yandan da Nazım'ın *"Ben İçeri Düştüğümden Beri"* şiirini okuyorum.

(...) "Ben içeri düştüğüm sene/ ikincisi başlamamıştı henüz./ Daşav Kampında fırınlar yakılmamış/ atom bombası atılmamıştı Hiroşima'ya./ Boğazlanan bir çocuğun kanı gibi aktı zaman/ Sonra kapandı resmen o fasıl/ şimdi üçüncüden bahsediyor Amerikan doları." (...)

1991 yılında savaşın gündeme geldiği günlerde önce herkesin bu insan kırımına açıkça tavır alacağını düşünüyoruz.

Savaş bir insan kırımıdır. İnsanlık kimbilir kaç bin yılını savaşarak geçirdi. Eski dönemlerdeki kırımların altına bir dolu gerekçe yazılsa da yaşadığımız yüzyılda, bilim çağında ikisi büyük, bilmem kaç yüzü irili ufaklı savaşlara ne demeli? Hele hele aynı kuşağın ardarda yaşadığı iki dünya savaşına ne demeli? Düşünsenize 1920'lerde bir kuşak savaş kurbanı olarak toprak altına konurken ardındaki kuşak babasız, ağabeysiz büyürken 1930'ların sonunda yeni bir savaş serüvenine daha sürükleniyor insanlık.

Sorun savaşa yaklaşımda yatıyor. 40 kuşağından yazar dostlarımız ülkemizin İkinci Dünya Savaşı'na sokulmayışına geri bilinçteki büyük bir çoğunluğun nasıl öfke duyduğunu anlatırlardı. Yine o dönem yaygın olan bir başka yaklaşımın da belli bir kuşakta gördükleri olumsuzluğun çözümünün savaştan geçtiği düşüncesi olduğunu ifade ederlerdi. "Süreceksin cepheye o zaman anlayacaklar hanyayı konyayı" ile ifade edilen tepkinin o döneme damgasını vuran yaklaşımın bir yansıması olduğunu söylerlerdi.

50'li yıllarda ABD'nin Kore'ye saldırısı ülkemizde de değişik tepkilere yol açıyor. Barışseverler bir yanda bu savaşa karşı çıkıp 15 yıl hapisle cezalandırılıyorlar. Bir başka uçta ise üç bin insan bu savaşa gönüllü katılmak için başvuruda bulunuyor.

O Kore'nin Kunuri denen yerinde ABD çıkarları adına, ABD ordusu geri çekilirken öne sürülüp ölen, yaralanan, sakat kalan binlerce ülkemizin insanını şimdi anımsayan var mı? Nasıl ve kimler tarafından öldürüldüler. Geride kimleri bıraktılar. Onlar orada acı çekip ölürken geride kalanlar nasıl bir trajedi yaşadılar.

50'li yıllarda ABD Kore'ye saldırısını başlatırken altına "insanlık", "özgürlük" gibi gerekçeler yazabiliyor. 70'lerde Vietnam savaşında ise elinde "Anti-Komünizm" dışında bir malzeme yok. 90'larda Irak'a ve Ortadoğu'ya yapılan saldırıda ise ortada ulvi bir gerekçe yok, açıkça para pazarlığı ile ittifaklar kuruluyor.

O günlerde ülkede devleti yönetenlerin "insanlık" propagandası yerine "üç koyup beş alma" önerileri ise işin geldiği boyutu bir başka açıdan ortaya koyuyor.

Biz o günlerde bir yandan oyun provası yapıyoruz soğuk salonda öte yandan savaş için medya tabiriyle sular ısınıyor. Medya yüz sene önceki Osmanlı İmparatorluğu toprakları Kerkük-Musul'u gündeme getirerek savaş histerisini kışkırtıyor.

Bir gece yarısı çalan telefonda gazeteci arkadaşım şöyle konuşuyor; "Senin yüzün hep güler ama az önce ABD, Irak'a saldırıyı başlattı. Haydi bakalım şimdi de gül!"

Karanlıkta bir süre televizyonun uzaktan kumandasını arıyorum. Televizyonu açtığımda karanlıkta uçuşan ışıklar görüyorum. Bir süre algılamaya çalışıyorum. Savaş dedikleri bu mu? Ne oluyor karanlıkta? Hücum etmek için şafağın sökmesini sabırsızlıkla bekleyen orduları anlatan nice savaş filmleri görmüştük. Şimdi bu kör karanlıkta yapılan ne?

Bize son elli yıldır propagandası yapılan ve insanlık adına bir ilerleme olarak sunulan uzay yolculukları, bilgisayarlar masalının bir başka yüzü bu. Karanlıkta bilgisayarın denetiminde ne yönden geldiği anlaşılmayan füzeler bunlar, hedefi şaşmadan vuran. Birkaç metre şaşma olabilirmiş ama ne gam.

"Tüfek icad oldu mertlik bozuldu" diyen Köroğlu'dan çıkıp nerelere gelmişiz. Vahşi kapitalist gaddarlık karanlık basınca çıkıyor ortaya ve yağdırıyor bombayı. Hedef neresi, ölen kim, niye ölüyor bilen yok.

91 Ocak'ında savaş başlayınca sokaklara caddelere insanlar çıktılar. Savaşa karşı olduklarını haykırdılar. İnsafsızca coplandılar.

Yeryüzünün bir yanında evler bombalanıyor, yanıyor, insanlar öldürülüyordu. Biz başka yanında yeni bir oyun doğuruyorduk.

Oyun tamamlanır tamamlanmaz yollara düştük. Üç bin kilometre yollar gittikten sonra bir gün Almanya'nın Krefeld kentine vardık. Ortalık kar içindeydi. TV kanallarında hala bombalar uçuşuyordu. Alman kentlerinde ise iki savaş görmüş kuşak ayaktaydı. Kültür merkezlerinden, tiyatrolara, sokaklara, caddelere adım adım yayılıyordu savaşa karşı duyarlık. Onbinlerce insan yürüyüşler yapıyordu, protesto ediyordu savaşı.

Aradan on yıl geçti. On yıl sonra ABD'de baba Bush emekli olmuş pazarlamacılık yapıyor oğul Bush başkanlık koltuğuna oturmuş bizse yeni bir oyunu doğurma sıkıntılarıyla boğuşuyoruz. Oyunumuz büyük ozan Nazım Hikmet üstüne. Adı; "Nazım Ormanında Gündüz Gece"

Ortalıkta yine aynı rüzgarlar esiyor. Bu kez hedef Ortaasya, Ortadoğu ya da ABD ile aynı düşünmeyen herkes. Aman dikkat! Kapatın dergiyi koyun bir yana. Belki de siz.

Savaş rüzgarları esiyor. Bu kez dilimizde yine bir Nazım şiiri:

(...) "Sırtı beyaz haçlı tanklar/ Geçti Üç Zambak Oteli'ni, / ve üst katta bir masa devrildi sarsıntıdan" (...) Ama 1941 kışı, o kış,/ Moskova önünde göründüğü zaman,/ tanklar karın üstünde,/ kanını akıtmaya hazırdı bu insanlar/ kapısından bir kere bile girmedikleri/ ak, büyük şehir için./ Düşlerinde gördüler onu./ bir yapı yeriydi, ne başı var, ne sonu,/ iskeleler, vinçler, kum gibi insan./ Düşlerinde gördüler onu/ Bir kızıl meydan/ altın kubbelerle çevrili,/ ortasında bir türbe/ türbede Lenin./ Uyandılar, gözleri yaş içinde/ dayanılmaz acıydı/ Bu şehri düşlerinde gördü onlar/ pembe, beyaz çiçek açmış, kocaman, koskocaman/ bir elma ağacıydı./ (...)

Atölyede prova yapıyoruz. Zor bir sahne. Nazım'ın yaşamdaki son anı. Hani anlatırlar ya. Sabah erkenden kalkmış. Mutfakta banyoda oyalandıktan sonra evin kapısına yönelmiş. Kapıyı açıp tam mektupları gazeteleri alırken o sırada kalbinden yemiş darbeyi. Vera o günlerde onun sağlık durumunu bildiğinden hep bir kulağıyla izliyor evde dolaşmasını. Bir ara dalıyor uykuya. 20 dakika kadar. Gözünü açtığında evde sessizlik var. Yazar Fahri Erdinç "Kalkın Nazım'a Gidelim" kitabında der ki: "şiirimizin ve dünya şiirinin büyük öksüzlüğü o saat başladı."

Eve geliyorum. Yatağın üzerine oturuyorum. Yerde o günün gazetesi duruyor. Lotoda 1 trilyon 118 milyarın İstanbul'un Esenler semtinde birine çıktığını yazıyor gazete. Televizyonu açıyorum. Siyah bir fon üzerinde ışıklar uçuşuyor ve kırık bir çeviri Türkçesi ona eşlik ediyor. Savaş başlamış. Birden on yıl önceki bir Ocak gecesine gidiyorum. Görüntüler nerdeyse tıpatıp aynı. Bir uçak gemisinden kalkan, inen uçaklar fırlatılan füzeler ve karanlıkta uçuşan ışıklar. Ekranda savaş destekçisi propaganda bu kez saldırının altında "sonsuz özgürlük", "teröre karşı" gibi gerekçeler yazıyor. Halbuki vaktiyle bir asker açıkça söylemiş: "Savaş politikanın başka araçlarla sürdürülmesidir" diye. Ama maaşını Dolar'la alan medya borozanı neylesin? O nereye aitse oranın çalacak sazını.

Savaş başladı. Kimilerine göre üç beş günde, kimilerine göre on yılda bitecek. Fatura mı? Merak etmeyin hazırlanıyor. Yakında bize zam, ücret-ikramiye kesintisi, işten çıkarma olarak geri dönecek. Tomahawk füzeleri fırlatılıyor yoksul Afgan insanlarının üstüne. Tanesi 1 milyon dolar. Adamında biri İstanbul'un Esenler semtinde sevincinden havalara uçuyor. Kazandım lotodan, 1 Tomahawk füzesi bile etmeyen 1 trilyon kazandım diye.

DİYARBAKIR'DA BİR GÜN...

Berrin TAŞ

Diyarbakır'a gittim 1 Haziran'da. *Diyarbakır 1.Kültür ve Sanat Festivali* kapsamında şiir okumaya ve söyleşmeye.

Diyarbakır'a ilk kez gidiyordum. Oysa çocukluğum Adana'da geçti. Adana, Ceyhan ve yazın Yumurtalık... çevre şehirleri tanımıyorum. Kapalı toplumun dışa kapalı aile yapısı işte. Seyahatler hep akraba çevresine gitmek için yapılırdı. Dedemi görmeye Kayseri'ye, teyzeleri ve dayıları görmek için İstanbul'a gidilirdi. Bu yüzden Diyarbakır'a gitmek, hem de şiir için gitmek çok güzel.

Yolculuk güzel geçti. Havaalanında Zeynep Kaya karşıladı bizi. Cıvıl cıvıl konuşuyor, hoşgeldiniz diyen canlı bir sesle neşeleniyorum. Öteki konukları otele bırakırken, bana da dinlenmek isteyip istemediğimi sordu. Kararsız bakındığımı görünce sizinle Diyarbakır'ı gezebiliriz dedi. Ben de tam onu diyecektim. Zaten akşama geri dönüyorum, o zamanı da uyuyarak geçirecek değilim dedim.

Beni çarşıya götürdü. Ben puşilerle ilgileniyorum. C.G.'ye sarı bir puşi aldım. Rengarenk eşarplar, canlı renklerde boy boy kilimler hepsi çok güzeldi. Benim o kocaman eşarbı almaya heveslendiğimi gören Zeynep de kendine bir eşarp aldı. Bir de küçük bir kilim aldım, salona renk getirdi. Yolda anlatıyor Zeynep bakın burası Hasanpaşa han diyerek eski bir yapıyı gösteriyor.

Etkinlik saati yaklaşıyor. Şiir söyleşisi saat 12'de. Zeynep beni belediyeye bıraktı. Alt katta kitaplar için yer ayırmışlar.

Yukardaki odada börek yiyip çay içerken öykücü Vedat Çetin geldi. Ona C.G.'den selam götürdüm ve C.G.'nin *Diyarbakır 1.Kültür ve Sanat Festivali*'nin düzenlenişiyle ilgili eleştirilerini ilettim. C.G. festivalin popüler isimler çerçevesinde düzenlendiğini söylüyor.

Vedat Çetin'in canı sıkıldı. *"Zaten ben bir daha bu etkinliğin düzenlenişinde görev almayacağım, çok zamanımı aldı"* dedi.

Yanlış anlamayın ben popüler olduğum için çağrılmadım festivale. Bir rastlantı sonucu şair çeşitlemesi içinde Vedat Çetin'in aklına benim de adım gelivermiş işte.

Etkinliğe birlikte katılacağımız şairler de geldi. Nevzat Çelik, Şükrü Erbaş, Hicri İzgören, Metin Kaypalak, Fadıl Öztürk, Hasan Öztoprak, Ahmet Telli, Mahmut Temizyürek.

Etkinliğin yapılacağı salona doğru yürürken kürsüye ulaşmakta zorluk çektim.Öylesine kalabalık... adım atacak yer yok. Alt katta ve üst katta salon dışında girişlere de televizyon konmuş. Diyarbakırlı, şairleri dinlemek, görmek, bilmek istiyor.

Oturumu Diyarbakırlı şair Hicri İzgören yönetti. Şairleri tanıtıp tek tek isimleri sayarken her defasında coşkulu alkışlar. Bu içten alkışları hüzünle karşıladım.

Diyarbakırlı, kültürel etkinlikleri özlemiş. Diyarbakırlının şairlerden beklentileri var. Tam saat 12'deki şiir söyleşisini kaçırmak istemiyorlar. Bu beklentiye yanıt verebilecek miyim. Öteki şairler yanıt verebilecek mi...

Konuşma sırası bana geldiğinde onlara İstanbul'dan, *İnsancıl Atölyesi*'nden güzel sözler getirdiğimi söyledim. Düşlerim arasında Anadolu'yu halk aşıkları gibi şiir okuyarak karış karış dolaşmak da var. Belki de Diyarbakır'a gelmekle bir başlangıç yapabilirim diyerek *"Barış Aşk"*tır adlı şiirimi okudum. Tecavüze uğradıklarını kamuoyuna duyurdukları için yargılanan kadınlardan sözettim. Kadın bedeninin yağmalanmasına tepkiyle yazdığım *"Yağma"* adlı şiirimi okudum. Onlar tecavüze uğradıkları için, biz girişim komitesi üyeleri de onlara destek verdiğimiz için yargılanıyoruz.

Diyarbakırlıların sorularını yanıtladık. Sıra bana geldiğinde bir arkadaş güzel sözlere teşekkür ediyordu ve İstanbul'dan gelen güzel sözleri tüm Anadolu'ya ve ordan elbirliğiyle Ankara'ya gönderebilir miyiz diyordu.

Bir başka arkadaş toplantıda onca şair arasında neden yalnızca bir kadın şair var diye hem bana hem de oturum başkanı Hicri İzgören'e soruyordu. Bu soruda sanki niye yalnız geliyorsun be kadın, hani öteki kadınlar nerde edası vardı. Tabii bir de kadınları her alanda görme isteğinin dışavurumuydu bu soru. Soruyu kadınların, erkeklerin ağırlıklı olarak varlığını duyurduğu bir ortamda incindiklerini ve geri çekildiklerini söyleyerek yanıtladım. Ben burdayım çünkü on iki yıldır acımasız bir ortamda kültür mücadelesi veriyorum. Ayrıca ben şanslıyım. C.G. gibi kavgacı biriyle bu mücadeleyi yürüttüğüm için başka kadınların yaşadığı kimi ta-

cizleri ben yaşamadım dedim. C.G. kimi tapon erkek şairleri korkuttuğu için bir biçimde benden uzak durdular demedim tabi ki.

"Barış Aşk"'tırı okurken bu şiiri eskiden devrimcilerin, devrime giderken aşkla uğraşamayız diyerek aşka karşı çıktıklarını öğrendiğimde yazdım demiştim. Bir arkadaş aşk sizin için sığınak mı, bir başka arkadaş aşk yaşanırken devrim nasıl yapılır diye sordu. Bu soruları kısaca aşk etik ve estetik bir yaratımdır ve öteki insandan bağımsız değildir diye yanıtladım. Sonradan bu iki soruya eksik yanıt verdiğimi düşündüm. Evet aşk bir sığınaktır, elbette bu pis dünyada yaşamaya katlanabilmek için emeğimle yarattığım kocaman bir evrendir aşk. O evren seni de içinde taşıyor. Seni de aşkın korunaklı evreninde barındırabilmek istiyor demeliydim hiç değilse.

Bir arkadaş Yunus'u Türkçe okuduğun gibi "Ahmedê Xanê"yi Kürtçe okumaktır barış diyordu. Ben Kürtçe şiir okuyamam ama Fransızca da okuyamıyorum dedim.

Bir arkadaş *İnsancıl*'a şiir göndermiş. Ben de ona kadına yerleşik değerlerle baktığını kadını meta olarak gördüğünü söylemişim. Neden dil üzerinde bu kadar duruyorsunuz diyor. Bu soruyu sorduğuna göre demek ki sorunu iyi anlatamamışım. Ona kimi örneklerle dilin önemini anlatmaya çalıştım. Yine iyi anlatabildiğimden kuşkuluyum. Bütün söylemek istediğim özetle şunlardı.

Şairin dilini oluşturma süreci dünyaya nasıl baktığıyla ilgili bir sorundur. Şair dünyaya bakışını özenle seçtiği sözcüklerle dile getirir. Sözcüklerin yanyana gelişi o ya da bu anlamın seçimi şairin ideolojisinin dışavurumudur. Bu ideoloji kadını aşağılamayı, küçümsemeyi içeriyorsa dizelerine yansıyacaktır.

Söyleşi üç saati aşan bir zaman diliminde, yoğunluğundan yitirmeden sona erdi. Ardından kitaplarımızı imzaladık.

Bu arad ayanıma gelen kadın arkadaşlarla konuştum. Tecavüzün dile gelmesinden memnun olmuşlardı. Bir genç kız biri bunu söylemeliydi dedi.

Yanımda bana eşlik eden biri olup olmadığını sordu bir kadın. "Yalnızım" deyince ne güzel dedi. Cesaretimden dolayı beni kutladı. Bu kutlamanın bana ne denli acı verdiğini tahmin edemezdi. Benim açımdan hoş sayılabilecek bu sözler ülkemizde kadının ne durumda olduğunun somut bir göstergesiydi. Ülkemizde kadın tek başına yolculuk yapamaz. İslamda bu kilometre hesabıyla belirlenmiş. Kadının bulunduğu şehirden kaç kilometre uzaklaşabileceği kurallara bağlı. Kadın toplumsal bilincin alışkanlık durumuna getirdiği davranış normlarına uyuyor. Ya da uymak zorunda kalıyor. Oysa geçmişte zorunluluktan konmuş kurallar bugünü karşılamıyor. Yalnız yolculuk mu, ülkemizde kadın kendi seçimlerini oluşturamaz. Dolayısıyla girişken olamaz. Kendi için çizilmiş sınırların dışına çıkamaz. Kısacası en ufak hakkı için mücadele etmek zorundadır. Eğer mücadele etmez, kolayı seçerse şikayet etmeye hakkı yoktur.

Mücadele verilmediği ya da verilemediği durumlarda tabii ki tepende hot zot yapan biri olmadan yolculuğa çıkmak özenilecek bir abartıyla karşılanır.

İmzadan sonra biz konukları arabalara doldurup Diyarbakır'ın yoksul bir mahallesine götürdüler. Hicri İzgören bir Diyarbakırlı şair olarak bizlerle ilgilendi. Surp Gregos Ermeni kilisesini, Esma Ocak Diyarbakır Evini ve Keldani kilisesini gezdik. Bu gezintilerimiz sırasında beni en çok çocuklar etkiledi. Para istiyorlardı... Bir evin avlusundan geçerken çay ikram ettiler bize. Ayrılırken dut tabağını uzattılar ve para dedi kadın.

Gezintimiz bitti. Yemek saati gelene dek dinlenmek ve bir çay içmek üzere Kebikeç Kültür Merkezine götürdüler bizi.

Kebikeç'in anlamını merak ettim. Bilenler anlattılar. Eskiden el yazması kitaplara yazılan bir tılsım. Kitapları güveden korumak için yapılırmış. Süryanice zararlı böcekleri yoketmekle görevli bir meleğin adından geliyor.

Akşam oluyor, yavaş yavaş gitme saatim yaklaşıyor. Vedat Çetin gitme saatimi bildirmek ve nerde olduğumu araştırmak için Hicri İzgören'in telefonunu arıyor.

Topluca yemeğe gidiyoruz. Ben sofraya gelen Diyarbakır usulü pişmiş, o çok leziz içli köfteyi ve küçücük lahmacunları yiyip sonra da bir bardak şarabımı için vedalaşıp ayrılıyorum.

Beni havaalanına götürecek arkadaşlar telaşlanıyorlar. Aman uçağı kaçırmayalım.

Havaalanından uçağa doğru yürürken kapıdaki görevli el sallıyor bana.

Diyarbakırlı festivalin yeni bir soluk getirmesinden memnun.

Cengiz Gündoğdu eleştirilerine devam edebursun.

Ben bir günlük Diyarbakır yolculuğumdan bu kültürel buluşmadan memnunum.

AYDINLANMA DÜŞÜNCESİNDE İNSAN*

Ebru OKTAY

Aydınlanmanın İtici Gücü

Aydınlanma, insanın kendi üstünde her türlü yaratıcı, yasa koyucu otoriteyi reddederek, yerine insan aklının otoritesini koymasıdır. Yani Tanrı'nın yerini, onun yeryüzündeki benzeri niteliğinde olan *insan aklı* alır. Bu, aynı zamanda insanlar arasındaki bütün doğal ayrıcalıkların da kalkması demektir.

Budha ve Konfüçyus'den başlayarak tüm doğu-batı düşünürleri, insana saygı ve kendine egemen olabilmeyi önemli görmüşler; yetkeye tam bir başkaldırı içinde olmuşlardır.

M.Ö. 500'lü yıllardan başlayıp günümüze kadar gelen, 17 yy sonu ile 19 yy arasında edebi/düşünce akımıyla en yüksek noktasına erişen "aydınlanma" süreci, özünde insana dair pek çok dilek taşır:

- Kişinin, yaşamını, bütün eylem ve davranışlarını kendi aklıyla düzenleyebileceğini öngörür.
- Sorunlar üzerinde, başkasının etkisi altında kalmadan, kendi aklını kullanarak eleştiri yapabileceğini söyler.
- Özgürce düşünebileceğine inanır.
- Bilimi geçerli kılıp, din egemenliğine son verilmesini ister.
- Bilgi, estetik, sanat, politika, hukuk, doğa bilimleri, mantık, tarih gibi bütün insan başarılarını kapsayan alanların, birer insan buluşu ve yaratısı olduğunu vurgular.
- İnsan soyunun ilerlemesine tam bir inanç, insan aklına da sarsılmaz güveni vardır.
- Felsefenin yalnız kuramsal sorunlarla uğraşmayıp yaşamın içine girmesini ve onu yönlendirmesini bekler.
- Tüm bu istekler, (bireyci çerçevede de olsa) geleceği tüm insanlar için tasarlamaya çalışır.

Özellikle 18. yy'da aydın kitlesi, büyük atılımları özleyen ama bir yandan da bundan korkan bir yapıya sahipti. Yüreği de zihni de alışılmış bağlardan koparmak için duygusal ve düşünsel çokca harmanlıyorlardı. Örneğin Jean-Jacques Rousseau, 1762'de arkadaşına yazdığı mektupta şöyle der: "Düşlerimin gerçekleştiğini görsem yetmez bu bana. Daha da tasarlamak, arzulamak, düşlemek isterim. Kendimde, hiçbir şeyin dolduramayacağı, anlatılmaz bir boşluk buluyordum; fikrine hiç sahip olmadığım, gene de gereksinmelerini duyduğum bir başka sevinç kaynağına doğru yüreğimin atılışını buluyordum" (A.Timuçin "Düşünce Tarihi", s.418)

18. yy'da duyguculukla karışan bu bakış açısı düşünceye;

- doğa sevgisini
- sanatı, insan için tek kurtuluş sayma eğilimini
- bireye ve bireyciliğe aşırı güveni
- toplumsalın bireysele göre açıklanması gerektiğini
- dünyayı, insanın doğal isteklerine göre yeniden düzenleme isteğini,
- büyük yaratıcılar ve kurtarıcılar bekleme kolaylığını,
- her insanın ürününü ya da edimini, baştan sona kendi koşullarını ve kendi özelliklerini kendinde taşıyan birer özgül yapı olarak görme alışkanlığını,

tarihi birbirinden kopuk yapıların ördüğü bir mozaik düzlem sayan tarih anlayışını getirdi.

Kendi içinde yarattığı açmazlara rağmen aydınlanma sürece her zaman; kendini geleceğe kapamayan, ileriye dönük, coşkun bir devinimdir. İnsanlar kendi gelecekleri üzerinde açık-seçik bir görüşe varmak isterler. Akla, dengeye ve gözleme dayalı bir bilinçlenme ve bilgilenmenin geçerliliği ön plandadır. İnsan kendini, sınırlarının nereye kadar ulaşacağını merak eder. Salt bilgiden ziyade, onun içindeki *gücü* keşfetmeye çalışır. Tüm bu süreç içinde de genel olarak *iyimserdir.*

Kısacası aydınlanma süreci, her şeyi öğrenme, her konuda bilgilenme, halka dönük felsefe, deneysel bilim, dinsel eleştiricilik, toplumsal-politik düşüncede özgürlük anlamında önemli bir itici güç kaynağı olmuştur.

Aydınlanma ve Bilim

19. yy, güçlü bilimsel gelişmeler, 20.yy ise büyük teknolojik atılımlar yüzyılı oldu. İnsanoğlunun yaptığı sıçrama, eski kavramların içeriklerinin değişmesine yol açtı. Bu dönüşüm, olumlu-olumsuz yanlarıyla yeni bir bilim kavrayışını, düşünce ve sanatta yeni bakış açılarını getirmiştir. İnsanoğlunun

geçmişle tüm bağlarını koparırcasına gerçekleştirdiği bu devrim, insan ve doğa ilişkisine de yeni boyutlar kazandırdı.

17. yy'da Bacon ve Descartes'de anlatımını bulan "doğaya egemen olma", 20.yy'da insanın nesnel doğaya ve kendi doğasına *sahip çıkması* olgusuna dönüşmüştür. Artık doğaya yönelmenin yolu tamamen değişmiştir.

Aydınlanmada evrenin merkezine konulan insan, akılcı ve yaratıcıdır. Nesnel dünyayı aklıyla kavrayıp açıklayabileceği gibi, *iyi* ve *güzel* şeyleri de yaratabilir.

Bilimsel ilerleme, herhangi bir iradeden bağımsız nesnel bir dünyanın varlığını başlangıç noktası gören *materyalizmi* temel almıştır. Bu, aydınlanmanın düşünsel düzleme yansıyan kısmıdır. İnsan zihni, sadece tek tek bilgileri algılamaktan çıkıp, bunları sistematize ederek soyutlamayı başarmıştır. Teorik bilgiye giden yoldaki illa ve en önemli adım da işte bu soyutlamadır.

Günümüzde Bilim

Aydınlanmanın açtığı bu yoldan bugüne baktığımızda; "bilgi çağı" denilen sürece, ideolojik bir aydınlanma hareketinin eşlik etmediğini görüyoruz. Bilimsel gelişmeden anlaşılan şey, *yeni teknolojilere* ve bunlar aracılığıyla üretilen *yeni ürünlere* indirgenmiş, teoriden giderek uzaklaşılmıştır. Bilimsel teknolojik devrimle siyasal düzlemde ilişkilendirilen olgu da artık siyasal devrim değil küreselleşmedir.

Son büyük teorik-pratik atılımlar izafiyet ve kuantum teorisi ile biyolojide genetikle sınırlanmıştır. Bilimsel başarı ölçütü, elde edilen bulguların kaç paralık üretime dönüşebileceği ile belirlenir olmuştur. Büyük ölçüde teknolojinin beklentilerine göre yönlendirilen bilimsel etkinlik, dar alanlarda uzmanlaşmış teknisyen-bilim insanlarının "sipariş üzerine" yürüttüğü tekil projelerden oluşur hale gelmiştir.

Feodal ideolojiye ağır darbeler indirerek demokratik devrimlerin önünü açmış olan bilimin, bu kez de kapitalizm önünü tıkanmıştır. Yeni siyasal devrimlerle bilimin önünü açmak gerekir. Aksi takdirde soyutlama yeteneğini kaybeden insan, kendi yarattığı terörle yerle bir olan metropollerin göğünde daha çok *şeytan-kuru kafa* hayalleri görecek ve sorumluluğu doğaüstü güçlere yükleyecektir.

Günümüzde İnsan

- Evrensellikten, büyük iddialı yapıtlardan kaçış. Burada yazarlık hocamız Sevim Gündüz'ün "hepimiz Tolstoy olabiliriz" öngörüsünü vurgulayabiliriz.
- Bireysel özne olmaktan kaçış.
- Seçkinliği reddediş,
- Aklını kullanma cesaretini gösteremeyiş. Nesnelerarası ilişkileri kavramlaştıramama.
- Sıradanlığı, bireyselliği, yerelliği, marjinalliği yüceltme.
- Bütünselliğin, tutarlılığın, anlamlılığın yerine; rastgeleliği, eklektizmi, anlamsızlığı koyma.
- Parçalanmış, idealsiz, tutkusuz kişiler,
- Anlık yaşamı yüceltme, dünü unutma, yarını hiç düşünmeme.
- Günübirlik ve hızlı tüketim.
- Her türlü otorite ve hiyerarşiye anlamsız düşmanlık.
- Bireylerin sürüleştiği, kullaştığı bir popüler kültür.
- İletişimin sanallaşması,
- İnsanın sadece *tükettiği* sürece var olduğuna inanması.
- Bireysel özne, değer yaratan kişi olamadıkça araca dönüşme ve metalaşma.

Tüm bu sayılanlar sonucunda oluşan bireyin yenilgisinin nedeni tek başına teknoloji ya da sağ kalma tutkusu değildir. Sorun, üretimin biçimidir. Anlamlı bir amaca yönelik zahmetli bir emek zevkli ve sevilebilirdir. Ama emeği başlı başına *amaç* haline getiren düşünce, her tür emekten nefret ettirir.

Biz Ne Yapmalıyız?

"Aydınlanmış insan, bencilliğini ve tutkululuğunu gidermiş değil altetmiş insandır" diyor Voltaire. Evrimin bilgisinden yoksun olmakla birlikte bir ilerlemeyi işaret ederek. Bernard Shaw ise; "Büyük ve değerli olarak tanımaladığımız bir amaç için kullanılmak, yaşamın gerçek tadı, sevincidir. Ben, kendi yaşamımın tüm topluma ait olduğunu düşünüyorum. Yaşadığım sürece bu uğurda elimden geleni yapmak benim ayrıcalığımdır. Yaşam, benim için kısa sürede tükenen bir mum değil, şu an elimde tuttuğum o güzel meşaledir ve gelecek kuşaklara devretmeden önce bu meşaleyi olabildiğince yanık tutmak istiyorum" der. Birikimlere kulak vermeyi sürdürürsek "Başka Sevgisi" isimli eserinde Nermi Uygur: "İnsan olarak altını çizelim, ayrıcalıksız bir temel özelliğimiz var. Kendini başkasının yerine koyabilen bir canlı varlığım ben. Böylelikle, tümden başkası olmam, tümden başkasına dönüşmem, kendi varlığımdan çıkıp başkasının varlığında yok olup gitmem. Yaptığım, onunla birlikte var olmaktır, onu yalnız bırakmamaktır. Onu duymak, onu anlamak, ona "iyi ki yanımda" duygusunu vermektir. Başkasına açılmaktır paylaşma" diyerek insanın insana ait yerini belirler.

Binlerce yılın deneyiminden süzülmüş pek çok

tesbit bulabiliriz istediğimizde. Aydınlanma sürecinde insanın kendini tanımasının önemi sıkça vurgulanmıştır. Bizim de bu önemi kavramamız için ayrıca Marks'ın işbölümü, yabancılaşma, total insan kavramlarını bir kez daha ve iyice sindirmemiz gerektiğini düşünüyorum. Çünkü işbölümü, zihinden kovularak giderilecek bir şey değildir. Ancak insanın maddi güçleri yeniden kendine bağımlı kılması ve işbölümünü ortadan kaldırması eylemleriyle giderilebilir. Topluluk olmadan da bu olanaklı değildir. Her birey, kendi doğal yeteneklerini, ancak başkalarıyla oluşturduğu bir topluluk içinde bütün yönleriyle geliştirebilir. Demek ki kişinin özgürlüğü topluluk içinde olanaklıdır. Gerçek toplulukta bireyler, beraberlikleri içinde ve beraberlikleri sayesinde özgürlüklerini elde edip gerçek kişiliklerini bulurlar.

Yabancılaşma ortadan kaldırılırken, bireye kişiliğini kazandırmak, onu eksiksiz bir insan yapmak gerekir. Birliği ve bütünlüğü olan, insan olmanın tüm olanaklarını tam olarak kendinde gerçekleştirmiş insan, total insandır. Bu, toplumsallık içinde bireyselliği, kişi olmayı, bireysellik içinde de toplumsal bir varlık olmayı gerçekleştirmek demektir. İnsan bu durumda doğaya ve kendine sahip çıkar ve evrensel bir nitelik kazanır.

Son Söz

Bizler iyi ya da kötü, aydınlanmanın ve teknolojik ilerlemenin mirasçılarıyız. Bunların ürünü olan sürekli bunalımı aşmanın yolu, karşı çıkışla daha ilkel evrelere geri dönmek değildir. Doğaya yardım etmenin tek yolu, bağımsız düşünceyi zincirlerinden kurtarmaktır.

Bunun için kişisel cesaret, bir başkasının eylemine duyulan toplumsal sorumluluk, saygı, eğitilmiş ve enerjik bir eylem, varlığını yorumlama, bilgi üretme, gerçeğe açık olma, yüzleşebilme, değerler kurabilme, bilim gözümüzü kapamama, dünyayı ve olup bitenleri *eleştirel* bir gözle izleme özellerimizi sonuna kadar kullanmalıyız.

• İnsancıl Atölyesi'nde sunulan bildirinin metni

İnsani Yaratıcılığın geliştirdiği etkinlikler İNSANCIL ATÖLYESİ'nde

DİPTEN ÇAĞRISI DOĞANIN

Ölüm gezegenine çağırdığında
Yeni alışkanlıklar edinmelisin
Renginden renk yaratmalı doğanın
Dünyaları çocuklara boyamalısın

Ölüm gezegenine çağırdığında
Bir bardak demli çayla izlerken
Ya da tokuşuk kadehlerde ararken anılarını
Yaşamı ölümden kurtarmalısın

Ölüm gezegenine çağırdığında
Cangözüyle akmalısın kaplarına hayatın
Canın sıkılmadan örümceğe
Odalarda dolaşmalısın

Ölüm gezegenine çağırdığında
Kalkışmanın ön adımını atıp korkusuz
Durgun suların rahatına sığınmadan
Engebeli yürüyüşlere çıkmalısın

Ölüm gezegenine çağırdığında
Zamana dayalı değerini yitirmiş
Bir fincan kahvenin hatırına değil
Demiri dövenlere güvenmelisin

Haklı ve suskunların sabrında
Ağrıyan sabahlarını binlerce yılın
Eritilmemiş zincirleri kelepçeleri
Boşta kalan anahtarı çizmelisin

Ölüm gezegenine çağırdığında
Dinamosu olmalısın yeni günlerin
Tomurcuklarını devindirerek şiirin
Yeni alışkanlıklar edinmelisin

Güngör GENÇAY

SALDIRGANLIK, YIKICILIK VE ŞİDDET ÜZERİNE BİR DENEME(II)

İlhan YÜCE

Kapitalizm ve Şiddet

Gücünün doruğuna varan Batılı uluslararası sermaye ve tekeller, son yıllarda, göreceli de olsa "özgür", hiç değilse tekellerden bağımsız olan iletişim araçlarını bir bir ele geçirmekte, kendi toplumlarını ve giderek dünya insanlığını yanlı yayınlarıyla, yalnızca kendi çıkarları doğrultusunda bir hamur gibi yoğurup dilediği kalıba sokmaktadır. Doğal kaynakların tükenmesi, dünyanın her yanının kirlenmesi pahasına insana tam bir "tüketim çılgınlığı" dayatılırken, işsizliğin, açlığın, çevre kirliliğinin, daha birçok canalıcı insansal sorunun sözü bile edilmemektedir. Kapitalizmde en insanlık dışı aşamasına ulaşan insanın insanı sömürüsü, tüm kötülüklerin ve acıların kaynağı olurken, insandaki şiddetin de kaynağı olmaktadır.

İnsandaki renk, ırk, dil, din farklılıkları kapitalizmde sivriltilir. Bunların yanında birçok yapay ve "insanal" farklılıklar yaratılıp körüklenir. "Ben"in karşısında "sen", "biz"in karşısında "onlar" vardır hep. "Ben" ve "biz", "iyi"dir. "Sen" ve "onlar", "kötü"dür, sırası geldiğinde "düşman"dır. "Karşı"dakiler de aynı düşüncededirler. Emperyalizm ve kapitalizmin, bu kin ve düşmanlıklara gereksinmesi vardır. İnsanın insanı sömürüsü, bu kötülüklerle, insanın insana beslediği kin ve düşmanlıklarla ayakta durur. Toplumun tüm katmanları birbirine karşıt olmanın yanında, katmanlar içindeki bireyler de birbirinin karşıtıdır.

Sermayenin elindeki ilaç fabrikalarının "iş" yapması ya da ayakta kalabilmesi, sağlıklı topluma mı, yoksa hasta topluma mı dayanır? Özel hastanelerin, eczanelerin, laboratuvarların ve her türlü sağaltım (tedavi) merkezlerinin ve buralarda çalışan sağlıkçıların varlığı, "sağlıklı insana" değil, "hasta insana" bağlı değil midir? Bu durum, insanın "insanlığıyla" ne denli bağdaşmasa da, özel girişimin elinde metalaşan insan gibi, onun sağlığı da metalaşmıştır. Oysa, örneğin sağlık konusunu -ya da temel birçok konuyu- devletin üstlenmesinin, böyle bir çelişkiyi barındırmayacağı ortadadır. Kötü yönetilmelerine karşın, devletin sağlık kurumlarında çalışanların -uğraşmak istemedikleri için bile olsa- hasta gelmemesinden ya da insanların hasta olmamasından yana olacakları açık bir gerçekken, özel sağlık kuruluşlarında doktorundan temizlikçisine herkesin hasta "beklemesi" acı bir gerçek değil midir? Ama mızrak çuvala sokulmuş, uygar dünyanın uygar insanı; hastane kapılarında sürünmesinin, hakaret görmesinin, hastaneden hastaneye kovulmasının daha uygun olduğuna inandırılabilmiştir. (Hiç halkın sağlığı devletin güvencesinde olur mu? Hortumlama ve hortumlatma gibi görevleri varken, devlet, halkın sağlıyla, kasaplıkla, celeplikle(!) uğraşır mı! Ben de devleti ne sanıyorum bilmem ki!)

Aynı alanda üretim yapan iki şirketten birinin fabrikalarının yanması, gemilerinin batması, kamyonlarının devrilmesi, kuramsal olarak, öteki şirketin yararına değil midir? Bir marketin ya da bir bakkalın bile varlığı, karşı kaldırımda açılan başka bir market ya da bakkalın iş yapmasına ya da iflas etmesine bağlı değil midir? Birden yükselen ya da düşen voltajla -ki sık sık olmakta ya da "yapılmaktadır"- TV'mizin, soğutucumuzun, çamaşır ve bulaşık makinemizin motorunun yanması, bunları üretenlere "iş" olanağı yaratmaz mı? Kapımızın, penceremizin, dolabımızın, koltuğumuzun ahşabının ağaç kurtlarınca kemirilip bitirilmesi, marangozun, mobilyacının hoşuna gitmez mi? Trafik kazaları, araba üreticilerinin, oto onarımcılarının kazancı demek değil midir? İş araya bir işsiz, başka bir işsizin varlığından neden hoşnut olsun? Ülkenin bir yanını yıkan deprem, sel, yangın gibi felaketler, inşaat sektörünün, demir, çimento, cam, çivi, tuğla, kiremit, fayans, elektrik malzemesi vb. üreticilerinin kazançlarını artırmayacak mıdır?

Yunanlı komedya yazarı Philemon'un (yaklaşık MÖ 360-263); *"Hiç bir hekim, dostlarının bile sağlığından hoşlanmaz"* dediğini yazan Montaigne, bu saptamaya 16. yüzyılda şunları ekler: *"Tüccar, gençliğin sefahate düşmesinden kâr sağlar, çiftçi buğdayın pahalanmasından, mimar evlerin yıkılmasından, hukukçu insanların davalı, kavgalı olmasından."* (31)

Bireyin karşısındaki "insan" birey, onunla çıkarları çatışan "karşıt" bireye dönüşmüştür. Birinin zararı, ötekinin varlığına kâr olarak yansımaktadır. Goethe'nin (1749-1832) aşağıdaki dizeleri, 19. yüzyıl Avrupa toplumunu çok güzel yansıtırken, günümüze de ışık tutar:

"Ya yükselmek zorundasın ya düşmek!
Ya hükmetmek ve kazanmak
Ya da hizmet etmek ve kaybetmek;
Acı çekmek ya da zafer kutlamak,
Örs olmak ya da çekiç olmak zorundasın.
Küçük hırsızlıkları asıp yok ederler.
Büyükleri çok ilerlemiştir,
Ülkeyi ve sarayları yönetiyorlar." (32)

İşte bu toplumsal açmaz ve acı çelişki de, hiçbir hayvana değil, yalnız ve yalnız insana özgüdür. Üstelik bu açmaz, toplumun tüm bireylerini, bir "iyiniyet" ve dürüstlük" ile "kasıt" açmazına daha sürüklemektedir.

Kapitalizm, insana; "Yaşasın kötülük!" diye haykırmayı dayatmaktadır.

İnsanın insanı sömürüsü ve onun bugünkü adı kapitalizm, tepeden tırnağa kötülük, tepeden tırnağa şiddettir. Neden gerçek anlamda "insanca" üretip, insanca tüketemiyoruz? Açlığı, yoksulluğu, kavgayı, savaşları, acıları, gözyaşlarını, neden hiçbir hayvan değil de, doğanın en yetkinleşmiş varlığı insan yaşasın?

"Uygar Batı"da Yıkıcılık ve Şiddet

Günümüzün uygar Batı insanı, insanlık tarihi boyunca görmediği bir biçimde yıkıcılık, saldırganlık ve şiddet ortamında yaşamaktadır. Barışa, sevgiye, dostluğa ve insanın insanlaşmasına giden yollar kapalıdır. İnsanın toplumsallığı ve toplum bilinci gündemden kaldırılmış, sevgi konusu, bireye yönelik cinsel aşkla sınırlandırılmıştır. Toplumda bireycilik ve bencillik egemen kılınmaktadır. Sermayenin elinde yaratılan sinema filmleri, TV dizi ve filmleri, çizgi filmler, çizgi romanlar şiddet yüklüdür.

Amerika'nın *Time* ve Almanya'nın *Der Spiegel* dergilerinin 1980'li yıllardaki araştırmalarına göre; *"Amerika'da bir çocuğun 14 yaşına gelinceye değin televizyon ekranında 11 bin cinayet izlediği ve en büyük üç Amerikan televizyon şirketinin ABC, NBC ve CBS yayınlarının yüzde 77'sinin cinayet ve şiddet programlarından oluştuğu saptanmış bulunuyor."* (33)

Can Dündar, *Televizyon ve Şiddet* başlıklı yazısında şu bilgileri verir: *"Mart ayı başında Fransa'da iki sevgili 16 yaşındaki Tunuslu bir genci 40 bıçak darbesiyle öldürdüler. 18 yaşındaki genç kızla 17 yaşındaki sevgilisi, yakalandıktan sonra polisteki ilk ifadelerinde cinayeti Oliver Stone'un Katil Doğanlar filminden etkilenerek işlediklerini itiraf ettiler. Bu, filmin Fransa'da ilham verdiği ikinci cinayetti. 1994'ün Ekim ayındaki ilk cinayette de iki Fransız genç, 3 polisle bir taksi şoförünü aynı filmin etkisinde kalarak öldürmüşlerdir. Tunuslu gencin öldürülmesinden birkaç gün sonra bu kez 'katil doğan' bir başkası İskoçya'da bir ilkokul basıp 16 çocukla 2 öğretmenini katledince İngiliz Stone'un şiddet yüklü filminin videokaset dağıtımını durdurdular."* (34)

Philadelphia Üniversitesi'nden George Gerbner, 1980'li yılların ikinci yarısında, ABD TV kanallarında yayımlanan, 1.600 izlencedeki 14.000 kişiliğin meslekleri üzerine bir inceleme yapar. Bu 14.000 kişiliğin ancak yüzde 10'u işçi ve memurdur. Oysa Amerikan toplumunun üçte ikisi işçi ve memurlardan oluşmaktadır. Ayrıca; *"Televizyon kahramanları arasında erkekler kadınlardan üç kat fazladır... Gerçek yaşamdan on kat daha fazla suç ve cinayet izlenir... Her saat başına ortalama 5-6 şiddet hareketi düşmektedir... Televizyonu az izleyenler arasında büyük fikir ayrılıkları görülürken, çok seyredenler birbirine benzer düşüncelere sahiptir. Televizyonkolik insanın kişiliğinin, özgürlüğünün, sağduyusunun ve düşünme yetisinin önemli bir kısmını yitirdiği söylenebilir."* (35)

"ABD'de TV denli halkın ahlakını bozan, onun moral ve kültürel düzeyini düşüren bir şey yoktur" diyen Selçuk Alsan, *San Fransisco Examiner* gazetesinin TV üzerine şu çarpıcı yorumunu verir: *"Amerikan televizyonu, en tanınmış, en iyi suç okuludur."* (36) Lewi Strauss ise; *"Günümüzde bir insanın gerçekten kültürlü olabilmesi için kör ve sağır olması gerekir"* demektedir.

TV'nin insanlığı bu denli bozmasına göz yumulmasının tek bir açıklaması vardır: Sermayenin kâr özgürlüğü! Onun önünde tüm kapılar açıktır. Kapalı olanlar varsa da, o açmasını bilir. Kâr nereden gelecekse, sermaye oradadır. Tüm insanal değerleri çiğnemekten çekinmez. İnsan, sermayenin kâr "zorunluluğu" karşısında savunmasız bırakılmıştır. ABD Yüksek Mahkeme yargıçlarından William O. Douglas; *"Bireye karşı birleşmiş bulunan güçler şimdiye değin hiç böylesine kudretli olmamıştır"* (37) diye yakınır.

Uluslararası tekellerin elindeki ya da güdümündeki basın ve TV, birçok toplumsal olayı ve haberi vermemenin yanında, verdiklerini de, kendi çıkarları doğrultusunda çarpıtarak vermektedir. Erich Fromm 1954 yılında ABD basınından okuduğu iki haber üzerine bir değerlendirme yapar. Haberlerden birincisi, sıradan orta sınıf ailelerden gelen dört gencin, bir adamı acımasızca tekmeleyerek öldürdüğünü bildiren *The New York Times*'in haberidir. İkinci haber, ünlü *Time* dergisindedir. Emperya-

list tekellerin desteklediği General Jorge Ubico'nun Guatemala'daki diktatörlüğü (1931-1944) döneminden bir emniyet müdürü; *"sırlarını söküp almak ve uygunsuz siyasal fikirleri silip atmak için, kafayı daraltan, çelikten bir kafatası geliştirdiğini"* anlatmaktadır. Bu işkence aleti ve yönteminin haberini *Time*, tam bir boyalı basın anlayışıyla, şu başlıkla vermiştir: *"Uygunsuz düşünceleri ezecek bir başlık"* Fromm, bu iki haber üzerine şunları yazar: *"Sadistliğin aşırılıklarına karşı, bu alaycı başlıktan daha çılgınca duyarsız başka bir şey düşünülebilir mi? En çok okunan haber dergisinin bunu yazabildiği bir kültürde, gençlerin, bir adamı döverek öldürmekten çekinmemeleri şaşırtıcı olur mu artık?"*

Işıl Özgentürk de, ülkemizden bir olayı ve TV'deki "haberini" duyarlı kalemiyle anlatır. Konya'da özel bir laboratuvarda çalışırken iş kazası geçirip bir ay "iş kazası raporu" alan bir baba işten kovulmuş. İşsiz kalan adam çoluk çocuğunu alıp sokağa vurmuş. Yedi yaşındaki en büyük kızının ayağını zincirle kendininkine bağlamış. İki küçük kız ve anneleri de arkada. En küçük kızı ise babanın kucağında ve babanın elinde bir bıçak! Kucağındaki çocuğunun boğazına dayalı. Konya sokaklarında yürüyorlar. Çevreden, küçük kızı babanın elinden kurtarmaya çalışıyorlar. İşsiz, çaresiz baba, "Gidin!" diye bağırıyor. Bayılanlar, ayılanlar... Sonunda baba ikna edilip bıçak alınıyor. Haberi sunan TV sunucusu şöyle bağlıyor konuyu: *"Bir babanın dengesizliğine hep birlikte tanık olduk."* (38)

Çocuklarımıza Öldürmeyi Kim Öğretiyor?

Amerikan toplumunda milyonlarca insan, her gün cinayet haberleriyle, polis öyküleriyle kendilerinden geçmekte, iki ana teması cinayet ve tutku olan filmlere *"dinsel görevleriymişcesine oluk oluk"* (11) gitmektedir. Amerikan toplumundaki şiddet üzerine Fromm, ilginç örnekler verir. Örneğin UPI ve AP haber kuruluşlarının 1972'de Arizona'dan verdikleri bir haber şöyledir: *"On yedi yaşında başarılı bir yüksekokul öğrencisi ve koro üyesi olan bir genç, öne sürüldüğüne göre polise, anne babasını vurarak öldürdüğünü, çünkü birisini öldürmenin nasıl bir duygu yarattığını öğrenmek istediğini söyledikten sonra, bugün bir çocuk ıslahevinde gözaltına alındı. Altmış yaşındaki Joseph Roth ve elli yedi yaşındaki karısı Gertrude'un cesetleri, şerif yardımcıları tarafından Şükran Günü'nde Douglas yakınlarındaki evlerinde bulundu. Yetkililer, her ikisinin de, çarşamba gecesi göğüslerine bir av tüfeğiyle bir kez ateş edilerek öldürüldüklerini söylediler... İlçe Savcısı Richard Riley'in söylediğine göre, genç, -"karşılaşabileceğiniz en nazik genç"- Bernard J. Roth... sorgusu yapılırken sakin ve saygılıydı."* (39)

Devlete ait bir akıl hastanesinde tedavi altında bulunan, çok sevimli, bebek yüzlü ve sakin olması nedeniyle gözetim görevlisinin bile orada neden bulunduğunu anlayamadığı bir başka on yedi yaşındaki gencin öyküsü şöyledir: Bu genç, giysinin yeninde bir bıçakla dolaşmakta, kent sokaklarında rasgele insan bıçaklayıp kaçmaktadır. Bu genç ayrıca, "ara sokaklara köpekleri götürüyor ve orada bıçağıyla, 'sırf zevk olsun diye' öldürüyordu... Aynı çocuğun itiraf ettiğine göre, bir öğretmen ve karısıyla birlikte koruluklara yaptıkları bir gezi sırasında odun keserken, öğretmenin karısının orada yalnız başına durduğunu görmüş ve baltayı kadının kafasına indirmek için dayanılmaz bir istek duymuş. Sonunda kadın, çocuğun yüzünde garip bir bakış görerek davranmış ve baltayı istemiş." (40)

Bu çocuklara "cani, sapık" gibi yaftalar yapıştırıvermek ne denli kolaydır. Oysa insanlığın çamura bulandığı şu dünyada, "çocuk" denli suçsuz ve masum bir varlık var mıdır? Onu bir cani haline getirenler, öncelikle iletişim araçlarının patronları, onların da üstünde, uluslararası tekellerin patronları değil midir? ABD hastanelerindeki toplam yatak sayısının yarısını akıl hastalarının doldurduğunu bunlar hiç duymadı mı? Tüyler ürpertici cinayetler işleyen küçük çocukların yakalanması üzerine, onlara öldürmeyi kimin öğrettiğini hiç düşünmeden, haberi hep; "Cani Çocuklar Yakalandı" türünden başlıklarla duyuran tava tencere eki basının ve onların uzantısı TV yöneticilerinin yürekleri belki "titrer" diye, Liverpool'deki çocuk katiller olayını biraz daha açımlayalım.

"Çocuk Katiller" ve Toplum!

1992 yılında İngiltere'nin Liverpool kentinde geçen korkunç olayda, biri 8, öteki 6 yaşındaki iki erkek çocuk, 5 yaşındaki bir başka erkek çocuğu, annesine götüreceklerini söyleyerek elinden tutup, sık kullanımayan bir tren yoluna götürerek işkenceyle öldürmüşlerdir.

Olayın sonraki gelişimini ve "yorumunu", Özlem Solok'un kaleminden okuyalım: *"Bütün İngiltere sustu. İnsanlar nasıl tepki vereceklerini bilemiyorlardı. Liverpool halkı dışında. Çünkü onlar karşılarında iki küçük çocuk olduğunu unutup gözleri dönmüş bir biçimde savaş çığlıkları atıyor, çocukların ailelerine lanetler yağdırıyorlardı. Küçük çocuğun cesedi bulunduğunda polis, gözü dönmüş, saçı sakalı birbirine karışmış sapık bir çocuk katili yakalamaya kendini öylesine programlamıştı ki, mağazadaki gizli kameralardan elde edilen görüntülerin incelenmesi sonucunda gerçek ortaya çıktığında bile buna inanamadı. Görüntüler yüzlerce kez izlendi,*

defalarca incelendi. Her iki çocuk da çocuk psikologları tarafından haftalarca sorgulandıktan sonra cinayeti kabul ettiler. Olayın kendisinden çok daha korkunç olan, çocuklar mahkemeye zırhlı bir arabayla getirilirken Liverpool halkının arabaya saldırışı ve çocukları parçalamak istediklerini bağırmalarıydı. Mahkeme boyunca içeriye basın mensupları alınmadı. Ama temsili resimlerde her iki çocuğun da kollarının altında oyuncak ayılarının olduğu ve sürekli ağladıkları görülüyordu... Bu iki çocuğun bir başka çocuğu niye öldürdüklerini anlayabilmek için bilim adamları çok ter döktüler. Çocukların aileleri üç kuşak öncesine kadar araştırıldı. Hatta beyin tomografileri bile çekildi... Sonuç: Bu benzersiz olay anlaşılamadığı, bir açıklama getirilemediği için çocukların 'toplum için tehlikeli' olduklarına karar verildi." (41)

"Bilim adamları" çok ter dökmelerine karşın bu olaya bir açıklama getiremedi ise, üç aylık düşünce dergisi Cogito'nun Kış-Bahar 1996 (sayı6-7) olarak birleştirilmiş ve bugüne değin 4 baskı yapmış 528 sayfalık bu kalın mı kalın "dergi"nin "şiddet"i işleyen bu sayısının neden yayımlandığını sormamız gerekmez mi? Geçelim ve "karar"dan sonraki kısa yorumu da Özcan Sapan'dan okuyalım: *"Ve nihai adelet yerini buldu: İki çocuk, ölene kadar bütün insanlardan tecrit edilecek, ömür boyu hapishanelerde çürümeye terkedilecekti."* (42)

Yalnızca bu çocuklar açısından bakmak bile, günümüz "uygarlığı"nın ne denli eli kanlı olduğunu göstermeye yeter.

Sinema filmlerinde, TV film ve dizilerinde, çocuklara yönelik çizgi filmlerde, onlarca hatta yüzlerce öldürme olayı bulunmaktadır. Üstelik çizgi filmlerin çoğunda öldürme sayısı, büyüklerinkinden daha çoktur. Sokaklarda, "bizim" çocuklarımız neden; "dijuvv, dijuvv. Sen öldün!" diye birbirlerini "öldürerek" oynamakta ve büyümektedirler? Çocuklarımıza öldürmeyi kim öğretiyor? Sermayenin elindeki, güdümündeki TV'ler en büyük "azmettirici" değil mi?

Ama koca koca "bilim adamları", "psikologlar", "yazarlar"; insanların, çocukların gözlerinin içine baka baka yalan söyleyebilmektedirler.

"ABD'de her 24 dakikada bir cinayet işleniyor, her 10 saniyede bir ev soyuluyor, her 7 saniyede bir kadının ırzına geçiliyor. New York'ta 1980 yılında işlenen suç sayısı 710.153, cinayet sayısı 1.814, saldırı 100.500, soygun 210.703... Şiddete dayanan suçların en yoğun olduğu bölgeler, toplumsal eşitsizliklerin ve ırksal sürtüşmelerin en yoğun olduğu bölgeler... Korku çemberi giderek genişlemekte." (43)

İnsana saldırının ve cinayetlerin böylesine yoğun olduğu ABD'de 50 milyondan fazla insanın evinde silah bulunmakta, bu silahların toplam sayısının 200 milyonu geçtiği sanılmaktadır. İsteyen herkes, köşedeki bakkaldan peynir ekmek alır gibi silah alabilmektedir. Time'ın 20 Aralık 1971 tarihli sayısı; "uluslararası Dallas Bankası'na iki buçuk yıl vadeyle 1.800 dolar yatıran her müşteriye, kurşunlarıyla birlikte bir tabanca armağan" (44) edildiğini yazar.

Silah satışının yasaklanması için Amerikan Kongresi'ne sunulan 50'den fazla tasarının görüşülmesi, silah tekellerince önlenmektedir. Günümüz "uygarlığı"nda silah tekellerinin, uluslararası öteki tekellerin "kâr"ları, her yerde her alanda olduğu gibi, insan yaşamından önce gelmektedir.

Federal Soruşturma Bürosu FBI tarafından yapılan araştırmaya göre, Başkan John Kennedy'nin öldürüldüğü 22 Kasım 1963'ten bu yana geçen 19 yıl içinde 440.000'den fazla Amerikalı vurularak öldürülmüş, 1 milyon 700 bin kişi de silahla tehdit edilmiş ya da soyulmuştur. ABD'de yalnızca "Vietnam Savaşı yıllarında cephede 40.000 Amerikalı öldürülürken, 50.000 Amerikalı da kendi ülkelerinde öldürülmüştür. (45)

ABD toplumunda şiddet, görülmedik boyutlardadır. Bu şiddetin taşıyıcıları da, büyüklerden çok, ne yazık ki çocuklar olmaktadır. ABD toplumunun yaşam anlayışı, çocukları acımasızca şiddetin kucağına itmektedir. *Zorba Devlet Amerika* adlı kitabında Vance Packard, Başkan John Kennedy'nin öldürülmesinden sonra Dallas'daki ilkokullarda öğretmenlerin bu olayı çocuklara anlattığını ve onların tepkilerini yazar. *"Uzun menzilli dürbünlü tüfek", "şu mesafeden", "keskin nişancı!", "nişan aldı", "tetiğe bastı" -belki de "tam isabet!"- gibi ayrıntılarıyla anlatılmış olsa gerek, tüm dünyanın gözlerini yaşartan bu acı olaya "küçük çocukların tepkisi, sevinç çığlıkları ve alkışlar olmuştu."* (26)

Bomba Delisi "Bilim Adamı"nın "Hayali!"

ABD'nin şiddete dayalı sineması, kültür ve yaşam biçimi, tüm ulusal sinemaların, kültür ve yaşam biçimlerinin yerini almaktadır. Kimi Amerikan filmlerinde -hatta çizgi filmlerinde bile-, dünyayı yok etmek isteyen "çılgın" ya da "deli profesörler" ve onların bu korkunç düşlerinin Amerikalı "kahramanlarca" nasıl önlendiği anlatılır. Emperyalizmin bu yalan makinelerine karşı, gerçek yaşamdan, emperyalizmin bir "bilim adamı!"nın söylediklerine bakalım.

Hollanda *VPRO Televizyon Şirketi*, nötron bombasını "bulan" bomba delisi Samuel Cohen ile bir söyleşi yapar. 1981 yılı başlarında "Canavar" adıy-

la yayımlanan bu söyleşide, Los Angeles'da oturan Samuel Cohen, insanlık tarihinin de yüzkarası olan şu sözleri eder: *"Bu çok büyük bir rontgen makinesi gibi bir şey. Önümde şehrin görüntüsü (eli ile sıralı evleri gösterir). İşte benim hayalim. Ve ben, yukarıda, havada, tahminen şehrin bin metre kadar üstünde kendi yapmış olduğum nötron bombasını patlatıyorum."* (47)

İnanılır gibi değil, ama gerçek.

Emperyalist kültür dünyasının düşlerinde yaratılan deli ya da çılgın "profesörler", gerçekte, Batı'nın laboratuvarlarında, onun emperyalist siyasetinde değil midir?

New York'ta Elektrikler Kesilince!

Henüz batı insanı denli "uygarlaştırılamamış!" bizim insanımız elektrikler kesilince ne yapar? Söylene söylene de olsa, kibrit, mum, lamba arar, uslu uslu oturup elektriklerin gelmesini bekler. Oysa Batı insanı, çok ender karşılaştığı -bizdeki gibi zırt pırt elektrik, su kesilmemektedir onlarda- bu durumda, hiç de bizler gibi davranmamaktadır.

Nasıl olduysa olmuş, 1977 yılının 13 Temmuz'unda ABD'nin en büyük kenti New York'ta, büyük bir arıza nedeniyle elektrikler kesilmiştir. Kesinti, gece 21.30'da başlamış ve 25 saat sürmüştür. Bunu "fırsat" bilen binlerce New Yorklu sokaklara dökülür. Koca kent talan edilip, altı üstüne getirilir. 400'den fazla yerde yangın çıkartılır, camı çerçevesi indirilerek 2.000 mağaza soyulur, karanlığa karşın 3.800 kişi yakalanıp tutuklanır. Tecavüz olayları için sayı verilmemekle birlikte, dokuz ay sonra doğum oranının oldukça arttığı saptanacaktır. (48)

Amerikalı yazar Henry Miller (1891-1980) ABD için; "büyük bir lağım çukuru" diyecektir.

Sokak Çeteleri

Birçok Batılı ülkede ve onların bağlaşıklarında mafya ve çeteler devlet üstünde ağırlığını giderek artırırken, büyük kentlerde de sokak çeteleri, gençlik çeteleri halka korku salmaktadır. Büyük kentler, çoğu 20 yaşından küçük gençlerin oluşturduğu çetelerce paylaşılmış durumdadır. ABD'nin yalnızca Chicago kentinde 110 çetenin bulunduğu sanılmaktadır. Kendi aralarında kanlı çatışmaların da çıktığı bu çetelerin "görevleri" arasında; uyuşturucu ticareti, silah ve her türden kaçakçılık, oto hırsızlığı, soygun, tehdit, haraç alma v.b. gibi yasadışı işler bulunmaktadır. Hepsi silahlı çete üyelerinin "sokak vergisi"ni vermek istemeyen esnaf tehdit edilir, camları indirilir, dövülür, daha inatçılar öldürülür.

Bu çete üyelerinin, yalnız haraç için değil, "zevk için" insan öldürecek denli gözü dönmüş kişiler olduğunu, yazımızın girişinde verdiğimiz İllinois Basketbol Takımı'nın oyuncusu Ben Wilson'un öldürülmesi olayını göstermeye yeter. Bu nedensiz, "zevk için" öldürmeler, haraç için öldürmelerden hiç de az değildir. "19 yaşındaki Elliot Williams, bir çete mensubu tarafından sokakta vurularak öldürüldü. Williams'ı vuran genç, polise şöyle dedi: 'Benim çetemin el işareti ile beni selamlamayı reddetti. Ben de kızdım, vurdum onu." (2)

Sokak çeteleri Los Angeles'ta 1991 yılının 11 ayı içinde, resmi açıklamalara göre 700 kişiyi öldürmüşlerdir. Los Angeles polisinden yapılan açıklamada, il sınırları içinde yüz bin üyesi olan bir çetenin bulunduğu ve cinayetlerinhızla arttığı belirtilmiştir." (33)

ABD'de 1985 Noel'inden önce 200'e yakın siyah ve beyaz çete lideri, bir "zirve toplantısı" yapmışlardır. "Bu toplantıda, aralarındaki rekabete son vermeyi kararlaştırdılar. Bir şeyi daha kararlaştırdılar çeteler: Bundan böyle, dükkan sahipleri 'onların güvencesi' altında olacaktı." (49)

Filmlere ve romanlara konu olmuş Amerikalı ünlü gangster Alphonse Capone (Al Capone, Napoli 1899-Miami 1947), cinayetlerden değil, vergi kaçakçılığı suçundan 1931 yılında mahkum edilip cezaevine konmuş, 1939'da serbest bırakılmıştır.

"Amaçlı" ya da amaçsız öldürme olaylarından başka, birden fazla insanın öldürüldüğü "dizi cinayetler" de az değildir. 1984 Temmuz'unda California'nın San Ysidro kentindeki bir olayda 21 kişi öldürülmüş, 40'tan fazla kişi de yaralanmıştır. "Dünya nüfusunun % 5'ini oluşturan ABD'de geçtiğimiz 20 yıl içinde 120 dizi cinayet işlendi. Tüm dünyada aynı süre içinde saptanan dizi cinayetlerin sayısı ise 40 düzeyinde kalıyor. Ülkede sadece 1983 yılı içinde bu tür cinayetlerde ölenlerin sayısı 5.000 düzeynide bulunuyor." (34)

1983'te, "bunalım geçirdiği" söylenen Güney Koreli bir polis otomatik silahla 100'e yakın insanı öldürmüştür.

Kent çeteleri üyelerinin büyük bölümünü, toplumun alt tabakalarının işsiz çocukları oluşturmaktadır. Bunun yanında orta ve üst sınıfın, macera ve değişiklik peşinde koşan "sorunsuz ve dertsiz" çocuklarının sayısı da az değildir. Kimi zengin çocukları ise, daha "cüretli" yollara yönelebilmektedirler. Gündüz Vassaf, *Daha Sesimizi Duyurmadık* adlı kitabında şunları yazar: *"New York'un dışındaki konaklarda oturan zengin çocukları hafta sonu eğlence için kente iniyor. Yaşları on dört, on altı arası. Kentin göbeğindeki Bowery'e, alkolikler mahallesi-*

ne gidiliyor. Etrafta yüzlerce sarhoş... Çoğu, kendi dışkılarının, idrarlarının içinde sızmış. Üstleri başları dökülüyor. Kimi pantolonunu bir iple tutturmuş. Kiminin ayakkabısı yok. Amerika'nın görünmeyen yüzü. Gençler, köşebaşında sızmış berduşlardan birine yanaşıyor... Biri, yanlarında getirdikleri benzini adamın üstüne dökerken, arkadaşı kibriti çakmış bile. Bir üçüncüsü ise olayı çoktan filme almayı başarmış... Herşey birkaç dakika içinde olup bitiyor. Ertesi hafta zengin konaklarından birinde gençlerin partisi var. Bir yandan çektikleri filmi övünçle arkadaşlarına gösterirken, bir yandan da esrar çekiliyor." (3)

Birçok Batılı ülkede kimi videocular, gerçek öldürme, işkence ve tecavüz sahnelerine yüksek paralar vermektedirler. "İş" böyle olunca, kimi katillerce, erkek, kadın ya da çocuklar kaçırılıp tecavüz edilmekte, işkenceler yapılmakta, ya da öldürülmekte, bir yandan da bu sahneler filme alınmaktadır. "Müşterileri"nin oldukça çok olduğu söylenen bu filmlere ABD'de "snuff filmleri" adı verilmektedir. Özcan Sapan, Avrupa'da da oldukça yaygın olan bu filmlere, "yapımcılar"ın "eğer kurban kendini korumak için savaşır ve sonunda ölürse" (28) video başına 40 bin mark verdiklerini yazmaktadır.

Bir "İnsan"dan... Bir "Hayvan"dan...

Milyonlarca yıllık özgür insanlaşma süresince birçok "insanal" özellikler geliştirerek öteki canlılardan kopup yücelen insan, insanın insanı sömürüsünün başladığından bu yana, bu "insanal" özelliklerini yitirir olmuştur. Sevgisi, onun elinden alınmıştır. Sorunlarını anlama, kavrama, çözme gücü köreltilmiştir. Toplumsallığı törpülenip, bireyciliğe, bencilliğe tutsak edilmiştir. Yardımlaşma ve dayanışma duygusu ona unutturulmuştur.

Yazımızı, "uygar" insan ve doğal ortamındaki "hayvan" davranışı üstüne vereceğimiz birer örnekle bitirelim. Gürhan Uçkan, İsveç'in en büyük sabah gazetesi *Dagens Nyheter*'in 2 Haziran 1988 tarihli sayısından şunları aktarır:

"Restoranın Önünde Beklerken Irzına Geçildi! Uppsala'nın Flustret adlı dansli restoranının önünde kuyrukta bekleyen bir kadının ırzına geçildi. Restoranın önünde çok kişi olduğu halde, 21 yaşındaki kadının yardımına yetişen olmadı... Genç kadın, 30 kadar kişi ile birlikte restoranın önündeki giriş kuyruğunda bekliyordu. Önünde bulunan ve yaşları 25-30 civarında olan dört adam kadına sarkıntılık etmeye başladılar. Kadın adamları tersleyince içlerinden biri kadını yakaladı, sürükleyerek binanın arkasına götürdü ve orada kadına tecavüz etti. Kadının yardım çığlıklarına kimse tepki göstermedi, kuyruk bozulmadı. Olay, çok sayıda kişinin önünde olduğu halde polis tek bir tanık bulamadı ve hiçbir ipucuna sahip değil." (36)

Charles Darwin'in, *İnsanın Türeyişi* adlı yapıtında, kuşbilimci Ludwig Brehm'e (1787-1864) dayanarak, Habeşistan'daki babuin (babun) maymunları üzerine anlattığı bir olay, bu hayvanlardaki sevgi ve dayanışmaya güzel bir örnektir:

"Brehm, Habeşistan'da, bir koyağı geçen büyük bir babuin sürüsü ile karşılaşmıştır. O sırada babuinlerin bazıları karşıdaki tepeye varmıştı ve bazıları ise koyakta idi. Köpekler, arkada kalanlara saldırdı, ama yaşlı erkekler, ağızlarını alabildiğine açarak ve korkunç bağırtılarla kayalıklardan aşağı iniverince, köpekler çabucak geri çekildi. Köpekler yeniden saldırmaya yüreklendirildi, ama bu defa, aşağı yukarı altı aylık yavru bir bauinden başka bütün babuinler tepeye varmıştı. Yavru babuin bir kayanın tepesine tırmanmış, bağırarak yardım istiyordu. Köpekler onu dört yandan kuşatmıştı. O zaman, iri bir erkek, gerçek bir yiğit, tepeden aşağı indi, ağır ağır genç babuinin yanına gidip onun gönlünü yaptı ve onu alıp götürdü. Köpekler ona saldıramayacak kadar çok şaşırmışlardı." (37)

- Bitti -

Yararlanılan Kaynaklar

31. Montaigne, *Denemeler*, Çev. S.Eyüpoğlu, Cem Y. İstanbul 1972.
32. Goethe A.g.e.
33. Varlık Özmenek, *Yaşamdan Notlar-Konfüçyus Bibloları ve 21. Yüzyıla Çeyrek Kala*, Bilim ve Sanat, s.27, Mart 1983.
34. Cogito, Şiddet
35. Cumhuriyet, Bilim-Teknik, 6 Haziran 1987.
36. Alsan A.g.e.
37. Vance Packard, *Zorba Devlet Amerika*, Çev. E.Nermi, Koza Y., İstanbul 1997.
38. Işıl Özgentürk, Cumhuriyet 17 Haziran 2001.
39. Erich Fromm, *İnsandaki Yıkıcılığın Kökenleri*, I.Cilt Çev. Ş.Alpagut, Payel y. İstanbul 1984.
40. Erich Fromm, *İnsandaki Yıkıcılığın Kökenleri*, I.Cilt Çev. Ş.Alpagut, Payel y. İstanbul 1984.
41. Cogito, Şiddet.
42. Özcan Sapan, *Ve Geçip Gitmediler*, Çivi Yazılan Y. İstanbul 2000.
43. Haluk Şahin, Cumhuriyet, 30 Haziran 1981.
44. Claude Julien, *Demokrasilerin İntiharı, Eşitlik-Kardeşlik-Özgürlük*. Çev. M.A.Kayabal, Milliyet Y. İstanbul 1974.
45. Özmenek A.g.e.
46. Selçuk Alsan, A.g.e.
47. Nötron Bombasını Bulan Samuel Cohen ile Söyleşi, Bilim ve Sanat, s.34, Ekim 1983.
48. Selçuk Alsan, A.g.e.
49. Cumhuriyet 27 Ocak 1985.

SANSÜR VE ÇARE ÜRETMEK

Halldun ŞEN

Uzun yıllar oldu Türkiye'ye döneli, her ne kadar bir ayağım hâlâ Fransa'daysa da, Türkiye'ye yerleştim artık. İlk yazılarımı daha Türkiye'ye döneli iki, üç yıl olmuşken *İnsancıl* ve *Varlık* dergilerinde yayımladım. Bu-güne değin sansüre uğramadığım tek dergi *İnsancıl* oldu. Türkiye'de aydınlar da sansür ede-biliyorlarmış, onu öğrendim. Acı verdi, aydınların kendilerini böylesine aşağılamaları. Sansürcü zihniyete sahip olanlar, bu eylemleriyle kendilerini aşağılamaktadırlar, acaba bu olgunun farkındamı değiller, yoksa bizler "dinozoruz" yaparız böyle şeylermi diyorlar?

Ne ilginçtir ki bu sansürcü beyler, demokrasiden, insan haklarından, tartışmanın gerekliliğinden söz ederken mangalda kül bırakmazlar. Ama, örneğin kendi alanımda, bilimsel verilere dayalı, bibliyografyası olan yanıt yazımı on-bir ay geçmesine rağmen yayımlamazlar, yanıt hakkımı gasp ettiklerinin acaba farkındalarmı? İşlerine gelmeyen birşeyler olmalı ya da kendi kooperatiflerine üye birinin canını sıkacağını düşündüklerinden dolayı da bu şekilde davranıyor ola-bilirler. Neden ne olursa olsun bu derginin, üstelik te çok iyi yayınları olan bu derginin böyle davranması hem bilim hem yanıt hakkı adına çok üzücü. Türkiye'de bir takım kıpırtıların olduğunu gösteren bu derginin sansürcüler kervanına katılması oldukça can sıkıcı.

Türkiye'de bu uzun yıllar içinde çok şey öğrendim yazılarıma gelen eleştirilerden. Her zaman söylemişimdir bilgi fakiri eleştirilerin bile çok şey kazandırdığını. Her-şeyden önce, bu eleştiriler sayesinde Türkiye'de, hâlâ bilgi edinmeden fikir edinildiğini (bu durumu Çetin Altan çok yıllar önce tespit etmişti), ansiklopedik bilgilerle bir bilim dalında ahkam kesildiğini, yazmadıklarımın yazılmış gibi gösterilmesini, eleştirilerde yazımdan alınmış cümlelerin, bölümlerin, bırakın sütununu, paragrafını, sayfa numarasının bile verilmemesini doğal karşılamam istendiğini gördüm... Ayrıca bilgisizliğin oluşturduğu bir takım korkulara tanık oldum.

Geçenlerde CNN TÜRK'teki bir programda bir türk aydını vardı, adı önemli değil, Türkiye'nin bugünkü durumuyla ilgili düşüncelerinin genellemesine katıldığım İshak ALATON bir soru sordu bu aydınımıza; "Türkiye'de aydınlar niye çare üretmiyor" dedi. Yanıt Türkiye için çok acıydı "aydınların görevi çare üretmek değildir, çareyi politikacılar üretir." Bu yanıtı duyar duymaz kanalı değiştirdim, böyle yarım yamalak aydını daha fazla dinlemek mide kramplarına neden olacaktı. Sinirlerim yatıştıktan sonra düşünmeye başladım. Haksızlık etmiştim aydınımıza sinirlenerek. Yanıt doğaldı Türk aydını için, zira bilgi üretemeyen, sentezden yoksun bu aydın güruhu için elbette çare üretmek politikacılara bırakılacak kadar hafife alınacak bir olaydı. Düşünün ki bu ülkenin en iyi üniversitelerinden birinde öğretim görevlisi olan bir bilim adamı bana "doktora tezleri bir görüş kanıtlamak için yazılmazlar" (1) diye yanıt vere-biliyor. Bu ülkede eğer doktora tezleri bir düşünceyi, bir bulguyu tartışarak, savları aralarında kıran kırana tartıştırarak, öne sürülen savın bu tür yöntemle sağlamasını yaparak kanıtlamak için yazılmıyorsa, ne için yazılıyor? Salt doktor ünvanı içinmi? Doktora tezleri eğer böylesine güdükse, bu ülkenin bilgi üretememesi çok doğaldır.

Sevgili hocam Vedat GÜNYOL bir yazısında şöyle diyor "Fransız filozofu Condorcet (Kondorse) boşuna mı söylemiş şu sözü?: 'Filozofların aydınlatmadığı bir toplumu şarlatanlar aldatır'"(2). Ben bu düşünce biçimini günümüze şöyle uyarlıyorum: Aydınların aydınlatmadığı bir toplumu şarlatanlar aldatır. Toplumu aydınlatmak için aydınların salt ithal bilgiyle yaşamayı bir kenara bırakırken, o ithal bilgilerden de yararlanma koşuluyla yeni bilgiler üreterek, sentezi başararak, toplumu aydınlatarak yol göstermeleri gerekir. Bunun diğer adı da çare üretmektir dolayısıyla topluma önderlik etmektir, toplumu uyarmaktır, yeni değerler üretmektir. Türk aydını bunların hangisini başardı bu-güne kadar, bazı ayrıksı örnekler dışında.

Aydınlarımız bağırıp, çağırırlar. Türkiye de sansür var, baskı var diye, elbette olur beyler, aydınlarının sansürcü, baskıcı olduğu bir ülke elbette sansürcü, baskıcı olur. Elimde bir kitap var, Didier ERIBON'un "Dumézil'i Yakmalımı" başlıklı, DUMEZİL'i o küçük büyük adamı 1939 yılında yayımlanan "Mitler ve Almanların Tanrıları" adlı yapıtından dolayı Nazi hayranı olduğunu öne sürenlere, bilimsel verilere ve belgelere dayalı bir yanıt kitabı... Bu kitap Fransa'nın en önemli yayın-evlerinden biri olan "Flammarion"da 1992 yılında yayımlandı. DUMEZİL, bırakın Fransa'yı, Avrupa'yı rahatsız eden bir bilim adamıdır. Üçlü İşlevsellik teorisi ortalığı allak

bullak etmiştir. Ve sonunda birileri onu yakmaya karar verir. DUMEZİL bu saldırılara iki kez yanıt verir, belgelere ve bilimsel verilere dayanarak. Sonuçta ömrü yetmez atılan çamuru temizlemeye. Didier ERİBON yanıt kitabını hazırlarken, tüm Fransa'yı ve Avrupa'yı rahatsız eden bu bilim adamının savunma kitabının sansüre uğrayacağını aklına bile getirmemiştir. Sözü geçen kitapta, DUMEZİL'i yakmak isteyen sistemin, nasıl iki-yüzlü,nasıl alçakca bir tutum içinde bulunduğu açık açık görülüyor. Ama sansür yok beyler, sansür yok. Kimse kendini aşağılayacak kadar aptal değil oralarda. Ayrıca sansürün toplumun geleceğini nasıl ipotek altına aldığını bilirler oralardakiler.

Türk aydını geçmişte korkunç bir baskı altındaydı, aslına bakarsanız bu-gün için de pek fazla bir değişiklik yok, ağzını açanı içeri tıkıyorlardı. Tüm bu oldukça baskılı ve çok uzun süren dönem aydınlarımızın bir bölümünü sindirmiş ola-bilir, belki üretkenliğini yok etmiş ola-bilir, ama anlayamadığım bir durum var, o da sansüre uğramış, susturulmuş, baskı altında yaşamış bu insanlar nasıl oluyor da baskıya sansüre baş-vurabiliyorlar, bunu anlamak mümkün değil.

Türkiye'de dil-yetisi-bilimleri fakültelerinin açılmasından endişe duyan şair, 1993 de, bana verdiği yanıtta şöyle diyordu "Olabilir diyorum, çünkü bağnaz ve mağrur dilbilimcilerin, göstergebilimcilerin yazınsal değerlendirme alanında yol açtıkları büyük zararları biliyoruz'... 'Son otuz yıldır dünyada, onbeş-yirmi yıldır da Türkiye'de (bunların yarattığı kargaşa yüzünden), roman olmaktan uzak metinlerin roman, şiirle ilintisi olmayan dizelerin şiir sayıldığı görüldü'" (3).

Bu yanıtı veren şair haklıydı. Dünya bilim tarihinin belirli dönemlerinde, insanlığın bazı bilgilerin (bilimlerin) kendisine tam bilimi "la science absolue" vereceğine inandığını görürüz. Bu bilim dalları, sırasıyla, matematik, mantık, fizik, doğa bilimleri ya da kimyadır. Burada bir soru sormak gerekiyor: sorumlu olan kim, bilim dallarımı, yoksa insanlıkmı? Yoksa her ikisidemi? Bu ayrı bir tartışma konusu. 1960-70 yılları arasında İnsanlık, bu seferde dil-yetisi-bilimlerini (o dönemde dil-bilim) kendisi için kurtarıcı görmüş ve edebiyata, müziğe, mimariye "mesaj" ve "kod" kavramlarını uygulamayanlar zamanının gerisinde kalmış olanlar diye nitelendirilmişlerdir. O dönemin dil-bilimcileri ayrıcalıklıydılar. Bu efendiler paşa gibiydi o dönemde, bu bilim dalıyla ilgili kitapların o yıllarda halkın seviyesine inmemiş, uzmanlık seviyesinde kalmış olmasına rağmen oldukça yüksek tiraj yapması, o yıllardaki büyük fırtınanın sonucuydu.

Bu fırtına dineli bir 20-25 yıl oldu, ama gördüğüm kadarıyla Türkiye'de hâlâ sürüyor, sürdürülüyor katı kuralcı dil-bilgici kafalar tarafından, beyler artık fırtına dindi dil-yetisi-bilimleri, taşan nehrin yatağına dönmesi gibi çoktan kendi yatağına döndü, kısacası dil-bilimcilerin, gösterge-bilimcilerin vd. paşalığı biteli bir çeyrek yüz-yıl oldu. Türkiye'de kendine dil-bilimci vd. diyenleri anlıyorum, paşalığı terk etmek çok zor, her baba-yiğit bunu başaramaz. Yine DUMEZİL'den bir örnek vereceğim. "D.ERİBON: Ve siz hâlâ bu-gün Türkçe'yle Keşua dili arasında akrabalık ola-bileceğini söylüyorsunuz. G.DUMEZİL: Her-şeyi ortaya koydum, elde edilen sonuçların ve uslamlamaların geçerli olup olmadığını söylemek dil-bilimcilere düşer." (4) DUMEZİL bir Hint-avrupa filoloğudur, 20-25 dil bilir, (Türkçe de bildiği diller arasındadır), mesleğinden dolayı dil-bilimi çok iyi bilir, ama kendini hiç-bir zaman bir dil-bilimci olarak görmemiştir, zira aldığı eğitim filolojik bir eğitimdir. DUMEZİL'in bu tutumu bilimsel terbiyeye güzel bir örnek oluşturur.

HİSLERİMDE
- Kemal Özer'e

Karşılar mı insanı
şiir de olsa
sığar mı kaleme
çoğalan
ya
sözcükler yeter mi
gönül diline

hislerimde
tarifsiz güzelliği
şiirlerim çocukları
adını adıma
insanı insana yazdı

benim için
kutsal bir adamdır o.

İsmail DELİHASAN

Göndermeler

1. Yrd. Doç. Hüseyin İçen, *Dilin Biricikliği ve Yazım Biçimimiz Üzerine*, Bilim ve Ütopya, sayı 77, Kasım 2000, sayfa 634, sütun 2, son paragraf.
2. Vedat Günyol, *Halk Eğitilebilir mi*, Radikal gazetesi kitap eki, 10 Ağustos 2001, sayfa 22.
3. Halidun Şen, *Dil-yetisi bilimlerinde Van Gogh'lar ülkesi Türkiye*, İnsancıl, sayı 54, Nisan 1995, sayfa 34, sütun 1, paragraf 1.
4. Georges Dumézil, *Entretiens Avec Didier Eribon*, Editions Gallimard, 1987, sayfa 83.

Öykü

BİR TARTIŞMA

Yılmaz ZİR

O günlerde Don Quijote'u okuyordum. Bu kitap sanırım döneminin en güzel eleştiri, arayış kitaplarından biridir. Krallar, beyler, rahipler, engizisyon mahkemesi, hayal gücü sınırsız bir deli, hatta zırdeli diyebileceğimiz Don Quijote diliyle yerden yere vuruluyor. Bir köylü olan Sancho Panza'nın şahsında ise alaysı bir hayranlık seziliyor. Feodal sistemin eleştirisi kitabın her yerine sinmiş. Kitabın bir diğer ayırıcı yanı insanların duygusal yaşantısına değişik açılardan eğilmesi. Aşk, evlilik, tutku sıkça işleniyor. Belki aşk bir serüven olduğu için, ya da serüven aşksız olamayacağı için, kitap için zorunlu bir şey gibi gözüküyor bu durum.

Her ne ise. Kitabın 2.cildinin 366. sayfasında Don Quijote kendi bestelediği bir ezgiyi okurken şunu söylüyor:

Kral sarayında yaşayanlar da
Gezginci şövalyeler de
Hafif meşrep kadınlarla oynaşır
Akıllı uslularla evlenirler.

İşte o akşam bu dörtlüğü enine boyuna düşünürken -Rahatım da yerindeydi hani. Kanepede uzanmış, sağ elimde duran kitabı karnımın üzerine koymuş sol elimle saçımı yoluyordum.- telefon çaldı. Arayan Hasan'dı. Beni çaya davet ediyordu. Kim var kim yok diye sorunca Metin, Zeki ve Aydın'ın orada olduklarını söyledi. "Pekâlâ" dedim, "geliyorum."

Cep telefonumu aldım. Ayakkabımı giydim. Evimin kapısını kilitleyip çıktım. Saat, yirmi üçü gösteriyordu. Sokak, belediyenin lambalarıyla birkaç açık dükkandan sızan ışıklarla sarı bir aydınlık içindeydi. Apartman kapılarının önünde poşetlere konulmuş çöpler belediyenin kamyonunu bekliyordu. Sokakta az insan vardı. Birahanenin önünde beş delikanlı ellerinde birer kutu bira olmak üzere kaldırıma oturmuş neşeli şeylerden konuşuyorlardı. Apartmanın önüne gelmiştim. Üçüncü kattaki evin ziline bastım. Otomatikle dış kapı açıldı. Merdivenleri çıktım. Dairenin kapısı yarı açıktı. İçeri girdim. Salona yöneldim.

Salona girildiğinde bir köşede koltuk takımı, diğerinde yemek masası seçilir. Koltukların çaprazında duvara monte edilmiş televizyon, masanın çaprazındaki köşede ise bilgisayar ve vitrin yer alır. Koltuklarla masa arasında kalan bölümde -kauçuk dışında- adını bilmediğim çiçek açmayan üç dört saksı çiçeği vardır. Çiçeklerin ışık emdiği sokağa bakan iki pencerede duran güneşlikle tüllerin kirlenmiş olmalarına rağmen beyaz olduklarına bahse girilebilirdi. Koltukların önünde üstü cam olan bir orta masa durur. Televizyon altında, bütün salonu kaplayan mavi halıfleksin üzerinde yer alan iki yer minderi, iki yastık şark köşesi havası verir. Bir kocaman küp, üzerindeki doksan dokuzluk tesbih, saz ve nargile bu görüntüyü destekler.

Evi size anlattığım gibi buldum. Tek yenilik orta masa üzerinde bir tepsiye konulmuş beş çay bardağı ile şekerlikti. İçeri girince bir hareketlilik oldu. Selamlaştık. Oturdum.

Bir sohbet başlamıştı ben gelmeden. Geçenlerde tanık olduğum bu sohbeti size anlatmak isterim. Yemek yenmiş çay demlenmeşti. Dört arkadaş koltuklara oturmuş, sohbet düzeni almışlardı. Şundan bundan konuşuyorlardı. Dinlemeye koyuldum. Birçok konu ortaya atılıyor, sonra unutulup gidiyordu. Bu arkadaşlarım hep böyledir. Planları programları yoktur. Konuşulacak konunun ne olduğunu, nereye varacağını kimseler bilemez; muhabbet denizinde rastgele yelken açarlar. Öyle zamanlar olur ki, bazen o konuyu kendileri değil de başkaları konuşmuş gibi şaşırırlar, ulaştıkları sonuçlara hayret ederler.

Yine öyle oldu. Beklenmedik bir anda beklenmedik bir konu mercek altına alındı. İlginç bulmasaydım kalem kağıdı elime almayacaktım.

İlk çaylar henüz yudumlanmaya başlanmıştı ki, Aydın arkasına yaslanıp sol kolunu koltuğa yayarak dedi ki:

- Şu şifre kırıcıyı taktırmam iyi oldu. Birçok filmi izleyebiliyorum. Sinemaya gidememenin acısını çıkarıyorum.

Aydın uzun boylu, normal kilolu, açık tenlidir. Bireysel kurtuluşa yürekten inanmıştır. Bütün davranışları, günlük yaşamı, ilişkileri bu düşünceyle uyumludur. Yalnızlıktan hoşlanır, hatta buna mahkumdur. Kimseden çekinmeden konuşur. Sigara içer. Az uyur. Bu yüzden genelde gözleri kırmızıdır.

Hasan muzip bir gülümsemeyle ona baktı.

- Tabii, öyledir! Gece yarısından sonra izlediğin

filmleri saymazsak. Çünkü, artık bunları sinemalarda pek göremiyoruz. Şifre kırıcı galiba daha çok bu tür "gece yarısı sanat etkinlikleri" için lazım oluyor.

Hasan, kısa boylu, esmer, kilolu, otuz üç yaşlarındadır. Kendini herkesten sorumlu görür. Arkadaşlarının, ailesinin dertleri mutlaka onu gerer. Birşey yapmak zorunda hisseder kendini. O konuya hakim değilse, öğrenir ve yardıma koşar. Çevresinde ona "baba" diyenler bile vardır. Bu sorumluluk duygusu ve yardımseverlik ona haz verir. Kronik sinüziti olduğu için arada bir burnunu çeker.

Aydın sinirlenerek,

- Sana nel Bilgisayar da benim, şifre kırıcı da. Neyi ne zaman izleyeceğime ben karar veririm. Gece yarısından önce ya da sonra istediğim şeyi izlerim.

Hasan:

- Ne demek sana ne? Ben senin arkadaşınsam beni ilgilendirir. Ne buluyorsun şimdi o filmlerde? Hangi sorununu çözüyorsun? Sana ne katıyor? Hadi durma, cevap ver. Sana göre "Porno izlemeyen bir erkeğin zevk damarlarından biri kopmuş demektir."

Hasan'ın aktardığı bu "atasözü" herkesi neşelendirdi. Aydın'ı sıkıştırmak hoşuna gitmişti. Aydın'ın üzerine gitmekten, sinirlerini germekten zevk alırdı. Ses tonundan alınganlık sınırlarında gezindiği anlaşılan Aydın,

- Neden benimle uğraşıyorsun? Böyle yaparsan giderim, dedi.

Hasan ses tonunu yükseltti:

- Git! Bir an bile durma, durduğun hata.

Zeki tartışmaya pek anlam veremeyerek, Aydın'ın bakışlarını yakaladı.

- Nereye gideceksin? Oturuyoruz işte, dedi.

Zeki, kısa boylu, göbekli, otuz yaşında bir adamdır. Yemeği, rakıyı pek sever. Çok güler. Güldü mü yirmi sekiz dişi sayılır, gök gürler sanki. Hâlâ içinde sıcacık akan asi ruhla, toplumsal yaşamla uzlaşmış bugünkü yaşantısı arasındaki gerilim ve çatışma içten içe onu sürekli iğneler. Rahat vermez ona. Kimbilir, bu neşenin altında bu çelişkiyi tolere etme ya da dengeleme çabası vardır. Bu arkadaş grubunda tek evli olandır.

Hasan bacak bacak üstüne attı, cevap verdi:

- Nereye olacak, evine. Gece yarısından önce hazırlık yapmaya.

Bu sözler ortamı daha da gerdi. Aydın çay kaşığını, bardakta sağdan sola amaçsızca çeviriyordu - şekeri çoktan erimişti çünkü.- Kısa süren bir sessizlikten sonra şunları söyledi:

- Beni kırıyorsun. Bak, gidersem bir daha gelmem, çağırsan bile gelmem.

Hasan hiç oralı değildi. Arkasına yaslanarak,

- Keyfin bilir, dedi.

O ana kadar sessiz duran, tartışmayı dikkatle izleyen Metin, yerinde kıpırdadı. Metin, uzun boylu, esmer, otuz üç yaşlarında ince yapılıdır. Rahat, sorunsuz, sakin, kavgasız bir yaşam her zaman ona batardı. Kendini pek düşünmeyen, birikim yapmayan biridir. Serüvenci ruhludur. Metin sohbete hemen katılmaz. Tartışmanın ilerlemesini, konunun belirginleşmesini, görüşlerin kabaca netleşmesini bekler. Sonra derli toplu bir giriş yapar. Şunları söyledi:

Yine gereksiz bir kapışmayla karşı karşıyayız. Derdiniz nedir ikinizin? Doğru dürüst bir konu konuşamayacak mıyız? Sakin olun da devam edelim. Hasan iyi bir konuya parmak bastı. Konuyu açalım bence. Herkes eteğindekileri döksün.

Aydın, kalmakla gitmek arasında yaşadığı kararsızlık yüzünden oturduğu yerde bir türlü rahat edemiyordu. Öneriyi beğendi:

- Olur konuşalım. Sataşma olmasın ama.

Bunu duyan Hasan sopa yutmuş gibi dikleşti.

- Benim söylediklerim sataşma mı yani? Doğru değil mi?

Aydın, Metin'e dönerek;

- Ben Metin'le konuşuyorum. Sen niye cevap veriyorsun? Her neyse. Bana sorarsanız hiçbir kız kendini onun için hırpalamaya değmez.

Hasan üstünde sadece şort ve atlet olduğu halde terliyordu:

- Ne yani, aşk için çekilen acıları, sevgi için katlanılan sıkıntıları küçümsüyor musun?

Aydın dişlerini sıktı. Sanırım bu yüzden sesi biraz kısık çıktı.

- Bu senin yorumun. Ben böyle çilekeş insanlar yoktur demiyorum. Bunlar aptaldır diyorum. Strese girmeden, rahat rahat flört etmek dururken, kendimi paralamam. Gezerim, eğlenirim. Ama iş evlenmeye geldi mi iş değişir.

Hasan şaşkın bir yüz ifadesiyle;

- Nasıl yani?

Aydın'ın öz bakımı zayıftı. Her temiz, bakımlı erkeğin arkasında bir kadın olduğuna göre bir kadın bu adamı epey düzeltirdi, diye düşündüm. Aydın, Hasan'a cevap verdi:

Yatılacak kız başkadır, evlenilecek kız bambaşkadır. Flört için genel beğenilerime uyması yeterlidir. Evleneceğim kız ise, mutlaka güzel olacak. Uzun boylu, hatları düzgün, efendi, bekareti bozulmamış olacak. Benim de evim, işim, arabam olmalı tabii.

Zeki, çayını yeni tazeleyip yerine oturmuştu. Evli olmanın dayanılmaz ağırlığıyla Aydın'a baktı. Söylenenler kafasına pek yatmamış gibiydi. Şöyle bir soru sordu:

- Bunların hepsi nasıl bir araya gelecek peki?

Hasan sağ eliyle dur diyerek;

- Bir dakika, sen bakir misin? Değilsin. Neden bunu kadına dayatıyorsun? Tutarsızlık bu yaptığın.

Aydın yüzü gerildi:

- Ben bakir olmak zorunda değilim. Ama evleneceğim kızda ararım. Olmazsa olmaz abi. Sana kalsa çocuklu bir dulla bile evlenirsin.

Metin gülümsedi, Aydın'a baktı:

- Güzellik tanımının da maşallahı var. Bir mankeni mi tarif ediyorsun, yoksa sevilecek bir kadını mı belli değil! Neden güzelliği sadece görsellikle sınırlıyorsun? Kadını alıp vitrine mi koyacaksın? Kişiliği, karakteri, düşünceleri, duyguları ne olacak? Kadınla erkek arasındaki uyum ve çatışma süreçleri hangi boyutlarda, nasıl ortaya çıkacak?

Aydın:

- Metin, sen hep böyle yaparsın. Kitaplarda okuduğunu, yaşamda ararsın. Önce kişilik, iç güzellik dersin. Bırakın bunları ya. Kişiliği güzel olsun da ne olursa olsun, demeye getiriyorsunuz. Sen şimdi kişiliği çok güzel, tam senin kafana göre yani, ama çirkin bir kızla çıkar mısın? Ben çıkmam. Fiziği güzel olacak abi! Kişiliği de güzel olursa ne âlâ.

Metin kendisine yöneltilen soruya cevap vermeyi gereksiz buldu. Araya ben girdim.

- O halde; güzeli, çirkini konuşmamız lazım. Neye güzel, neye çirkin diyeceğiz? Bu ayrımın kriterleri ne olacak? Mutlak güzel bir insan var mıdır? Bir şey karşıtıyla birlikte var olabildiğine göre, bize güzel örünenin çirkin yanlarını da görmemiz gerekmez mi? Güzel yanlarını sevdiğimiz kadar, çirkinliklerini de -kabul etmesek bile- sevecenlikle eleştirebilecek miyiz?

Aydın çayından bir yudum alarak,

- Hep böylesiniz. Önce teori, sonra pratik. Anlatın öyleyse, güzel neymiş. Ne yapmamız gerekiyormuş.

Kaşlarım kalkmış olmalı ki alnımın kırıştığını hissettim. Bu arada kafamı sağa sola çalkalama tası gibi sallıyordum:

- Ne yapman gerektiğini ben sana söyleyemem. Mesele şudur: Bilginin her beş yılda bir ikiye katlandığı; uzayla atomun derinliklerine dalındığı; insan genomunun deşifre edildiği; Tanrı'yı hayalinde yaratan insanın, keçi, fare, domuz, hatta gizlice insan klonlayarak Tanrı'yı işsiz bıraktığı bir dönemde anne-babamızın mantığıyla olaylara bakamayız. Bütün kalıplardan sıyrılmamız gerekir. En tehlikeli körlük akıl körlüğüdür ki, bu da günlük yaşamın akıntısına geleneksel düşüncenin etkisine kapılmakla olur. Yaşam kendi yasalarına göre başı buyruk hareket eder. Sen de bilirsin ki yaptığımız şeylerin büyük çoğunluğu bilinçdışının işleridir. İlişkilerimizde pek az şeyi kurgulayarak yaparız. Kurgu da tutmaz çoğunlukla. Önce yaparız, sonra neden öyle yaptığımızı düşünürüz. İşte, yaşamın labirentlerinde dolaşırken sağlam birbakış açısı, net bir kafa, ne geleneksel bakışa, nede duygulara hapsolmamış bir düşünce sistematiği, uçsuz bucaksız denizlerde yol alan bir kişinin pusulası gibidir.

Aydın çayından yeni bir yudum aldı. Bana şöyle dedi:

- İyi söylüyorsun da, konuyu dağıtıyor gibisin.

Metin kafasını salladı:

- Bırak dağıtsın. Toplamak için, önce dağıtmak lazım. Derinde ne olduğunu görmek için dalmak lazım. Korkma, ne dağılırız, ne de boğuluruz.

Zeki, akşam yemeğinde rakıyı biraz kaçırmıştı. Biraz durgundu. Az önce sorduğu soruyu biraz değiştirerek yeniden tekrar etti:

- Şu evlenilecek güzel kadın meselesine geri dönsek fena olmayacak hani.

Metin bana baktı. Konuşmaya pek niyetim olmadığını görünce devam etti:

- Güzel kadın nasıldır? Sanırım her erkeğin kafasında, bilinçli ya da bilinçsiz bu soruya bir yanıt bulunabilir. Bir erkeğin idealize ettiği kadınla, birlikte olduğu kadın denk düşmez hiçbir zaman. Ama bunlar ne kadar birbirine yakınsa, başka deyişle aralarındaki açı ne kadar darsa, kadın söz konusu erkek için o kadar güzeldir. Aynı şey tersinden, kadınlar için de geçerlidir. Öte yandan açının genişliği, ya da kurgu ile gerçeklik arasındaki uzaklık ta çirkinlik olarak değerlendirilir. Ama dikkat ederseniz, bu değerlendirmeler özneldir. Yani bilimsel, nesnel bir bakış açısıyla yapılmış bir değerlendirme yoktur. İşte bu nedenden dolayı, güzel kadın ya da güzel erkekten önce, güzel insan kimdir, nasıldır; ona bakmak gerekir, diye düşünüyorum.

Zeki şaşkın bir yüz ifadesiyle:

- Bunu nasıl anlayacağız? Gerçekten bunun nesnel kriterleri var mı?

Aydın bıyık altından güldü. Şunları söyledi:

- Sabırlı ol! Şimdi hepsini sıralar. Kalıba karşı çıktı ya, şimdi kendi kalıplarını döker.

Hasan, Aydın'ı durdurarak,

- Konuyu dağıtma! İşine gelmedi değil mi?

Aydın boynunu dikleştirerek:

- Hiç de değil! Niye işime gelmesin?

Bu arada Metin, fırsattan faydalanarak bir çay daha aldı. Biraz otoriter bir ses tonuyla araya girdi:

- Arkadaşlar, lütfen izin verin de sözümü bitireyim! Söyleyeceklerim yarım kaldı.

Aydın:

Tamam, tamam, sustuk işte. Devam et.

Metin koltuğa yaslandı, ayaklarını uzattı. Şöyle devam etti:

- Evet, insana önce insan gözüyle bakalım. İnsanları cinsel kimliklerinden önce, insani kimlikleriyle değerlendirelim. Her insanın ayrı bir bakış açı-

sı olduğuna göre, belki insan sayısı kadar güzellik anlayışı vardır. Öyleyse nasıl bir kriterimiz olmalı? Can alıcı sorun budur! Birey, insanın insanlaşma sürecine yaptığı katkı oranında güzelleşir bence. İnsanlaşmanın önünde engel olarak duruyorsa da çirkindir. Önce yapılmaması gereken şeyler var. Musa'nın on emri gibi. Kimseyi sömürmeyeceksin - ekonomik, ahlaki, duygusal, ayrıca şu an aklıma gelmeyen başka alanlarda- kimseyi ezmeyeceksin, insanların haklarını yemeyeceksin, hukuklarını çiğnemeyeceksin. Çalışacaksın, kendi emeğinle yaşayacaksın, üreteceksin, dinleyeceksin -bunu yapamayacak durumda olan hastaları, çocukları, yaşlıları saymıyorum- Eh, işte o zaman, güzel bir insan olmak için aday olabilirsin. Yani, güzel insan olmak zor iştir. Öyle hemen olunamaz.

Zeki, hem Metin'in söyleyeceklerini merak ettiği için, hem de söylenenler geçmişiyle ilgili bir takım çağrışımlar yaptığından, şu soruyu sordu:

- Adaylığı geçip üye olmak için, ne yapmak gerekir?

O anda ben güzellik kavramına yoğunlaşmıştım. Dalgınlığımdan sıyrılıp söze girdim:

Olay bakış açısında düğümleniyor sanırım. Güzel insan ya da güzellik kavramları; yaşanılan dönemin, ülkenin ekonomik toplumsal koşullarından, kültürel yapısından koparılarak anlaşılamaz. Güzel, güzellik tek başına varolamaz. Bu, toplum içinde mümkündür. Bireyin toplumsal yaşama yaptığı katkı, insanlığın tarihsel yürüyüşünde tuttuğu yer önemlidir. Kendisi için değil, toplumun mutluluğu, yararı için ne yaptığına bakılır. İnsanın ne söylediği önemlidir, ama esas olan ne yaptığıdır. Hani derler ya "İnsan, eylemlerinin toplamıdır" diye.

Bu sözlerim Aydın'a, sanki hiçbir kırışıklık bırakmamak için ciddiyetle kafasının ütülendiğini düşündürttü. Doğrusu bu kadar teori de canını sıkmıştı. Araya girdi:

- Örnek ver!

Bu önerinden memnun kaldım, gülümsedim. Aklıma gelenleri sıraladım:

- Einstein, Ömer Hayyam, Rosa Luxemburg, Nazım, Babek, Bruno vb. Uzatmaya gerek yok. Bu insanlar toplumu özgürleştirme, mutluluğa taşıma çabası içerisinde birçok acıya katlanmışlardır. Ama bu süreç onları özgürleştirmiştir de. Sürecin büyüklüğü, yani söz konusu hareketin insanlaşma sürecinde vazgeçilmezliği, benzersizliği o insanın buradaki kritik, başkasınca doldurulması mümkün olmayan rolü, o insanı büyük, eşsiz, güzel yapar.

Aydın alaysı bir yüz ifadesiyle:

- Çirkinlere de örnek verecek misin? Dersimiz eksik kalmasın. Buradan soru gelirse takılmayalım.

Metin konuşacağını belli eden derin bir nefes aldı. Şunları söyledi:

- Ben vereyim Aydın Bey! Buyurun buradan, Hülya Avşar'dan yakın! Erkeklerin çoğu bu kadının güzel olduğunu iddia edeceklerdir. Peki gerçek böyle midir? Sence güzel mi?

Aydın gülümseyerek:

- Fena sayılmaz. Ebru Şallı ondan güzel ama, dedi.

Metin kafasını sağa sola salladı. Aynı fikirde olmadığı aşağıdaki sözlerinden anlaşıldı:

- Bence ikisi de çirkin. Bacaklarını, popolarını, memelerini kısacası vücutlarını, erkekleri kışkırtmak için cinsel meta olarak kullanıyorlar. Neticede bin yıllardır meta olarak pazarlanan kadının aşağılanması için, gönüllü olarak canla başla çalışıyorlar. Metalaşıyorlar, kendilerini pazarlıyorlar. Bütün dertleri para ve şöhret. İnsanlaşma mücadelesiyle ilgileri olmadığı gibi, onun önünde engeldirler hatta! Düşünceleri, değerleri, duyguları kirlenmiştir. Bu kirliliği topluma yaydıkları ölçüde, sistem içinde yükseliyorlar.

Hasan alnını ovuşturdu:

- Hafızam beni yanıltmıyorsa bu Şallı denen "Diyarbakırlılar pis kokuyor" diyerek, Kürt halkını aşağılamıştı.

Metin:

- Der tabii! Bunlarda değersizlik değer olduğu için ne deseler yeridir. O terin gerisinde ne var, düşünmez bile!

Zeki, Kürt olmadığı halde, ulusal soruna son derece hassastı. Şöyle bir tespitte bulundu:

- Halkı aşağılayan, kendisini aşağılar. Halk hayatı üretir çünkü.

Kafamı emme basma tulumba gibi aşağı yukarı sallarken şunları söyledim:

- Doğru söylüyorsun. Yanılmıyorsam, bir Fransız yazar şöyle demişti: "Halk her zaman geridir." Ama burada bir aşağılama değil, bir gerçekçilik var bence. Çirkin erkeğe gelince. Geçenlerde gazetede okudum. İsmini şu an hatırlamıyorum. Playboy'un sahibi yetmiş yaşında bir adammış. Viagra desteğiyle yedi güzel kadınla yaşıyormuş.

Aydın ellerini açarak,

- Helal olsun adama, dedi.

Bunu duyan Metin, yüzünü ekşitti:

- Komik olma. Para, mevki, şöhret gibi; sistemin tuzaklarını kullanan bir adamla, ona kapılan yedi çirkin, salak kadın var. Sınıflı toplumun insana kurduğu tuzaklarla, fiziksel güzelliği öne çıkaran hastalıklı bakış, birbirini tamamlıyor.

Aydın kaşlarını çattı:

- Sence fiziksel güzelliği yok mu saymak gerekiyor?

Metin gülümsedi ve şu cevabı verdi:

- Hayır, onu söylemiyorum. Böyle bir şey var,

yok saymıyorum. Ama abartıldığında, saçma bir durum çıkıyor karşımıza. Kavram, kendinden uzaklaşıyor, kendine yabancılaşıyor, dönüp kendisine zarar veriyor. Şunu rahatlıkla söyleyebilirim. Güzellik de, çirkinlik de insanın kendisine bağlıdır. Kişinin düşüncesi, eylemi bunu belirler. Sınıflı toplumda güzelleşmek, gerçekten zordur. Bir kere sistemin bütün çirkinleştirici saldırılarına, hatta sisteme karşı olacaksın. Sürekliliği olan bir mücadeleye gireceksin. Bir taraftan yıkacaksın, diğer taraftan yapacaksın. Sistemin beynimizde, kişiliğimizde, yaşamımızda, ilişkilerimizde yaptığı tahribatları yıkıp, her şeyi altüst edip yeniden kurmak lazım. Alışkanlıkların gücü pek fazladır. Dinle, devletle, toplumla, aileyle, kendinle -en önemlisi de budur- çatışacaksın. Düşünüyorum da asiliğinden, kural tanımazlığından dolayı Şeytan, en güzel melektir esasında.

Şeytan kelimesini duyup düşüncelerinden sıyrılan Zeki, kafasını kaldırdı. Bugüne kadar bir şeytanlık yaptığı görülmemişti. Kim bilir, belki de yapmak isterdi. Sanki bu düşünceyi kanıtlamak ister gibi aşağıdaki cümleyi söyledi:

- Çok doğru, bence de Şeytan en güzel melektir.

Konu Şeytan'dan açılmışken yerinde duramayan Aydın'ın ne diyeceğini herkes merak etti. Şunu söyledi:

- Şeytanınız bol olsun!

Hasan'ın sessiz kalması düşünülemezdi. Aydın'ın sözünü bekliyor, onu iğnelemek için fırsat kolluyordu. Kelimesi kelimesine şunları söyledi:

- Sana gerekmez, tepeden tırnağa şeytansın!

Metin son bir hamleyle söyleyeceklerini tamamlamaya çalıştı. Şunları söylediğini hatırlıyorum:

- Güzellik sadece gözle değil, bütün duygularla, en önemlisi de akılla kavranmalıdır. Yoksa diğeri körlerin fili tarifine benzer.

Metin sözünü bitirince ayağa kalktım. Saat bire geliyordu. Zamanlamam iyiydi, çünkü aynı anda Aydın başka bir konu açmaya girişmişti. Salonu terk edip kapıya doğru yönelirken şunları duydum:

- Peki, homoseksüeller aşık olabilir mi?

Medyanın Tarkan gündemi henüz tazeydi.

"Arkadaşlar, hoşçakalın" dedim, "gitme vaktidir."

Ertesi gün Zeki'yle Haldun Taner Sahnesi'nin arkasında karşılaştım. Vakti vardı. Birer çay içmeye karar verdik. Beşiktaş İskelesi'nin yan tarafındaki çay bahçelerine doğru yürüdük.

Güneş batmak üzereydi. Sultanahmet'ten yükselen minareler gitgide kızıllaşan, büyüyen ışık kaynağına saplanmış mızraklardı sanki. Denizin turuncumsu yansımaları vapurların, motorların dalgacıkları ile birleşerek tuhaf, ama hoş şekiller çiziyordu. İşten eve dönen insanlar yorgunluklarından beklenmeyecek bir çeviklikle motorlar yanaşmadan kenara atlıyorlardı.

İki çay istedik. Para peşin alındığı için çaylar gelir gelmez ödedik. Birer yudum aldık. Havadan, sudan biraz konuştuktan sonra dünkü sohbetin nasıl sürdüğünü sordum. Zeki, Haydarpaşa garına doğru bir göz attıktan sonra anlatmaya başladı.

- Hatırlarsan sen ayağa kalktığında Aydın, homoseksüellerin aşık olup olamayacaklarını sormuştu. Sen çıkarken Hasan cevap vermekle meşguldü: Olurlar tabii, dedi, neden olmasınlar. İnsan değil mi onlar? Bunun üzerine Aydın ince ince güldü. Aynen şunları söyledi: Bence onlar ibne.

Bunlara şaşırmadım. Yanımıza sokulup çiklet almamızı ısrarla isteyen çingene kızını savdım. Biz bu konuları konuşurken terbiyesi bozulacaktı.

- Kesin, dedim, Hasan buna sinirlenmiştir.

Zeki'nin yüzünde dolaşan kuşku bulutları gözümden kaçmadı.

- Öyle denilebilir mi bilmiyorum, dedi. Neden aşağıladığını sordu ona yalnızca. Aydın kendinden emin ne dedi biliyor musun: Hak ettikleri için.

Biz böyleyiz işte! İnsanları anlamaya çalışmadan hemen yargılayıp cezalandırırız. Herkesin bizim gibi olmasını isteriz. Bizden uzak olduğu ölçüde cezası ağır olur. Ne zaman farklı, aykırı olanı olduğu gibi kabul edeceğiz, diye düşünüp sakalımı ovarken Zeki devam etti:

- Metin bu konuşma tarzından hoşlanmamıştı. Araya girip bir soru sordu: Bunu hak ediyorlar ne demek? Neden tepkilisin onlara? Bir zararlarını mı gördün, deyince Aydın gayet rahat bir yüz ifadesiyle gerinerek şunu söyledi: Görmem gerekmez. Bunlar toplumu bozuyorlar. Senin çirkinlik dediğin şeye giriyorlar.

Bir kahkaha attım.

- Desene tereciye tere satayım derken Metin'in damarına bastı.

Zeki de güldü. Sözüne devam etti:

- Aynen öyle. Ne alakası var, dedi Metin, hiç de girmez. Ben de Metin'le aynı fikirdeydim. Girmediğini ben de söyledim. Bu insanın özel yaşamını ilgilendiren bir şeydir, inanç gibi. Şunları söyledim Aydın'a: Bu bir tercihtir. İnsanlar kendi özel yaşamlarına başkalarının haklarını çiğnemeden istedikleri gibi karar verebilirler. Eşcinsellik bize ters geliyor, yapmayız. Ama anlarız, yapana da karşı çıkmayız, dedim.

Zeki'nin söyledikleri doğruydu. Kafamı sallayarak onayladım:

- Peki, dedim, Metin başka bir şey söylemedi mi?

- Söylemez mi, dedi, farklı bir açılım yaptı.

- O bunu hep yapar, dedim. Neler söyledi bu sefer?

Zeki çayından son yudumu aldıktan sonra deni-

ze bir bakış attı. Gözleri kısılmıştı. Bana döndü. Devam etti:

- Metin eşcinselliğin bir tercihten çok, doğanın bir çeşitliliği olduğunu söyledi. Nasıl ki akla kara arasında birçok renk varsa, cinsel ilişki yelpazesinde de çeşitlilik beklenmelidir, dedi. Sonra da 'Dünyanın birçok ülkesinde aşağılanan, dışlanan eşcinsellerin bu yaşam tarzında ısrar etmeleri tercihten öte bir zorunluluğa işaret etmektedir. Muhtemelen bu insanların genetik yapılarında, horman düzeylerinde böyle bir şeye yatkınlıkları olmalı. Bildiğiniz gibi erkekte kadınlık, kadında da erkeklik hormanları vardır' deyip sustu. Aydın bu kadarını beklemiyordu. En azından bu konuda haklı olduğunu düşünüyordu. Biraz şaşkın şunları söyledi: Yani sana göre topluma çeşitlilik katan homolar aslında iyi bir şey yapıyorlar. Toplumu zenginleştiriyorlar, faydalı oluyorlar, öyle mi? Bu kadarına da pes vallahi.

Zeki ara verince iki çay daha istedim. Bu arada üstün bir mücadele örneği sergileyerek masamıza başarılı bir sızma harekatı yapan 'selpakçı çocuklar'dan birer mendil almak zorunda kaldık.

Zeki çayından henüz bir yudum almıştı ki cep telefonunun sinyali duyuldu. Çantasından alıp numaraya göz attı. Yeşil düğmeye basıp kulağına dayadı:

- Alo... Rıhtımdayım hayatım. Bir arkadaşla oturuyoruz... Geciktiğimi biliyorum. Kızacak bir şey yok... Beni beklemesen daha iyi. Biraz gecikeceğim.

- İstersen kalkabiliriz, dedim. Gitmem gerekiyorsa...

- Boşver canım. Hergün işten çıkar çıkmaz eve gidiyorum da ne oluyor sanki?

Yüzündeki bıkkın umursamaz ifadenin onu yaşından epey büyük gösterdiğini farkettim. Dalgınlığından sıyrılıp gözlerime baktı. Gülümsedi.

- Ne diyordum... Haaa... Sonra Metin eşcinselliğin insanlık tarihiyle yaşıt olması gerektiğini, bir nesnellik olduğunun kabul edilmesi gerektiğini söyledi. Hasan da Metin'i örnekle destekledi. Bir de şu var, dedi. "Dünya bunu gittikçe kabulleniyor. İngiltere'de iki rahip birbirleriyle evlendiler. Birçok ülkede böyle şeyler var. Şunu da unutma: Taksim'in travestileri, Karaköy'ün belgeli oruspuları egemen sınıfın kadın-erkek üyelerinden daha onurlu, daha insancıl, daha güzeldirler." Aydın'ı o anda görecektin. Sanki altında en az on diken vardı da nereye dönse biri batıyordu. Suratının ifadesinden kendisi söylemese bile Hasan'ı anlamadığını biz anlamıştık.

- Kimbilir, belki de anlamak istememiştir, dedim.

Zeki kısa bir süre düşündü. Alnını kaşıdı.

- Bilmiyorum, galiba anlamadı. Hasan sözlerine açıklık getirdi: "Şunu demek istiyorum", dedi. Profesyonel bir orospu mecbur olduğu için, yaşamak için bu işi yapar. Yaptığı şey ortadadır. Ruhunu değil etini, duygularını değil vücudunu pazarlar. Biraz kaba kaçsa da şunu söyleyeceğim: O dar odada, o soğuk sevimsiz yatakta düzülen kadın değildir. Onun şahsında onu buna mecbur eden toplum, daha doğrusu sistemin kendisidir. Kimse anasından orospu doğmaz. Ama sistem tam oranını bilemem ama, diyelim ki genç kadınların yüzde beşini resmi ya da gayri resmi fahişe olmaya mecbur eder. Sistemin bir ihtiyacıdır bu."

Hasan'ın imgelem gücü hoşuma gitmişti. Bir sistem nasıl düzülür acaba diye düşünürken Zeki anlatmaya devam ediyordu:

- Metin, Hasan'dan pası alıp devamını getirdi: Söyledikleri aklımda yanlış kalmadıysa şöyleydi: "Egemen sınıfın cinsiyet ayrımı gözetmeksizin bütün üyeleri her şeyin bir fiyatı olduğunu düşünürler. Her şey alınıp satılabilir onlara göre. Amaca ulaşmak için de her yol serbesttir. Zaten serbest piyasa her alanda geçerlidir. Sevgi, aşk doğal, içten yaşanmaz. Karşı cins elde edilir, sahiplenilir, kullanılır, tüketilir. Sonra da yeni arayışlara girilir. Ne kadar çok aldatırsa kendini o kadar başarılı sayar. Ne kadar çok karşı cinsten birileriyle olursa, kendini o kadar mutlu sanır. Sahte bir haz alır. Onlara göre dünyaya bir kez geldiğimiz için kendimizi sınırlamadan ilkesizce her şeyin tadına bakmalıyız."

İçimde kabaran düşünceler kendilerine dilimi tutsak ederek dökülmeye başladılar:

- Çok doğru, dedim. Üstelik bunu da halkı çatlatmak istercesine her akşam televizyonlarda gösteriyorlar. Bir avuç insanın mideleri, belleri, cepleri arasına sıkışmış, domuzların çamurda yuvarlanmalarından daha düzeyle olmayan bir yaşamı model olarak sunuyorlar.

Zeki bütün içtenliğiyle bir kahkaha attı.

- Bu benzetmeden domuzlar alınmasın, dedi. Neyse... Sonra ben bir iki şey söyledim. Sistemin kurbanı olmuş bir kadın, onu kurban eden sistemin bir üyesinden bin kat daha onurludur, dedim. Gerçekten de fuhuş sistemin organik bir parçasıdır. İnternet'e bak en hızlı gelişen, en kârlı sektör bu. Bana öyle geliyor ki eşitliksiz sistemler yok olmadan, fuhuş bitmez.

Zeki bunları söyledikten sonra sustu. Saatine baktı. Şehrimizi her gün hiçbir karşılık beklemeden aydınlatıp ısıtan doğa anamızın sarı renkli sevimli kızının bizden ayrılırken son bir çabayla döktüğü kan kırmızı gözyaşlarını çoktan Marmara'nın tuzu yutmuştu. Belediyenin direklerinden, çay bahçelerinden sızan ışıklara zaman zaman iskeleye yanaşan bir motor ya da bir vapur küçük de olsa katkı yapıyordu.

YILDIZ GÜNCESİ

Cengiz GÜNDOĞDU

14 Eylül Cuma

Dünyanın neresinde savaş var, neresinde şiddet var, orda mutlaka ABD'nin parmağı vardır. Çünkü ABD'nin politikası savaştır, şiddettir.

Şimdi bu şiddet ABD'yi vurdu. İki yolcu uçağı New York'taki ikiz gökdeleni, yine bir yolcu uçağı Pentagon'u yerle bir etti.

Ölü sayısı bilinmiyor ama, yirmibin insanın öldüğü sanılıyor. Yine binlerce yaralı...

Son derece tatsız bir durum.

15 Eylül Cumartesi

Noam Chomsky, şöyle demiş, *"Kurbanların sayısı açısından ABD'deki saldırı kurbanları, bir çok başka kurbanların düzeyine ulaşamaz. Örneğin, Bill Clinton yönetiminin, inanılır hiçbir kanıt olmaksızın, Sudan'da bomba üretiliyor savıyla bir ecza fabrikasına yaptığı saldırıda onbinlerce Sudanlı can vermişti. Gerçek sayıyı araştırmak isteyen BM, ABD'nin vetosuyla etkisizleştirilmişti."*

Türkiye'de kimi köşe yazarları, bunların gündeme getirilmesini istemiyor. Ama bu metafizik yöntemdir. Bir olguyu, bütün ilişkilerinden koparark incelemektir. Şunu unutmamalı. Türkiye'den başlayarak bütün doğu ABD şiddetinin acısını yüreğinde duyumsayarak yaşıyor. ABD ballı börekli bir devlet de, kimi fanatikler ABD'ye saldırdı... Durum böyle değil. Milyonlarca insanı acıyla boğdu ABD.

Bu işin bir yanı. Öbür yanına geldikte, bugün terörist diye lanetlenen bütün örgütleri ABD meydana getirdi. İç savaş çıkarmak için bu örgütleri kullandı.

Şimdi bu örgütler ABD'nin başına bela oldu. ABD, en çok buna kızıyordur. "Adamları yetiştirdik, uçak nasıl kaçırılır, ortalık nasıl karıştırılır, bunların hepsini öğrettik. Adamlar bilgilerini bize karşı kullanıyorlar."

Türkçede buna "Besle kargayı, oysun gözünü" derler.

Karga, ABD'nin gözünü oydu.

19 Eylül Çarşamba

Bugnü gazetelerde gördüm. Pakistan'da islamcı üniversitede okuyan beşbin dolayında genç, ABD'yi protesto etmiş.

ABD karşıtı müslümanlar Türkiye'de de var. Bunlar, marksist bir kavramla eleştiriyorlar ABD'yi. Kullandıkları kavram emperyalizm.

Tabii şu görülmüyor. Emperyalizme dinle karşı çıkılmaz. Emperyalizme, sosyalizmle karşı çıkılır. Ama Türkiye, başta bütün doğu, bu birikimden yoksun. Bildikleri tek öge, islam dini. O kadar.

Afganistan'da Buda heykellerinin bombalarla yıkılmasının nedeni de işte bu birikimsizlik. Emperyalist ABD Başkanının bir sözüyle bütün doğunun titremesinin nedeni de yine bu birikimsizlik.

Hiçbir dua, füzeleri engellemez.

Bütün doğu halkları, sosyalizm odağında emperyalizme diklenebilseydi, ABD kovboyu böylesi, aşağılayıcı tehditler savuramazdı.

Binlerce yıldır cahil bırakılmış, bilinci dumura uğratılmış doğu halkları şimdi korkuyla ABD kovboyunu bekliyor. Tek umut, geçit vermez Afgan dağları.

Peki, bu sorun nasıl çözülür. Yapı, kökten bir değişikliğe uğramadıkça çözülmez.

Bugün milyarlarca müslüman, soyguncu dikta yönetimlerin kıskacında inim inim inliyor. Emperyalist ABD bunun böyle olduğunu biliyor. Ama bu emperyalizmin ayakta durması için zorunlu bir durum. Bunun yanında Kuran'ı milimetresine kadar uygulamak isteyen müslümanlar ABD'yi, ABD'nin desteklediği soyguncu diktatörleri devrimek istiyor. Bin Ladinler başarılı olursa ABD'nin işi zorlaşır. Milyarlarca müslüman uyanırsa emperyalizm yıkılır.

Nerden bakılırsa bakılsın emperyalist ABD'nin işi zor. Karanlık Ladin'in yolu, ABD için çıkmaz. Aydınlanma ise ABD'nin devrilmesine yol açar.

Binlerce yıl önce Heraklietes şöyle demiş, *"Bizim için iyi olan zıt olandır."*

24 Eylül Pazartesi

Yer sarsıntısını bekliyorduk. Şimdi savaşı bekliyoruz. ABD bütün gücüyle bu savaşın haklılığını göstermek için çalışıyor. Türkiye'de de ABD'yi destekleyenler var. Bunların başında Cengiz Çandar. Çandar'a göre ABD, insanlığı, faşizmden, nazizmden, komünizmden, müslümanları da sırplardan kurtarmış. Şimdi de kökten dinci terörden kurtaracakmış.

Cengiz Çandar'ın dili, doğruları örtücü bir dil. ABD'nin yayılmacı politikası Cengiz Çandar'ın dilinde kurtarıcılık oluyor.

Dünyanın yoksul insanlarını yıkıma götürür bir savaş. Bunun yanısıra doğanın dengesini bozar.

Genel bir savaştan sonra, insanlık uzun süre toparlanamaz. Genel savaştan ancak kapitalistler kazançlı çıkar.

ABD, ekonomisi canlansın diye, büyülü kavramların ardında bu savaşı başlatabilir. Peki Cengiz Çandar'a n'oluyor.

İnsani uygarlıktan nasibini almamış bir devlettir ABD. Kovboyluktur temel niteliği. İyi kovboy, çeker tabancısını vurur kötü kovboyu. Filmler hep böyle biterdi. Bizde sevinçle alkışlardık adaleti sağlayan iyi kovboyu.

Cengiz Çandar, evinde sık sık kovboy filmleri seyrediyor anlaşılan. Bundan ötürü, "Hadi iyi kovboy, vur kötü kovboyu. Kurtar insanlığı" diyor.

26 Eylül Çarşamba

Dişi kedi Şirine, şu anda masamda uyuyor. Şirine, kitap kokusunu seviyor. Kimileyin kitaplıkta, kitapların üstünde yatıyor.

Şirine, dünyanın nerdeyse bir yıkıma gittiğini bilmiyor. Afganistan'a bir saldırısı olursa binlerce hayvan da ölecek. Oysa bu dünyada olup bitenlerin sorumlusu değil hiçbiri. Ama bu dünya yalnız bizim değil, onların da dünyası.

Yeni bir yüzyıla iyi girmedi dünya. Milyonlarca insanın aç susuz yaşadığı, kültürel gelişmesini tamamlayamadığı bir dünyadayız.

Onca mücadeleden sonra, Bin Ladin'le Bush arasında sıkıştık. İkisi de çok geri bir zihniyetle dünyayı yıkıma götürecekler.

Biri Buda'nın heykellerini yıktırıyor, öbürünün Buda'dan haberi yok. Ben, her ikisinin arasındayım.

Kemiklerim sızlıyor.

Şirin'e kalktı gitti. Erkek kedi Ferhat, karşıda uyuyor. Saatler savaşa doğru ilerliyor.

Gecenin en karanlık dönemi, aydınlığın başladığı zamandır derler.

Ben görmesem de aydınlığı görecek insan. Aydınlıkta yaşayacak.

Kimsenin kimseyi sömürmediği, bütün insanların kardeşçe yaşayacağı bir dünya... aydınlık bir dünya kurulacak.

Hayır, o aydınlık dünyada yaşayacağını bildiğim insanı kıskanmıyorum. Çocukların pespembe, kadınların çok güzel, erkeklerin çok yakışıklı olduğu, herkesin kültürel bütünlüğe kavuştuğu bu dünyayı sanki görüyorum.

Aydınlık dünyaya gülümseyerek bakıyorum. Bizler diyorum, böyle bir dünya için mücadele ettik. Varsın, binbir eziyetle geçmiş olsun hayatımız. İnsanlık amacına ulaştı ya...

Kesin söylüyorum. Bilerek söylüyorum. Aydınlık dünyayı Bushlar, Ladinler, engelleyemez. Kesinlikle engelleyemez. İnsanlık su gibi akacak, amacına ulaşacak.

29 Eylül Cumartesi

Bir kitap var. *Azgelişmişliğin Mekanizması* J.M.Alberti'nin. Türkçeye M. Sencer, M.Kum çevirmiş. May Yayınları'nda 1974 yılında çevrilmiş. Yazar kitabının bir bölümünde şöyle diyor, *"Gelişme sürecindeki ülkeler, görüldüğü gibi 20. yüzyılın proleteryalarıdır. Zengin ülkelerce sömürülen ve uluslararası ekonomi mekanizmalarının ezdiği ve ancak zor yoluyla bu duruma başeğen bu ülkelerin bazen tek çıkar yolları vardır, o da şiddete başvurmaktır."*

Albertini, bu yıkımın, bu şiddetin şu biçimde önlenebileceğini söylüyor, *"Yapılması gereken bu uygarlığın değerlerinin kabul edilmesi değildir, ekonomi ve uygarlıkların dayanışmalı hale gelmesi, tekniğin getirdiği birleşmeye birlik anlamının verilmesi, ekonomik etkinliğin başkalarına saygı ve insanoğlunun sonsuz büyüklüğüyle birleştiği ve onu güçlendirdiğinin kanıtlanması gerekir.*

Şüphesiz uluslar arasındaki kalkınma ve işbirliği basit bir denge sorunu değildir."

ABD, yıllardan beri yapılan bu uyarıları dinleseydi, bugün şiddetle karşı karşıya kalmazdı.

Başta ABD, kapitalist ülkeler, az gelişmiş ülkeleri sömürdüler. Bunların işbirlikçileri de sömürüyü kalkınma, modernleşme diye yutturdular.

Şimdi ayıkla pirincin taşını.

3 Ekim Çarşamba

Oriana Fallaci, *Corriere della Sers* gazetesinde Batı uygarlığını savunan bir yazı yazmış. Yazının kimi bölümlerini bugün *Cumhuriyet*'de okudum. Bütün insani değerlerin Batı uygarlığında oluştuğunu söylüyor Fallaci. İslam cihadda başarılı olursa *"Mini eteğin yerine çarşafı, konyağın yerine deve sütü buluruz."* diyoruz.

Sorunun çetrefil yanı burası. Gerçekten de islamda içki yasaktır. Kadının örtünmesi zorunludur. Söz gelimi Recep Tayip Erdoğan, İstanbul'da Belediye Başkanı oldukta, belediye işletmelerinde içkiyi yasakladı. Bir müslümanın dininin gereği içki içmemesi anlaşılır. Ama *"hiç kimse içmeyecek. İçenin canını yakarım"* dedi mi sorun çıkıyor.

Kadının örtünmesine, eve kapatılmasına geldikte sorun bir kez daha büyüyor. İnsanlar *"Ben bireyim, istediğimi yapmakta özgürüm"* önermesinin doğru olduğunu sanıyor.

Birey tek bir varlıktır ama, insan olma özelliğiyle evrenseldir. Bu açıdan bakıldıkta hiç kimse *"ben*

özgür olmayacağım. Ben evde oturacağım. Ben gelişmek, bilgili biri olmak istemiyorum" diyemez. Marks'ın da belirttiği gibi nisan türsel bir varlıktır. Kültürel bakımdan gelişirse, türünü de geliştirir. Kültürel bakımdan yoksullaşırsa türünü de yoksullaştırır.

Bunu, en azından Türkiye'de müslümanlara anlatamadık.

İçki içmenin, örtünmemenin gelişmekle ne ilgisi var denebilir. İçki içmeyen, örtünen gelişmemiş insandır demiyorum. Şunu diyorum. İçki içmeyeceksin, örtüneceksin dayatması gelişmemişliktir.

Fallaci'nin öbür dediklerine geldikte. Fallaci, Sokrates'i, Aristoteles'i, Batı uygarlığına mal ediyor. Öyle değil ama, diyelim öyle olsun. Burda önemli olan, kimin, kimin malı olduğu değildir. Önemli olan şudur. Sokrates, Aristoteles, Fallaci'nin savunduğu uygarlığın neresinde. Aristoteles'i alalım. Aristoteles paradan para kazanılmasına karşı çıkar. Böylesi kişileri insan bile saymaz. Batı uygarlığı, özellikle bugün paradan para kazananların egemenliğinde değil mi.

Sokrates'e geldikte... Gülüyorum. Bugünün Avrupalı burjuvası, Sokrates'i bir kez daha katlederdi.

Fallaci'nin Averce dediği İbn Rüşd'e geldikte. Doğrudur, İbn Rüşd, Kuran'ı inceler. Peki niçin inceliyor. Burası önemli. İbn Rüşd, felsefe yapılacağını Kuran'la ispatlar. Bu ispatı son derece yetkindir, son derece görkemlidir.

Bunun ötesinde İbn Rüşd, dönemine göre çok ilerdedir. Yetkin bir aydındır.

Sorun şu değildir. *"Bu adamlar bize içki içirmez, deve sütü içirir. Öyleyse bunları yok edelim."*

Sorun bir aydınlanma mücadelesi başlatmaktır. Sorun, bütün dünyayı cangıla çeviren emperyalizmi yıkıp, aydınlık, esenlikli bir dünya kurmak için harekete geçmektir.

Batının konyağında sömürülen halkların kanı vardır. Bu kanı çoğaltmak uygar olmak değildir.

8 Ekim Pazartesi

ABD ile Britanya, dün saat 19.30'da Afganistan'ı bombalamaya başladı. Bu eylemi, insanlık suçu, insanlığa karşı işlenmiş bir suç kabul ediyorum.

Niçin insanlık suçu.

Birincisi, 11 Eylül'deki son derecce tatsız eylemin sorumlusu Ladin'dir deniyor. Ancak bunun kanıtları dünya kamuoyuna açıklanmadı.

İkincisi... diyelim o tatsız olayın sorumlusu Ladin olsun. Ladin'den ötürü masum halkı bombalamak kesinlikle doğru değildir, insani değildir.

ABD'yle Britanya bu eylemleriyle insan türüne karşı suç işliyorlar. İnsan türünün zenginleşmesini, gelişmesini engelliyorlar.

Bu eylemle birey-suç-ceza ilişkisi de bozuldu. Suçun bireyselliği, insanın kanlı mücadelelerden sonra kazandığı bir değerdi. Şimdi bu değer yerle bir edildi. Ladin'den ötürü masum halk, çocuklar, bebekler, hayvanlar, bitkiler bombalanıyor.

Bugün değilse, yarın, bu suçun hesabını verecektir Afgan halkını bombalayanlar.

9 Ekim Salı

ABD halkı, Afganistan bombalandı diye pek sevinmiş. Taksiler uzun uzun düdük çalmışlar. Kimileri de şıkır şıkır oynamış.

Zavallı ABD halkı. Nasıl da bilinci dumura uğratılmış. Devletinin dünyayı cangıla çevirdiğini bilmiyor.

Şimdi duruma bakın. ABD ile Britanya Afganistan'ı bombalarken Katar'daki El Cezire televizyonunda Bin Ladin konuşuyor.

Peki, bu televizyonu kuran kim. Kim olacak ABD.

Talibanları destekleyen ABD, Bin Ladin'i yetiştiren ABD. Nerde bir muzurluk varsa, orda ABD'nın eli var.

ABD bütün bunları sosyalizmi yerle bir etmek için, dünyayı daha çok sömürmek için yaptı.

Gece... karanlıkta bombalanıyormuş Afganistan. İnsanları düşünüyorum... çocukları... bebekleri... köpekleri... kedileri... kuşları... börtü böcekleri.

İçim kararıyor.

Bunca sıkıntının, üzüntünün içinde bir de bu. Savaşa sevinen insanların arasında yaşamak.

Anneannem sıkıntılı durumlarda "Bu dünyada rahat yok" derdi. Annem, "Yapma anneceğim, güzel günler gelecek" derdi.

Anne, senin yanılmanı istemiyorum.

Güzel günler gelsin. Ben göremesem bile gelsin.

10 Ekim Çarşamba

25 Temmuz 1950'de, Adnan Menderes hükümeti, Meclis'e danışmadan Kore'ye asker gönderme kararı alıyor. Hükümetin bu kararına karşı çıkan Barışseverler Cemiyeti kurucuları tutuklandı.

Türkiye'de islamcılar sustu.

14 Temmuz 1958'de Irak'ta darbe oldu. Kral Faysal, Başbakan Nuri Said öldürüldü. Bunun üstüne ABD; İncirlik üssünden Lübnan'a asker çıkardı.

Türkiye'de islamcılar sustu.

30 Mart 1965'de ABD Vietnam'a asker çıkardı.

Türkiye'de islamcılar sustu.

Türkiye İşçi Partisi'nin kongreleri Komünizmle Mücadele derneklerince hep basıldı.

Türkiye'de islamcılar sustu.

13 Mayıs 1968'de "Nato'ya Hayır" kampanyası başladı. Bu kez islamcılar susmadı. İlim Yayma Cemiyeti'ni kuran islamcılar, "Nato'ya Hayır" diyen gençleri dövdü.

28 Temmuz 1968'de Altıncı Filoyu protesto edilmesine karşı İTÜ yurduna basan polisler, Vedat Demircioğlu'nu yaraladı.

Vedat Demircioğlu öldü.

İslamcılar sustu.

24 Temmuz'da Konya'da "Amerikan Emperyalizmi Tel'in" mitingi yapılacaktı. İslamcılar bu mitingi engellemek için 23 Temmuz'da çeşitli olaylar çıkardılar.

16 Şubat 1969'da 6. Filoyu protesto etmek isteyenlere karşı islamcılar saldırı düzenledi. "Kahrolsun Amerikan Emperyalizmi" diye yürüyenlere islamcılar "Kahrolsun Komünizm" diye saldırdılar. İki kişi öldü. Yüzlerce kişi yaralandı.

12 Eylül 1973'de Şili'nin Başkanı, ABD'nin desteğiyle yapılan bir darbede katledildi.

İslamcılar sustu.

İstanbul'da 1 Mayıs 1977'de Taksim meydanı silahla tarandı. 34 kişi öldü.

İslamcılar bizleri suçladı.

İşte böylece 12 Eylül'e gelinde. Solun emperyalizmle mücadelesi, solu yerlebir ederek susturuldu.

İslamcılar, şimdi solun kavramlarıyla ABD'ye karşı çıkıyor. Türkiye, ABD'nin ittirmesiyle belki savaşa gireccek.

Ülkede ciddi bir muhalefet olmadığı için derin bir sessizlik var.

İslamcılar vicdan azabı çekiyor mu acaba.

13 Ekim Cumartesi

Hürriyet'de Hadi Uluengin şöyle yazıyor, *"İnsanda biraz utanma sıkılma, az buçuk dürüstlük, bir nebze ar olmalı. Ama bunlarda ne arar. Kör parmağım gözüne, palavrosyana yine devam ediyorlar.*

Kimi mi kastediyorum? Tabii ki her boydan ve her soydan 'barışperest'i".

Şimdi bu düşünce mi. Hadi Uluengin, tanımadığı milyonlarca insana, tabii bana da hakaret ediyor. Ne oluyorum ben. Utanması sıkılması olmayan biri. Ben de bir nebze dürüstlük, bir nebze ar yok.

Peki öyle olsun.

Bakın bilim emekçisi Pavlov, savaş için ne diyor, *"Biz hepimiz iyi dostuz, hatta birçok durumda birbirimizė çok sıcak hislerle bağlıyız. Fakat savaş patlak verince hepimiz birbirimize karşı düşman kesiliriz... Ben bir Kurtuluş Savaşının büyüklüğünü anlayabilirim. Bununla beraber, insan zihninin sonsuz kaynaklarına layık olmayan savaş yolunun, hayat zorluklarını çözümlemek için aslında hayvanca bir yol olduğunu kimse inkar edemez.* (İ. Pavlov, Şartlı Refleksler ve Sinir Bozuklukları, Çev. Prof. Dr. Nezahat Arkun, İst.Ünv.Ed.Fak. Y. İstanbul 1975.)

Pavlov'un dediği doğru. Herhangi bir sorunu çözümlemek için insan zihninin sonsuz kaynakları vardır. Savaş, insana, insan zihnine karşıt hayvanca bir eylemdir.

Hadi Uluengin, Pavlov'u doğruluyor.

LİTA

Doyamadığım şarkının sesiyle
Başlıyor yolculuğum
Umudun aşçısı yolculuğum
Tatami örtüleriyle bezenmiş
Uzaklar...
Uzaklar sol göğsüm, uzaklar delice ateş
Çılgınca ironi...
İroni beyaz gece lita!
Papirus gece sol dizim
Acıyan...
Fakat acıyı yüreğime gömmem iyidir...
Yürek;
Tarihsel uğultunun
Tapınağı tanrıça hator'un ülkesi
Yürek. Aşkın dili
Dil. sınırsız semanın çarmıha
Gerili duvarı...
Dil sesim.
Fakat ben aşkın savaşçısıyım'ki
Kanatlandım.
Uçtum kül'e.
Kül aşkın yaşında
Kül insan yaşında "LİTA"

Peyman BABİL

KATİL KENDİNİ YARGILIYOR

Her saniye, her saat, her akşam
Korkak ve tedirgin ellerle okşuyordu yarının göz ucunu
Bu katilin vicdan korkusuydu
Vicdanıyla eli arasında sarkaç olmuştu yüreği
Bir tarafta kirlenmiş vicdan bir tarafta kanlı el

Bir sabah kalktı, yine tedirgin yine korkaktı
Ellerini musluktan akan o berrak suya attı
Ayalarına doldurduğu suyu yüzüne çarparak
Göz ucuyla aynaya baktı ki, ellerinin kanı yüzüne bulaşmıştı
Korktu, dokunduğu her şeyi kirletiyordu elleri
Utanç duyamıyordu
İnsanlığın arsızıydı

Kendini aklamak istiyordu yarın için bu günden
Attığı her adımda dününü yargıladı durdu ve yürüdü
Tetik çektiği kuytuluklardan kafası eğik geçti
Haliçin üstünden geçerken düşündü
Yarına ak çıkayım diye
Bir misinanın ucunda sallandırdı vicdanını haliçe
Kulakları haliçin haykırışlarıyla doldu
Çek vicdanını kirletiyor beni

Geçtiği her sessizlikte adi faili meçhul kanal çığlıklar
Kulak zarlarını zorluyordu
Yollar ve kaldırımlar küfürler savurdu
Geçme üzerimden

Korkusu her adımda bir kement artıyordu
İntihar edecekti, geçirdi ilmeği boynuna
Bir iki üç demeden ipin feryadı duyuldu
Kanını bulaştırma bana

Ne yollar ne kaldırımlar
Ne sular ne de ip
Kabul etmemişti
Hızlı adımlarla karanlığın içine daldı
Ve bir daha da gören olmadı

Öztürk TATAR

İnsancıl Atölyesi'nde

AYDINLANMA SEMİNERLERİ DEVAM EDİYOR

FELSEFE

YAZARLIK

EKONOMİ

EKONOMİK POLİTİK KAVRAMLAR

EDEBİYAT

EVRİM KURAMI

ESTETİK

TİYATRO

MATEMATİK FELSEFESİ

YENİ DÜNYA GERÇEĞİ VE ORTADOĞU

TARİHSEL SÜREÇ İÇİNDE MÜZİK

OSMANLI NASIL BATTI

TARİHİ SÜREÇTE KADIN

ASTRONOMİ

İNSAN FELSEFESİ